

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI**

**EKONOMİK KALKINMANIN SAĞLANMASINDA VE DOĞRUDAN YABANCI
YATIRIMLARIN ÇEKİLMESİNDE KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİNE
BAĞLILIĞIN ROLÜ: TÜRKİYE-IRAK KARŞILAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MOHAMMED ABDULWAHHAB HAMMO

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NURAYDIN TOPCU

**YALOVA
ARALIK 2023**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI

EKONOMİK KALKINMANIN SAĞLANMASINDA VE DOĞRUDAN YABANCI
YATIRIMLARIN ÇEKİLMESİNDE KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİNE
BAĞLILIĞIN ROLÜ: TÜRKİYE-IRAK KARŞILAŞTIRMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MOHAMMED ABDULWAHHAB HAMMO
197231006

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NURAYDIN TOPCU

YALOVA
ARALIK 2023

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “EKONOMİK KALKINMANIN SAĞLANMASINDA VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN ÇEKİLMESİNDE KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİNE BAĞLILIĞIN ROLÜ: TÜRKİYE-IRAK KARŞILAŞTIRMASI” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Mohammed Abdulwahhab HAMMO

ÖNSÖZ

Hiç şüphe yok ki Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY), iç boşluğu doldurmak için ona güvenen çoğu ülkenin ekonomilerinin kalkınmasının ilerletilmesinde önemli bir rol oynamıştır. cari dönemde küresel ekonomik ve politik değişimlerin bağlamı ve daha fazla küresel ekonomik bütünleşme eğilimi, DYY'nin önemi ev sahibi ülkelerde ekonomik kalkınmayı finanse etmenin bir aracı olarak artmıştır. DYY'nin ev sahibi ülke ekonomilerinin gelişmesinde oynadığı büyük rol, ev sahibi ülkelerde insan kaynaklarının verimliliğine, artan üretim ve ihracata yansıyan teknolojik bilgi, idari, pazarlama ve organizasyon becerilerinin yanı sıra yerel yatırımları teşvik etmedeki önemli etkisinden kaynaklanmaktadır (Rikabi, kasir, & Ashiri, 2019).

Yabancı yatırımın önemi ve elverişli bir yatırım ortamı sağlama arayışının bir sonucu olarak, birçok araştırmacı, herhangi bir idari veya siyasi yolsuzluğa eşlik etmeden, yönetişimin sağlam ilke ve uygulamalarının uygulanması yoluyla çeşitli düzeylerde kalkınmayı sağlamak ve ülkelerde refah ve ilerlemeyi sağlamak için yönetim terimini benimsemiştir.

Çalışma soruları:

Hem Türkiye hem de Irak, diğer ülkeler gibi, yatırım ortamlarını yükseltmeye ve geliştirmeye, daha fazla doğrudan yabancı yatırım akışı çekmeye ve bunu başarmak için yasal ve düzenleyici çerçeveler geliştirmeye çalışıyor.

- 1- Yönetişim, Türkiye ve Irak'ta doğrudan yabancı yatırımı çekmeye nasıl katkıda bulunuyor?
- 2- Doğrudan yabancı yatırımın önündeki belirleyiciler ve engeller nelerdir?
- 3- Yönetişim ve doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkinin doğası nedir?
- 4- Türkiye ve Irak'ta yönetim ve doğrudan yabancı yatırım gerçeği nedir?
- 5- Yönetişim göstergelerinin Türkiye ve Irak'taki doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi nedir?

Bu soruları cevaplamak için aşağıdaki hipotezler kurulabilir.

Birinci hipotezler: Yönetişim, yatırım ortamının yaratılmasında ve doğrudan yabancı yatırımın çekilmesinde etkin bir role sahiptir.

İkinci hipotezler: Yönetişim göstergeleri ile doğrudan yabancı yatırım arasında bir ilişki vardır.

Üçüncü hipotezler: Türkiye ve Irak'taki yatırım ortamı, doğrudan yabancı yatırımı çekmeye teşvik ediyor.

Aralık - 2023

Mohammed Abdulwahhab HAMMO

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
ÖZET	xv
ABSTRACT	xvii
1. GİRİŞ.....	1
2. KURUMSAL YÖNETİMİN KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	5
2.1. Kurumsal Yönetimin Ortaya Çıkışı.....	5
2.2. Kurumsal Yönetim Kavramı	9
2.2.1. Kurumsal yönetime ilişkin farklı disiplinler tanımlamalar.....	10
2.2.2. Bazı uluslararası kuruluş ve komitelere göre kurumsal yönetim kavramı	11
2.3. Kurumsal Yönetimin İlkeleri.....	13
2.4. Kurumsal Yönetimin Temel Unsurları	14
2.4.1. Etik davranış.....	14
2.4.2. Gözetim ve hesap verebilirlik.....	16
2.4.3. Risk yönetimi	17
2.5. Kurumsal Yönetimin Uygulanmasında Yer Alan Taraflar.....	18
2.6. Kurumsal Yönetimin Önemi ve Amacı	19
2.7. Kurumsal Yönetim Mekanizmaları	23
2.7.1. İçsel Yönetim Mekanizmaları	23
2.7.2. Dışsal Yönetim Mekanizmaları.....	25
2.8. Kurumsal Yönetimin işlevleri	27
2.9. Kurumsal Yönetim Sistemleri	28
2.9.1. Amerikan (Anglo-Sakson) kurumsal yönetim sistemi	29
2.9.2. Alman (Kıta Avrupası) kurumsal yönetim sistemi.....	29
2.10. Irak ile Türkiye kurumsal yönetim rehberlerinin OECD kurumsal yönetim ilkeleri ile karşılaştırılması.	30
2.10.1. Türkiye'de Kurumsal Yönetim Rehberi (SPK).	30
2.10.2. Irak'ta Kurumsal Yönetim Rehberi (Mona , 2016, s. 96).	33
3. EKONOMİK KALKINMA VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM	41

3.1.Ekonomik Kalkınma	41
3.1.2. Büyüme ve Ekonomik Kalkınma Arasındaki Fark	42
3.1.3. Ekonomik Kalkınmanın Önemi	43
3.1.4 Ekonomik Kalkınma Hedefleri	43
Ekonomik kalkınmanın hedefleri, farklı sosyal, ekonomik, kültürel ve hatta politik durumları nedeniyle bir ülkeden diğerine değişmektedir. Bu hedefler;.....	43
3.2.Doğrudan Yabancı Yatırım İçin Genel Çerçeve	45
3.2.1.Kavramsal Çerçeve	45
3.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri.....	47
3.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımın Önemi	49
3.2.4.Doğrudan yabancı yatırımın belirleyicileri	49
3.2.5.Ev Sahibi Ülke Tarafından Doğrudan Yabancı Yatırım Çekme Gerekçeleri: ..	52
3.2.6.Ev sahibi ülke tarafından dikkate alınması gereken doğrudan yabancı yatırım kararını etkileyen faktörler.	53
3.3.Türkiye ve Irak'ta Doğrudan Yabancı Yatırım.....	56
3.3.1.Irak'ta Doğrudan Yabancı Yatırım.	56
3.3.1.1.Doğrudan Yabancı Yatırımın Irak Ekonomisindeki Önemi	56
3.3.1.2.Irak'a yönelik doğrudan yabancı yatırımın avantajları:	59
3.3.1.3.Irak'ta doğrudan yabancı yatırımın önündeki engeller:.....	60
3.3.1.4.Irak'a Doğrudan Yabancı Yatırımı Çeken Faktörler	63
3.3.2.Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım.	64
3.3.2.1.Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırımların Avantajları.....	66
3.3.2.2.Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırımların Dezavantajları.	69
3.3.2.3.Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımları Engelleyen Faktörler.	71
4. ÜLKELERİN KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİNİ UYGULAMADAKİ DENEYİMLERİ.....	74
4.1. Birleşik Krallıkta Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:	74
4.2. Amerika Birleşik Devletlerin de Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:..	74
4.3. Fransa da Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:.....	75
4.4. Rusyada Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:	77
4.5. Almanya'da Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:	77
4.6. Türkiye'de Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:	78
4.7.Irak'ta Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:	80
4.8.Yabancı Yatırımların Çekilmesinde Ve Ekonomik Kalkınmanın Sağlanmasında Kurumsal Yönetim İlkelerine Bağlılığın Rolü.	85

4.8.1 Yabancı yatırımların çekilmesinde kurumsal yönetim ilkelerine bağlılığın rolü.	85
4.8.2.Finansal Tabloların Kalitesinin Sağlanmasında Yönetişimin Rolü:	90
4.8.3.Mali ve İdari Yolsuzluk Sorununun Çözümünde Yönetişimin Rolü:	91
5. TÜRKİYE VE IRAK'TA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMIN ÇEKİLMESİNDE YÖNETİŞİMİN ETKİSİNİN ÖLÇÜLMESİ VE ANALİZ EDİLMESİ	94
5.1. Uygulanan Yönün Teorik Nitelendirmesi.	94
5.1.1 Yönetişim Göstergeleri:	95
5.1.1.1.İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik Endeksi.	95
5.1.1.2.Siyasal İstikrar ve Şiddetsizlik Endeksi.	95
5.1.1.3.Hükümet Etkinliği Endeksi.	95
5.1.1.4.Düzenleyicilik Kalitesi Endeksi.	96
5.1.1.5.Hukukun Üstünlüğü Endeksi.	96
5.1.1.6.Yolsuzluğun Önlenmesi Endeksi.	96
5.1.2 Yönetişim Göstergeleri İle Doğrudan Yabancı Yatırım Arasındaki İlişkinin Nitelendirilmesi.	96
5.1.2.1.Oy Kullanma, Hesap Verebilirlik ve Yolsuzlukla Mücadele Endeksi ve Bunların Doğrudan Yabancı Yatırım Üzerindeki Etkileri.	97
5.1.2.2.Düzenleyici Yönetmelikler Endeksi, Hukukun Üstünlüğü Endeksi ve Doğrudan Yabancı Yatırım.	98
5.1.2.3.Hükümet Etkinliği Endeksi ve Siyasi İstikrar Endeksi ve Bunların Doğrudan Yabancı Yatırım Üzerindeki Etkisi.	99
5.2. Teorik Uygulama	99
5.2.1. Irak ve Türkiye’de Siyasi İstikrar Endeksi.	99
5.2.2.Irak ve Türkiye’de Hukukun üstünlüğü Endeksi.	101
5.2.3.Irak ve Türkiye’de Hükümet Faaliyet Endeksi.	103
5.2.4.Irak ve Türkiye’de Yolsuzluk Kontrol Endeksi.	104
5.3. Araştırma Modelinin Nicelleştirilmesi	106
5.3.1. Analizde İzlenen Standart Çerçeve	106
5.3.2.Yönetişim göstergelerinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisinin analizi	111
5.4.AMPİRİK BULGULAR VE TARTIŞMA	113
.6 SONUÇ	128
KAYNAKLAR	130
ÖZGEÇMİŞ	141

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BİST	: Borsa İstanbul
GOÜ	:Gelişmekte Olan Ülkeler
IIRC	:International Integrated Reporting Council
IFC	: International Finance Corporation
IMF	:International Monetary Fund
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KOBİ	: Küçük Ve Orta Boyutlu İşletmeler
NASD	: National Association of Securities Dealers
NYSE	: New York Stock Exchange
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development
SEC	: Securities And Exchange Commission
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKYD	: Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği
UNDP	: United Nations Development Program
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development
WGI	:Worldwide Governance Indicators

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Kurumsal Yönetim Yaklaşımlarına İlişkin Dönemsel Gelişmeler.....	9
Tablo 2: Türkiye Ve Irak'taki Kurumsal Yönetim Rehberinin OECD İlkeleriyle Karşılaştırılması.....	35
Tablo 3: 2007'den 2021'e Kadar Siyasi İstikrar Endeksi.....	100
Tablo 4: Hukukun üstünlüğü Endeksi 2007'den 2021'e kadar gösterir	101
Tablo 5:Hükümet Faaliyet Endeksi	103
Tablo 6:Yolsuzluk Kontrol Endeksi 2007'den 2021'e kadar gösterir.....	105
Tablo 7: Çalışma Değişkenlerinin Açıklaması.....	114
Tablo 8:Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	114
Tablo 9:Anormal Değerlerin Test Tespiti	116
Tablo 10:Değişkenlerin birim kök testi.....	118
Tablo 11: Model Seçimi	119
Tablo 12: Rassal bir hata değişkeninin normal dağılımını test etme.....	120
Tablo 13: Panel Modeli tahmin sonuçları.....	122
Tablo 14: Nedensellik Testi.....	125

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kurumsal yönetimin uygulanmasında yer alan taraflar	19
Şekil 2: Kurumsal Yönetimin işlevleri.	28
Şekil 3: Kurumsal Yönetim Alanında Reform İçin Yayınlanan Fransız Raporları.....	76
Şekil 4: Değişkenlerin Ortalama Değerleri	115
Şekil 5: Değişkenlerin Sapma Değerleri	115
Şekil 6: Birim kök testi.....	117
Şekil 7: Rassal Hataların Nokta Yayılma Değerleri.....	121

EKONOMİK KALKINMANIN SAĞLANMASINDA VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN ÇEKİLMESİNDE KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİNE BAĞLILIĞIN ROLÜ: TÜRKİYE-IRAK KARŞILAŞTIRMASI

ÖZET

Doğrudan yabancı yatırımlar 21. yy. global ve liberal ekonomisinde, ülkelerin ekonomik refah düzeyini ve uluslararası rekabet gücünü arttırabilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu durum, doğrudan yabancı yatırımların önemini fark eden gelişmekte olan ekonomileri, yatırımları ülkelere çekmek için politikalar üretmeye ve yenilemeye yöneltmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Dünya Bankası tarafından belirlenen kurumsal yönetim göstergelerinin hem Türkiye'de hem de Irak'ta DYY akışlarına etkisini 2007-2021 dönemi için araştırmaktır. Çalışmanın bağımlı değişkenini doğrudan yabancı yatırım girişlerinin gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payı, bağımsız değişkenlerini ise yolsuzluğun kontrolü, hükümetin etkililiği, politik istikrar ve şiddetin yokluğu, düzenleyici kalitesi, hukukun üstünlüğü ile ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik oluşturmaktadır. Çalışmada yıllık veri setleri kullanılarak değişkenler arasındaki ilişki panel veri analizi ile test edilmektedir. Analizden elde edilen bulgulara göre, doğrudan yabancı yatırım girişleri üzerinde hükümetin etkililiği ile ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik değişkenleri pozitif; hukukun üstünlüğü değişkeni ise negatif etkilidir. Ayrıca, diğer yönetim göstergeleri siyasi istikrar ve şiddetsizlik, yolsuzluğun kontrolü ve düzenleyicilik kalitesi ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetim, Doğrudan Yabancı Yatırım, Yönetişim Endeksi, Türkiye-Irak

**THE ROLE OF COMMITMENT TO CORPORATE GOVERNANCE
PRINCIPLES IN ENSURING ECONOMIC DEVELOPMENT AND ATTRACTING
DIRECT FOREIGN INVESTMENTS: TURKEY-IRAQ COMPARISON**

ABSTRACT

Foreign direct investments play an important role in increasing the level of economic prosperity and international competitiveness of countries in the global and liberal economy of the 21st century. This situation leads developing economies, which realize the importance of foreign direct investments, to produce and renew policies to attract investments to their countries. In this context, the aim of this study is to research the effect of corporate governance indicators determined by the World Bank on FDI flows in both Turkey and Iraq for the 2007-2021 period. The dependent variable of the study is the share of foreign direct investment inflows in the gross domestic product, while the independent variables are the control of corruption, government effectiveness, political stability and the absence of violence, regulatory quality, rule of law and voice and accountability. In the study, the relationship between variables is tested with panel data analysis by using annual data sets. According to the findings from the analysis, the government's effectiveness on foreign direct investment inflows and the variables of freedom of expression and accountability are positive; The rule of law variable has a negative effect. Additionally, no significant relationship was found between other governance indicators such as political stability and non-violence, control of corruption and regulatory quality and foreign direct investments.

Keywords: Corporate Governance, Foreign Direct Investment, Governance Indicators, Turkey-Irak

1. GİRİŞ

On dokuzuncu ve yirminci yüzyılda toplumsal, siyasi ve ekonomik gelişmelerin oluşumu ve yeniden şekillendirilmesinin temelini on sekizinci yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi oluşturmuştur. Sanayi Devrimi sonrasında özellikle ekonomik yapılar köklü bir değişim seyrine girmiştir. Üretim sistemlerinin farklılaşması, teknolojinin gelişmesi, iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve bunlara ek olarak küreselleşme fikrinin yaygınlaşması ile birlikte işletmeler de bu gelişim seyrine ayak uydurmak ve gelişime paralel olarak değişmek zorunda kalmışlardır. Bu değişimin önemli alanlarından birisi de yönetim biçimleri olmuştur. Sanayi Devrimi'ne kadarki süreçte yönetimler patron şirketleri şeklinde bir görünüm sergilerken özellikle yirminci yüzyılda teknolojik ve bilimsel gelişmeler işletmelerin hem faaliyet hem de yönetim anlamında yeni bir yapıya yönelimlerini de beraberinde getirmiştir. Patron şirketlerinden kurumsal yapılara dönüşen işletmelerin yönetsel anlamda da kurumsallaşması bir gereklilik halini almış ve büyümenin temel dinamiklerinden birisi olarak kurumsal yönetim ekonomik hayatta genel kabul gören bir kavram mahiyetine bürünmüştür. Buna bağlı olarak da kurumsal yönetim kavramı hem iktisadi hem de akademik alanın önem arz eden konularından birisi olmuştur.

Kurumsal yönetim anlayışı, ilk kez 1992 yılında Cadbury Raporu'nda detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu rapor, İngiliz şirketlerinin gelişimi, uluslararasılaşması ve rekabette diğer ülkelere karşı üstünlük kazanmaları için düzenlenen bir dizi öneriyi ortaya koymuş ve bu bağlamda kurumsal yönetimin önemini vurgulamıştır (Cadbury A. , 1992). Daha sonra, bu modelin benimsenmesi için birçok ülkede yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra, kurumsal yönetim alanında çalışmalar yapan uluslararası kuruluşlar, özellikle OECD, dünya genelinde bu modelin benimsenmesi için çalışmalar yürütmeye başlamıştır (OECD, 2015).

Kurumsal yönetim, şirketlerin tüm paydaşlarının çıkarlarını gözetererek yönetilmesini savunmaktadır. Bu paydaşlar arasında hissedarlar, çalışanlar, müşteriler, tedarikçileri, yatırımcılar ve toplum yer almaktadır. Bu model, şirketlerin sadece kâr odaklı değil, aynı zamanda sürdürülebilir ve toplumsal sorumluluklarını da yerine getiren bir yönetim anlayışına sahip olmasını hedefler (Cadbury A. , 1992). Kurumsal yönetim kavramı, şirketlerin daha etkili ve verimli bir şekilde yönetilmesini amaçlayan bir yönetim modeli olup modelin ortaya çıkışı, 20. yüzyılın ikinci yarısında ABD'deki şirketlerin büyümesi ve uluslararası pazarlara açılması ile birlikte yaygınlaşmaya başlamıştır (Yılmaz, 2012, s. 181). Bu açılımla birlikte ivme kazanan doğrudan yabancı yatırımlar, küreselleşme etkisinde daha

da yüksek hacimlere ulaşmanın yanı sıra işletmeler açısından da önemli bir konu olmaya başlamıştır. Küreselleşmenin etkisiyle birlikte uluslararası yatırımların artması, şirketlerin büyümesi ve uluslararası rekabetin artması gibi faktörler nedeniyle, kurumsal yönetim ve doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) ilişkisi giderek daha önemli hale gelmektedir (Buckley & Casson, 2009, s. 1563). Kurumsal yönetim, bir şirketin belirli bir yapıya, yönetim tarzına ve işleyişe sahip olması olarak ifade edildiği gibi (Grosse, 2002, s. 557), tanımdan hareketle kurumsallığın yalnızca yönetim kademesinde değil tüm işleyiş aşamalarında uygulanması gereken bir kural olduğuna dikkat edilmelidir. Böylelikle yönetsel işleyiş aynı zamanda tüm iş süreçlerine uygulanmakla birlikte işletmenin bütünü için bir kurumsallıktan ancak bu şekilde bahsedilebilmektedir. Bu yönetim tarzı küresel anlamda belirli kurallara oturtulmuş, temel dinamikleri belirlenmiş bir sistematik olarak kendini göstermesinin yanı sıra uygulamada işletmenin yapısal özellikleri, bulunduğu ülkenin iç hukuk kuralları ve ekonomik dinamiklerine bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Kurumsal yönetimin amacı, şirketin performansını artırmak, riskleri azaltmak ve işletme faaliyetlerini yönetmek için bir sistematik bir yönetim yapısını tesis etmek olarak ifade edilebildiği gibi diğer taraftan kurumsal yönetim, işletmelerin büyümesi ve uluslararasılaşması ile de doğrudan ilişkili bir yönetim yaklaşımı olarak kabul görmektedir (Dunning, 1993). Dolayısıyla bu yaklaşımın oluşturulabilmesinde ülkenin ekonomik, finansal ve altyapı alanlarında merkezi otorite tarafından hayata geçiren düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düzenlemeler kurumsal yönetimin daha sağlıklı bir biçimde hayata geçirilebilmesine imkan oluşturmanın yanı sıra doğrudan yabancı yatırımların da daha güvenli bir ortam arayışını karşılamasının gerekliliği niteliğindedirler.

Doğrudan yabancı yatırımlar, uluslararası işletmelerin bir ülke ekonomisi içerisindeki varlıklarını artırma ve büyüme stratejilerinin önemli bir parçasıdır (UNCTAD, 2017). Bu nedenle küresel sermayeler, fırsat olarak gördükleri ülke ekonomilerine yatırım yapmak suretiyle bu ülkelerde kendileri açısından yeni iş ve üretim alanları oluşturmaktadırlar. Bu işleyiş hem yatırım yapılan ülke işletmeleri hem de ülke ekonomisi açısından bir kısım sonuçları da beraberinde getirmektedir. DYY'lerin işletmelere olan pozitif etkileri, teknoloji transferi, işletme verimliliğinin artırılması, inovasyon kapasitesinin geliştirilmesi, yeni iş alanlarının yaratılması ve tedarik zincirinin geliştirilmesi şeklindeki ana başlıklarla sayılabilmektedir (Blomström & Kokko, 1997; Görg & Greenaway, 2004, s. 172). Bu etkiler yatırım yapılan işletme veya iş alanına yönelik olduğu gibi doğrudan ülke ekonomisine de yansımaktadır. Ancak bununla birlikte, DYY'lerin etkileri her zaman olumlu olmayabildiği

gibi bazı olumsuz sonuçlar da söz konusu olabilmektedir. Örneğin, yerel işletmelerin rekabet gücünün azalması, yabancı sermayenin ülke dışına çıkması, işletmelerin yerel topluluklarla olan bağlarının zayıflaması ve kaynakların eşitsiz dağılımı gibi sorunlar, DYY'lerin olumsuz etkileri arasında sayılabilmektedir (UNCTAD, 2017).

DYY'lerin etkileri sadece işletmelerle sınırlı olmayıp, aynı zamanda ülke ekonomileri açısından da söz konusudur. DYY'lerin ülke ekonomilerine olan etkileri arasında, ekonomik büyüme, istihdam artışı, teknoloji transferi, ticaret hacminin artırılması ve uluslararası rekabet gücünün artması olumlu etkiler arasında sayılabildiği gibi (Borensztein, De Gregorio, & Lee, 1998). yabancı yatırımların getirilerinin ülke dışına çıkmasıyla birlikte döviz, likidite ve kaynak daralması, yerel işletmelerin rekabet gücünün azalması ve yerel topluluklar üzerinde sosyal ve çevresel olumsuz etkilerin oluşması (UNCTAD, 2017) gibi hususlar da doğrudan yabancı yatırımların olumsuz etkilerine örnek olarak verilebilmektedir.

DYY'lerin işletmeler ve ülke ekonomileri üzerindeki etkileri tartışmalı olsa da, doğru politikalarla olumlu etkiler artırılabilir ve olumsuz etkiler en aza indirilebilir. Bunun için, DYY'lerin ülke ekonomisindeki rolü ve etkileri dikkate alınarak, uygun politikaların belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin, DYY'leri çeken ülkelerin yasal düzenlemeleri ve politikaları, yabancı yatırımcıların ve yatırımların getirilerinin ülkede kalmasını teşvik edebilir (Görg & Greenaway, 2004, s. 172). Böylelikle oluşan olumlu doğrudan yabancı yatırım kaynaklarının ekonomisindeki etkileri, ülkeler arasındaki rekabet ortamında bir avantaj oluşturacağı gibi özellikle gelişmekte olan ülkeler, DYY'lerin ülke ekonomilerine olan katkısını artırmak amacıyla çeşitli politikalar ve teşvikler geliştirmektedirler (UNCTAD, 2017).

Kurumsal yönetim ve doğrudan yabancı yatırımlar ilişkisine dair yukarıdaki izahlara bağlı olarak bu tez çalışmasında Türkiye ve Irak ülkelerinin doğrudan yabancı yatırımlara yönelik kurumsal yönetim bağlamındaki düzenlemelerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada iki ülkenin kurumsal yönetim sistematiğinin karşılaştırılmasının yanı sıra bu karşılaştırmada doğrudan yabancı yatırımlara yönelik düzenlemeler ağırlıklı olarak değerlendirilecek ve birbirlerine göre avantajlı ve dezavantajlı oldukları hususların belirlenmesine gayret edilecektir.

Bu bağlamda tezin birinci bölümünde kurumsal yönetimin kuramsal ve kavramsal çerçevesi ele alınarak konunun temel odağının ortaya konulması amaçlanmıştır. İkinci bölüm

doğrudan yabancı yatırımlar konusuna yönelik olarak oluşturulup bu bölümde Türkiye ve Irak odağında doğrudan yabancı yatırımların mahiyeti ve hacmi ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise iki ülkenin kurumsal yönetim anlamında hayata geçirdikleri düzenlemelerin doğrudan yabancı yatırımlar perspektifinde karşılaştırılmasına yer verilerek ve elde edilen bulgular çalışmanın sonuç bölümünde toparlanarak özetlenmiştir.

2. KURUMSAL YÖNETİMİN KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Kurumsal Yönetimin Ortaya Çıkışı

Kurumsal yönetim olgusu, günümüzdeki biçimine ulaşmaya kadar pek çok aşamadan geçerek bir anlamda olgunlaşma süreçlerini gerçekleştirmiştir ve ekonomik hayatta ortaya çıkan her yenilikle birlikte bu olgunlaşma sürecinin devamlılık sergileyeceği söylenebilecektir. Dolayısıyla kurumsal yönetimi canlı bir süreç olarak değerlendirmek mümkün olacaktır. Kurumsal yönetimin başlangıcı, Adam Smith'in 1776 yılında “Milletlerin Zenginliği” adlı kitabında bahsettiği öngörülerini ile olmuştur. İktisat disiplininde ilk çağdaş eser olarak da kabul gören bu eserinde Smith, işletmelerin yönetsel anlamda farklılaşması gerektiği ve işletme sahipleri ile yöneticilerin farklı olmasının gerekliliğine işaret etmiştir. O'na göre yöneticiler başkasının mal ve parasını yönettiği için hem daha verimli hareket etmek zorunda kalacaklar hem de daha objektif bir tavır edinebileceklerdir (Ameen, 2022, s. 53). Smith'in bu eseri, iktisadi yönetim bağlamında yeni fikirlere de temel teşkil etmiş ve bir anlamda kurumsal yönetimin ilham kaynaklarının önemlilerinden birisi olmuştur.

Sanayi Devrimi'nden sonra, özellikle 20. yüzyılın başından itibaren, büyük ölçekli işletmeler, yönetim ve organizasyon konularında önemli gelişmeler kaydetmişlerdir. Bu dönemde, kurumsal yönetim konusu da önem kazanmış ve özellikle büyük ölçekli işletmeler için, etkin bir yönetim ve organizasyon yapısı oluşturmak amacıyla, farklı disiplinlerden akademik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların bir sonucu olarak, işletmelerin iç yapısı ve yönetim süreçleri ile ilgili yeni kavramlar ve yöntemler geliştirilmiştir. İlerleyen süreçte 1900'lü yıllara gelindiğinde ise kurumsal yönetim ve kurumsal yönetişim bağlamlarında yapılan akademik çalışmalar gündeme gelmiş ve konu iktisat literatüründe her geçen gün daha da önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle 1920'lerden itibaren, kurumsallaşma ve yönetim konularında yapılan çalışmaların teorik temelleri oluşmaya başlamış ve bu dönemde, Amerikalı işletme yöneticisi Chester Barnard, yönetim ve organizasyon konusunda önemli çalışmalar yaparak, 1932 yılında “Function of Executive” adlı eserini yayınlamıştır. Barnard (1932), organizasyonun amacı, yapısı, işlevleri ve yönetim süreçleri hakkında yaptığı önemli teorik çalışmaları, kurumsal yapı ve yönetim konularında önemli bir kaynak haline gelmiştir (Elmawazini, 2016, s. 416-417).

Barnard'ın bu eseri, işletmelerin yönetiminde bir dönüm noktası olarak kabul edilmiş ve yönetim teorisi için önemli bir kaynak olarak görülmüş olup kurumsal düzenlemelerin tanımı için önemli bir başlangıç noktası sayılmaktadır. Eser, o dönemde işletmelerin

yapılandırılması ve yönetimine ilişkin geleneksel bakış açılarını sorgulayarak, daha modern bir yaklaşımı önermesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bu eserde, işletmelerin insanlar arasındaki belirli amaçlar için bir araya gelinen organizasyonel yapılar olduğu, bu yapıların sadece amaçlarına ulaşmak için gerekli faaliyetleri gerçekleştirecek şekilde yönetilmesi gerektiği savunulmaktadır (Bedeian & Wren, 2001, s. 141-142).

Ayrıca, işletme yönetimi konusunda günümüzde hala geçerli olan birçok ilke ve teoriyi ortaya koyduğu için de dikkat çekicidir. Barnard'ın görüşleri, özellikle de işletmelerin insanlar arasındaki amaçlar için bir araya gelme sonucu oluştuğu fikri, o dönemdeki çoğu yönetim teorisinde farklılık gösteriyordu. Örneğin, yine o dönemde popüler olan bilimsel yönetim yaklaşımı, işletmeleri mekanik bir sistem olarak ele alırken, Barnard insan faktörünün işletmelerin başarısı üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir. Böylelikle bu eser modern işletme yönetimi yaklaşımları için de bir temel teşkil etmiştir (Robbins, Decenzo, & Coulter, 2017, s. 67-68).

Ardından, 1932'de Harvard Üniversitesi profesörlerinden Adolf A. Berle ve Gardiner Means şirketlerin mülkiyeti ile bu şirketler içindeki denetim ve kontrol sürecini ayırma gereğini temel alan "The Modern Corporation and Private Property" adlı çalışmalarını yayınlamışlardır. Berle ve Means, 1932 yılında yayımladıkları "The Modern Corporation and Private Property" adlı kitapta, büyük şirketlerde mülkiyet ve yönetim birimlerinin ayrılmasının önemine değinmişlerdir. Bu kitapta, büyük şirketlerin hissedarlarının, yönetim kurulu üyelerinin ve çalışanlarının rolleri arasındaki ilişkilerin incelenmesiyle, mülkiyet ve yönetim birimlerinin ayrılmasının şirketlerin etkin bir şekilde yönetilmesi için gerekliliği vurgulanmıştır (Berle & Means, 1992).

Berle ve Means, eserlerinde hissedarlar ile yöneticiler arasındaki çıkar çatışmalarına dikkat çekmişlerdir. Büyük şirketlerin sahipleri olan hissedarlar, genellikle yönetim kurulu aracılığıyla şirketlerin faaliyetlerini denetleme hakkına sahiptirler. Ancak yönetim kurulu üyeleri, şirketin günlük işleyişini yönetme konusunda daha fazla yetkiye sahiptirler (Shleifer & Vishny, 2017). Bu durum, hissedarlar ve yöneticiler arasında çıkar çatışmalarına neden olabilmekte ve şirketin çıkarlarını etkileyebilmektedir (Khan & Levitsky, 2019). Berle ve Means, mülkiyet ve yönetim birimlerinin ayrılması ile hissedarların ve yöneticilerin arasındaki çıkar çatışmalarının azaltılabileceğine ve şirketlerin daha etkin bir şekilde yönetilebileceğine işaret etmişlerdir (El Hayari, 2017, s. 12). Berle ve Means'in çalışması, işletmelerde kurumsal yönetim konusunda önemli bir dönüm noktası olarak kabul

görmektedir. Bu çalışma, modern işletme teorisi ve uygulamalarının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır ve günümüzde hala işletme yönetimi konusunda önemli bir kaynak olarak önem taşımaktadır. (Ebu Sneineh, 2019, s. 11-12).

Şirketlerin yönetimi ile hissedarları arasındaki bu çıkar çatışması sonucunda şirketlerde taraflar arasındaki ilişkileri düzenleyen kanun ve kuralların oluşturulmasına olan ilgi artmıştır (Habbuş, 2007, s. 22), Ayrıca 1976'da Jensen Meckling ve 1980'de Foma, kurumsal yönetim kavramına olan ilgiyi tartışmışlar ve vekalet teorisi ile temsil edilen mülkiyet ve yönetim ayırımından doğabilecek sorunları sınırlama veya en aza indirmedeki önemini vurgulamışlardır (Süleymani , 2013, s. 4). Bunu, kurumsal yönetim ilkelerine bağlılığı ve bunun yatırımcıların şirketlerin yönetim kurulu üyelerine olan güvenini artırmadaki etkisini vurgulayan bir dizi bilimsel ve uygulamalı çalışma izlemiş, böylelikle ülkelerin yerli ya da yabancı yatırımcı çekme yeteneğini geliştirmede yeni bir kaynak teşkil edecek yönetim anlayışı ortaya çıkmıştır (Valtaş, 2014, s. 9). Buna, şirketlerin bu ilkeleri uygulama taahhüdünün önemini vurgulayan bir dizi yönetmelik, yasa ve rapor yayınlamak üzere hem bilimsel organların hem de yasa koyucuların dahil edilmesi suretiyle dünyadaki birçok ülkenin kurumsal yönetim kavramına ilgisi artırılmıştır (Ükba, 2019, s. 3).

1950'lerde, yönetimde bilimsel yaklaşımlar popüler hale geldi ve bu yaklaşımlar, işletmelerdeki verimliliği artırmak ve farklı yönetim sorunlarını çözmek için kullanılmıştır. Bu yaklaşımların temel amacı, iş süreçlerini ve işgücünü optimize etmektir. Bu yaklaşımın öncülerinden biri, Frederick Taylor'dur (Taylor and Scientific Management, 2023).

1960'larda, işletmelerin sistematik bir yaklaşımla yönetilmesi gerektiği fikri ortaya atıldı. Bu yaklaşım, işletmelerin birbirine bağlı fonksiyonlarının daha iyi anlaşılmasını ve yönetilmesini sağlayarak verimliliği artırmayı hedefliyordu. Bu yaklaşımın öncülerinden biri, Peter Drucker'dır (Drucker, 1964).

1970'lerde, kalite kontrol ve süreç yönetimine odaklanan Japon üretim modeli, işletmelerde bir devrim yaratmıştır. Bu model, "kaizen" adı verilen sürekli iyileştirme felsefesi ile işletmelerin süreçlerini optimize etmeyi ve müşteri memnuniyetini artırmayı hedeflemektedir. Yönetimsel anlamda önemli etkileri olan bu modelin öncüleri, Joseph Juran (1974) ve W. Edwards Deming (1986)'dir (Robbins, Decenzo, & Coulter, 2017, s. 373).

1985 yılında, birçok finansal çöküşün yaşanmasından sonra, Amerika Birleşik Devletleri merkezli, en önemlisi Amerikan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (AICPA) olmak üzere beş meslek birliği, İdari Kuruluşları Koruma Komitesi'ni (Treadway Commission)

kurmuşlardır. Bu komite tarafından hileli mali raporların hazırlanmasına neden olan faktörlerin ve bunların azaltılmasına yönelik önlemlerin belirlenmesi için yapılan bir çalışmanın ardından, Ekim 1987'de bu komite nihai raporunu (Finansal Raporlarda Dolandırıcılık ve Yanlış Beyana İlişkin Ulusal Komite Raporu) yayınlamış ve finansal tabloların hazırlanmasında kurumsal yönetim kurallarının uygulanması ve buna bağlı dolandırıcılık ve manipülasyonun önlenmesi için bir dizi tavsiye geliştirmişlerdir (Younesi & Merzuk , 2018, s. 2).

Kurumsal yönetim kavramına olan ilginin asıl başlangıcı, Cadbury Komitesinin Aralık 1992'de kurumsal yönetim standartlarının ve ilkelerinin uygulanmasını talep ettiği "Kurumsal Yönetimin Finansal Yönleri" başlıklı raporunu yayınlaması olmuştur. Bu rapor, Londra Menkul Kıymetler Borsası hissedarları tarafından finansal raporlamaya karşı oluşan güven eksikliğine dair iddialarının artmasının ardından gelmiş (Habbuş, 2007, s. 23) ve 1999'da Amerika Birleşik Devletleri'nde, National Association of Securities Dealers (NASD) ve The New York Stock Exchange (NYSE) tarafından kurumsal denetim komitelerinin kurumsal yönetim ilkelerine uyum konusunda oynayabileceği rolün etkinliği ile ilgili olarak "Report Ribbon Blue" adıyla bilinen raporlarını yayınlamışlardır (Ükba, 2019, s. 4). Bunun ardından 1999'da uluslararası düzeyde, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı tarafından yayınlanan (OECD, 1999) "Kurumsal Yönetim İlkeleri" başlıklı rapor, bu kavramın uluslararası düzeyde ilk resmi kabulü olarak kayıtlara geçmiştir (Talha, 2012, s. 13).

Kurumsal Amerika'daki büyük mali çöküşün ardından, 2002'de birçok şirketin karşı karşıya olduğu mali ve idari yolsuzluğun ortadan kaldırılmasında kurumsal yönetimin rolüne odaklanan Sarbanes-Oxley Yasası kabul edilmiştir. Yasa ile icracı olmayan üyelerin kurumsal yönetim kurullarında oynadıkları rolü etkinleştirmek (Şüveyil & Bostuh, 2016-2017, s. 6), böylelikle değişim ve gelişimi devam ettirmek amaçlanmıştır. Ancak bu anlamda yapılan çalışmaların en etkin OECD tarafından 1999 yılında yayınlanan rapor olmuş ve beş ilkedен oluşan bu rapor 2004 yılında revize edilerek ilke sayısı altıya çıkarılmıştır. Bunun devamında G20 ülkeleri ve OECD iş birliğinde 2015 yılına kadarki süreçte yeni ilkeler yayınlanmış ve Nisan 2015'te OECD/G20 Kurumsal Yönetim Forumu'nda bu ilkeler tartışılarak toplantının ardından 8 Temmuz 2015 tarihinde OECD Konseyi tarafından bu ilkelerin kabulü resmen açıklanmıştır. Daha sonra bu ilkeler 15-16 Kasım 2015 tarihlerinde Antalya'da (Türkiye) G20

liderlerine sunulmuş ve onayları alındıktan sonra “OECD/G20 Kurumsal Yönetim İlkeleri” olarak yayınlanmıştır (Ükba, 2019, s. 39).

Netice itibariyle kurumsal yönetimin ortaya çıkışı belirli süreçlerde gerçekleşmiş ve bu süreçleri konuya ilişkin yapılan çalışmalar şekillendirmiştir. Bu gelişim sürecini aşağıdaki Tablo 1’deki şekliyle özetlemek mümkün olacaktır.

Tablo 1: Kurumsal Yönetim Yaklaşımlarına İlişkin Dönemsel Gelişmeler

Yıl	Önemli Gelişme
1932	Chester Barnard, “Functions of the Executive” adlı eseri
1932	Adolf A. Berle ve Gardiner Means’in “The Modern Corporation and Private Property” adlı eseri
1950’ler	Yönetimde bilimsel yaklaşımların popüler hale gelmesi
1960’lar	İşletmelerin sistemli bir yaklaşımla yönetilmesi gerektiği fikri
1970’ler	Kalite kontrol ve süreç yönetimine odaklanan Japon üretim modeli
1980’ler	Yapısal açıdan kapsamlı yeniliklerin gerçekleştirildiği dönem
1990’lar	Yenilikçilik ve rekabet avantajı odaklı yaklaşımlar
2000’ler	Küreselleşmeyle birlikte kurumsal yenilik ve adaptasyonun önemi

Kaynak: Araştırmacı tarafından literatüre bağlı olarak oluşturulmuştur.

2.2. Kurumsal Yönetim Kavramı

Kurumsal yönetim, yönetim kurulu, üst düzey yöneticiler ve hissedarlar gibi bir organizasyonun tüm paydaşları arasındaki etkileşimleri düzenleyen bir sistemdir (Cadbury A. , 1992, s. 15). Bu kavramın kökeni, yönlendirme, rehberlik ve yönetişim anlamına gelen Yunanca "kubernan" kelimesine kadar dayanmaktadır, Latince’de ise "Gubernare" olarak bilinmektedir (Al-Atwi & Ghazili, 2016, s. 3). Kurumsal yönetim, şirketlerin işletme faaliyetlerini etik, şeffaf, hesap verebilir ve sürdürülebilir bir şekilde yürütmesini sağlamak amacıyla yönetim süreçlerini ve kararlarını tanımlayan bir kavram olarak kabul görmektedir (OECD, 2004). Ancak kelimenin günümüzdeki kullanımı Fransızca’da kullanılan terim "Gouverner" dir, Daha açık bir ifadeyle, kurumsal yönetim terimi, karar verme ve kararların uygulamaya geçirilmesini ifade eden bir süreci tanımlamaktadır. Dolayısıyla bu terimi kullanan farklı kurum ve kuruluşlar açısından kavramsal tanımlamanın da farklılaştığını söylemek mümkün olmaktadır (NOUI, 2017, s. 21).

Kurumsal yönetime ilişkin olarak Cadbury (1992) kurumların performansını artırmayı ve menfaat sahipleriyle olan ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlayan bir yönetim yaklaşımı şeklinde bir tanımlamaya gitmiştir. Bir diğer tanımda ise kurumsal yönetim, şirket yönetimi ile hissedarlar, yönetim kurulu, yöneticiler, çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler ve toplum arasındaki ilişkileri yönetir (OECD, 2004) şeklindeki ifade ile işletmenin paydaşları arasındaki iletişimi düzenleyen bir sistematik olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan kurumsal yönetim, şirketlerin iyi işleyişini ve başarılı olmasını sağlayacak etik, şeffaf ve hesap verebilir bir yapı oluşturmayı amaçlayan bir süreç (Turkish Corporate Governance Association, 2015) olarak da değerlendirilmenin yanı sıra kurumlarının değerini artırmak için stratejik yönetim, risk yönetimi, kontrol ve raporlama işlevlerini kapsayan bir yönetim sistemi (IFC, 2018) şeklindeki tanımlama ile işlevsel yönlerine işaret edilmiştir. Sürdürülebilirlik bağlamında kurumsal yönetimi ele alan bir tanımlamada ise işletmenin stratejik hedeflerine uygun kararlar alarak, sürdürülebilir başarıyı sağlamak amacıyla yönetim, liderlik, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkelerine dayalı bir yaklaşım (The Business Council of Canada, 2020) şeklindeki ifadelere yer verilmiştir.

Yapılan bu tanımların hepsinde ortak nokta için kurumsal yönetimin denetlenebilirlik ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde oluşturulan bir yönetim yaklaşımı olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.1. Kurumsal yönetime ilişkin farklı disiplinler tanımlamalar

Küresel düzeyde, kurumsal yönetişim kavramı için tüm iktisatçılar, hukukçular ve analistler tarafından üzerinde anlaşmaya varılan birleşik bir tanımın bulunmadığı görülmekte ve bunun nedeni olarak da şirketler için organizasyonel, ekonomik, finansal ve sosyal birçok konuda farklılıkların, makro düzeyde ülkeler, mikro düzeyde ise işletmeler bazında varlığından ileri gelmektedir (şveyil & Bostuh, 2016-2017, s. 8).

Hukuki bir bakış açısıyla kurumsal yönetim kavramı, kurum veya şirket ile ilgili tarafların çıkarlarını koruyan yasal ereve ve hukuk kurallarını ifade eder ve bu nedenle hukukçular, şirketlerin tüzel kişiliğini korumak için gerekli şartları sağlayan ve teminatlar sağlayan hukuk kuralları ve usul yönleriyle ilgilenir. şirketin hayatta kalması ve büyümesi ile ilgili tüm ilgili tarafların veya lehdarların haklarının korunması kurumsal yönetimin en önemli fonksiyonudur (NOUI, 2017, s. 22).

Ekonomik bir bakış açısıyla kurumsal yönetim kavramı, "kuruluşun finansman sağlamasına yardımcı olan, şirket hisselerinin değerini en üst düzeye çıkarmasını ve uzun vadeli devamlılığını sağlayan mekanizmalar bütünüdür" şeklinde ifade edilmektedir (Avsif, 2017, s. 33).

Sosyolojik bir bakış açısıyla kurumsal yönetim kavramı; azınlık veya küçük yatırımcıların haklarını korumak, adil ekonomik kalkınmayı sağlamak ve çevreyi korumak için şirketin sosyal sorumluluğuna odaklanma ihtiyacını ifade eder denilmektedir (Talahmeh, 2012, s. 18).

Muhasebe açısından kurumsal yönetim kavramı ise yatırımcıların fonlarını ve uygun getirilere erişimlerini korumak için gerekli unsurların sağlanmasını ifade etmektedir. Yatırımlarının güvenli olmayan alanlarda veya enstrümanlarda ve yönetim ya da yöneticiler tarafından özel çıkarlar elde etmek için kullanılmadığından emin olmanın güvence sistemi olarak da ifade edilmektedir. Ayrıca, şeffaflığın sağlanmasına ve muhasebe verilerinin, mali tabloların, yönetici ayrıcalıklarının açıklanması kapsamının genişletilmesine ve uluslararası kabul görmüş muhasebe standartlarının uygulanmasına dayanan yönetim sistemi olarak da ifade edilmektedir (Avsif, 2017, s. 32)

2.2.2. Bazı uluslararası kuruluş ve komitelere göre kurumsal yönetim kavramı

Bu bölümde, kurumsal yönetim kavramının farklı tanımlarını sunmuş olan birçok uluslararası kuruluş ve komitenin tanımsal yaklaşımlarına yer verilmiştir.

Bu kuruluşlara biri, kurumsal yönetimi “Kurumların altında çalıştırıldığı ve izlendiği, mali ve mali olmayan kontrolleri içeren entegre bir sistem” olarak tanımladığı 1992 yılındaki raporunda “Kurumsal Yönetişim” terimini ilk kullanan Mali Boyutlar Komitesi'dir (Cadbury 1992) (Paul Eggen, 2022, s. 79).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ise 1999 yılında kurumsal yönetim kavramını şu şekilde tanımlamıştır: Gelişmiş performans, şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlamak için şirketi yönetme ve süreçleri yönlendirmek için kullanılan bir dizi prosedür ve şirket ile ilişki içinde olan tüm tarafların çıkarlarını dikkate alarak uzun vadede pay sahiplerinin çıkarlarını maksimize etme faaliyetleri olarak tanımlamaktadır (Paul Eggen, 2022, s. 79)

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, 2004 yılında başka bir kesin ve net tanımında “bir şirketin yönetimi, yönetim kurulu, pay sahipleri ve diğer paydaşları arasındaki bir dizi ilişkiyi kapsayan, şirketin hedeflerinin belirlendiği bir yapıyı ortaya koyan, bu hedeflere

nasıl ulaşılabileceğinin ve performansın nasıl denetleneceğinin yollarını çizen bir sistemdir şeklindeki ifadeler yer vermiştir (YÜKSEL, 2018, s. 191).

Uluslararası Finans Kurumu (IFC), kurumsal yönetimi "şirketlerin yönetildiği ve işlerinin kontrol edildiği sistem" (Hafiza , 2013, s. 5) şeklinde yalın bir ifadeyle tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra Basel Komitesi tarafından "kuruluşun amaçlarına ulaşıldığı yönetim, hissedarlar ve paydaşlar arasındaki bir dizi ilişki" olarak şeklinde tanımın varlığı da görülmekle birlikte komite kurumsal yönetimi, yetkilerin tanımlanması, hedeflere ulaşılması ve kuruluşun denetimi için koşul niteliğinde olan gerekliliklerin tanımı (Abu Al-Raiha, 2016, s. 19) olarak ifade edilmiştir.

Uluslararası Para Fonu'na (IMF) ise, otoritenin, bir kuruluşun ekonomik ve sosyal kaynaklarını kalkınmaya hizmet etmek için, en düşük maliyetlerle etkili yönetim yöntemlerini kullanarak ve en büyük faydaları elde ederek yönetme şekli olarak ifade etmektedir (Rikabi, ükba, & Aşiri, 2019, s. 12).

Birleşmiş Milletler, karar verme süreci ve bu kararların uygulanma veya uygulanmama şekli (Ben Deif & candal , 2021, s. 4) olarak tanımlarken Amerikan İç Denetçiler Enstitüsü, de Risk yönetiminin gözetimini sağlamak amacıyla menfaat sahiplerinin temsilcileri tarafından kullanılan prosedürler aracılığıyla gerçekleştirilen süreçler ve kuruluşun risklerinin izlenmesi ve kuruluşta kurumsal kontrollerin gerçekleştirilmesi yoluyla kuruluşun amaçlarına ulaşması ve değerlerinin korunması için kontrollerin yeterliliğinin sağlanması şeklindeki ifadeleriyle kurumsal yönetim olgusunu tanımlamaktadır (Fattuş, 2015, s. 7).

Bir diğer tanım ise Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı(UNDP) tarafından yapılmış ve tanımda her düzeyde devletin iş ve işlemlerini yönetmek için siyasi, ekonomik ve idari yetkilerin kullanılması ve devlet, bireyler ve grupların çıkarlarını ifade edebilecekleri, haklarını kullanabilecekleri, yükümlülüklerini yerine getirebilecekleri ve farklılıklarını çözebilecekleri mekanizmaları, süreçleri, ilişkileri ve kurumları temsil eden bir mekanizma olarak nitelendirilmiştir (Bodalia, 2022, s. 4)

Irak Merkez Bankası'nın kurumsal yönetime ilişkin tanımı ise bankacılık alanına yönelik bir muhteva ile oluşturulmuş; "yönetim kurulu, bankanın üst yönetimi, hissedarlar ve diğer menfaat sahipleri arasındaki ilişkileri tanımlayan bir dizi kapsamlı düzenleme ve kanun" olarak ifade edilmiştir (MAZİN , 2022, s. 29).

TÜSİAD'nın yapmış olduğu kurumsal yönetim tanıma göre kurumsal yönetim, en geniş anlamıyla, modern yaşamda bir amaca ulaşmak için insanlar tarafından oluşturulan herhangi bir işletmenin yönetim organizasyonudur. Daha dar anlamda ise bir kurumun beşeri ve finansal sermayeyi çekmesine, etkin çalışmasına ve böylece ait olduğu toplumun değerlerine saygı gösterirken uzun dönemde ortaklarına ekonomik değer yaratmasına imkan tanıyan her türlü yönetmelik, kanun, kod ve uygulamaları ifade etmektedir (Akyüz, 2009, s. 56).

2.3. Kurumsal Yönetimin İlkeleri

Kurumsal yönetimin özelliklerine ilişkin ilk düzenlemeler Cadbury (1992) raporu ile oluşturulmuş ve ilerleyen süreçte yapılan çalışmalar ve kurumsal yönetime ilişkin çeşitli yaklaşımlar kurumsal yönetimin temel özelliklerini disiplin, şeffaflık, bağımsızlık, hesap verebilirlik, sorumluluk, adalet ve sosyal sorumluluk olarak ifade etmişlerdir (Havla & samira, 2019, s. 6-8).

Disiplin, işletmenin işleyişinin belirli bir düzen içinde yürütülmesini gerektirir. Bu, işletmenin amaçlarının ve hedeflerinin net bir şekilde belirlenmesi, çalışanların görevlerinin ve sorumluluklarının açıkça tanımlanması ve belirlenen süreçlerin ve prosedürlerin izlenmesi yoluyla sağlanır (OECD, 2004).

Şeffaflık, işletmenin kararlarının ve uygulamalarının açık ve anlaşılır bir şekilde iletilmesini gerektirir. Bu, işletmenin faaliyetlerine ilişkin bilgilerin düzenli olarak paylaşılması, işletmenin yönetim kurulu üyelerinin ve diğer ilgili tarafların işletme faaliyetlerine dair bilgilendirilmesi yoluyla gerçekleştirilir (IIRC, 2013).

Bağımsızlık, işletmenin yönetim ve denetim organlarının, işletmenin dışarıdan etkilenmeden objektif kararlar alabilmesini sağlamayı amaçlar. Bu, işletmenin yönetim kurulu üyelerinin ve diğer yöneticilerin işletmeden bağımsız olmaları, işletmenin denetim mekanizmalarının bağımsız bir şekilde çalışması ve işletmenin dışarıdan etkilerden mümkün olduğunca korunması yoluyla sağlanır (OECD, 2015).

Hesap verebilirlik, işletmenin kararları ve faaliyetleri için sorumluluk alması ve bunların sonuçlarını ilgili taraflara açıklaması gerektiğini ifade eder. İşletmelerin finansal raporlamalarının yanı sıra sosyal ve çevresel performanslarına ilişkin bilgileri de paylaşması, işletmenin hesap verebilirlik ilkesini yerine getirmesi açısından önemlidir (IIRC, 2013).

Sorumluluk ilkesi, bir işletmenin faaliyetlerinden kaynaklanan sonuçlardan dolayı hesap verilebilir olması gerektiği prensibidir. İşletmelerin çalışanlarına, tedarikçilerine,

müşterilerine, hissedarlarına, topluma ve doğal çevreye karşı sorumlulukları bulunur. İşletmeler, faaliyetleriyle ilgili tüm riskleri belirleyerek, olası olumsuz sonuçlara karşı tedbirler almalı ve bu konuda hesap verebilir olmalıdır. İşletmelerin sadece kâr odaklı hareket etmek yerine, toplumsal ve çevresel sorunların çözümüne katkı sağlayacak faaliyetlerde bulunmaları da sorumluluk ilkesi kapsamındadır (Johnson & Greening, 2019, s. 312). Kurumsal yönetimde adalet ilkesi, şirket yöneticilerinin tüm paydaşlar için eşit davranması ve adil bir şekilde karar alması gerektiğini vurgular. Bu ilke, şirketin tüm paydaşlarına eşit şekilde davranılması ve herkesin haklarının korunması gerektiğini öngörür. Özellikle, hissedarların haklarına saygı duyulması ve yönetim kararlarında adil bir şekilde temsil edilmeleri gereklidir. Ayrıca, çalışanların haklarının korunması ve adaletli bir ücret sistemi uygulanması da adalet ilkesi açısından önemlidir (Freeman & Reed, 1983, s. 88-89).

Sosyal sorumluluk ilkesi ise, şirketlerin sadece kâr amacı gütmekle kalmayıp, toplumun ve çevrenin çıkarlarını da gözetmeleri gerektiğini vurgular. Bu ilke, şirketlerin toplumsal ve çevresel sorunlara duyarlı olması ve bu sorunlara çözüm üretmek için çalışmalar yapması gerektiğini öngörür. Özellikle, sürdürülebilirlik ve çevre koruma gibi konular, günümüzde kurumsal yönetimin sosyal sorumluluk ilkesi açısından önemli bir konu haline gelmiştir (European Commission, 2014).

2.4.Kurumsal Yönetimin Temel Unsurları

Kurumsal yönetim kavramının üzerine düşen rolü oynayabilmesi için, bu kavramın güçlendirilmesine ve çeşitli şirketlerde uygulanmasına katkıda bulunan bir dizi unsurun mevcut olması gerekmektedir. Araştırmacıların ele aldığı bu unsurların en önemlileri üç ana başlık altında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.4.1. Etik davranış

Etik davranış, bir kurumun işleyişinde ve ilişkilerinde temel unsurlardan biridir. Etik davranış, kurumsal yönetimin temel prensiplerinden biridir ve kurumların başarısını ve sürdürülebilirliğini sağlamada büyük bir rol oynar. Bu nedenle, kurumların etik davranışa önem vermesi ve etik değerleri içselleştirmesi kurumsal yönetim bakımından bir gereklilik niteliğindedir. Etik davranışın temel unsurları, dürüstlük, şeffaflık, sorumluluk, saygı ve adalet prensipleridir. Kurumların bu prensipleri benimsemesi ve uygulaması, çalışanların ve paydaşların güvenini kazanmalarını sağlar. Bunun yanı sıra, kurumlar etik davranışı benimsemeleriyle birlikte, daha sürdürülebilir bir iş modeli oluşturarak, gelecek nesillere

daha iyi bir dünya bırakma sorumluluğunu da üstlenmiş olurlar (Barnett, Valentine, & Bass , 2019, s. 3).

Bu konuda yapılan araştırmalar, faaliyet gösteren profesyonel kuruluşlar işletmelerin bir etik kılavuzu oluşturmaları noktasında hemfikirdirler. Öyle ki bu kılavuz işletmelerin güvenilirliği ve itibarının korunması hususunda önemli bir dayanak olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan şirket gizliliği, tarafların iletişim ve ilişki biçimleri, şirket itibarı gibi önemli konular etik kuralları ile desteklenmeli ve çeşitli manipülasyonlara mahal vermemek adına politikalar oluşturularak bu politikalar hem kurumsal yönetim ilkeleri hem de iç yasalar dikkate alınarak şekillendirilmelidirler (Sabiaa, 2021, s. 18).

Etik davranışın önemi, kurumsal yönetim literatüründe de sıkça vurgulanmaktadır. Spence ve Freeman (2018)'a göre, etik davranış, kurumların uzun vadeli sürdürülebilirliği için kritik öneme sahiptir. Ayrıca, Kurumsal Yönetim İlkeleri'ne göre, etik davranışın benimsenmesi, kurumların paydaşlarının haklarına saygı duyması, şeffaf ve dürüst bir yönetim anlayışı benimsemesi ve sosyal sorumluluk bilincinin geliştirilmesi açısından önemlidir (Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2020) .

Kurumların etik davranışı benimsemesi, sadece kurumsal yönetim açısından değil, aynı zamanda işletme performansı açısından da önemlidir. Etik davranışı benimseyen kurumlar, çalışanların motivasyonunu artırır, müşteri sadakatini sağlar, marka itibarını yükseltir ve yatırımcıların güvenini kazanır (Barnett, Valentine, & Bass , 2019, s. 4).

Sonuç olarak, etik davranışın kurumsal yönetim açısından temel unsurlardan biri olduğu açıktır. Kurumların etik değerleri içselleştirmesi ve uygulamaya koyması, çalışanların ve paydaşların güvenini kazanmalarını sağlar ve gelecek nesillere daha sürdürülebilir bir dünya bırakma sorumluluğunu üstlenir. Bu nedenle, kurumların etik davranışa önem vermesi ve etik değerleri benimsemesi, uzun vadeli sürdürülebilirliği sağlama açısından kritik öneme sahiptir.

Diğer taraftan kurumların etik bağlılık kültürünü örgüt kültürüne dahil etmeleri ve yaygınlaştırmalarında başarılı olabilmeleri için tüm çalışanların bağlı kalacağı bir etik davranış kılavuzu oluşturması gerekmektedir. Bu kılavuz (Al-Vardi & Ghalay, 2022, s. 266) tarafından aşağıdaki üç temel bölüm ve fonksiyonları ile tanımlanmıştır:

Kurumun değerleri ve etik ilkeleri ile ilgili bir bölüm: Kaliteli ürün ve hizmetler sunarak bağlılığını tüm iç ve dış işlemlerinde gösterir .Pay sahiplerinin haklarını koruma fonksiyonunu yerine getirir.

Etik standartlarla ilgili bölüm: Kurumun çalışanları ve işçileri ile ilişkisini insan haklarına saygı açısından netleştirir, ayrımcılık yapmama, sağlıklı bir çalışma ortamı oluşturma ve ödöl-ceza sisteminde adaletin tesis edilmesini düzenler.

Son bölüm ise kurum ile kurumun etrafındaki ortam (çevre) arasındaki ilişki biçimlerini düzenler, Kanun, yönetmelik ve mevzuatın uygulanmasını temin eder.

2.4.2. Gözetim ve hesap verebilirlik

Gözetim ve hesap verebilirlik, kurumsal yönetimin önemli unsurlarından biridir. Bir kurumun başarısı ve sürdürülebilirliği için, faaliyetleri düzenli olarak izlenmeli ve hesap verilebilir olunmalıdır. Kurumların faaliyetlerinin gözlemlenmesi ve değerlendirilmesi, gözetim kavramıyla ilgilidir. Kurumlar gözetim mekanizmaları oluşturarak faaliyetlerini düzenli olarak gözlemlmeli ve değerlendirmelidirler.

Hesap verebilirlik, bir kurumun faaliyetleri hakkında şeffaf bir şekilde rapor vermesidir. Kurumlar, hesap verebilirlik sayesinde faaliyetleri hakkında şeffaf bir yönetim anlayışı benimsemiş olurlar ve faaliyetlerinin sonuçlarını paydaşlarıyla paylaşarak güvenilirliğini artırırlar. Hesap verebilirlik, kurumların sosyal sorumluluklarını yerine getirme konusunda da daha duyarlı olmalarını sağlar.

Gözetim ve hesap verebilirlik, kurumsal yönetimdeki önemlerinin yanı sıra birbirleriyle de bağlantılıdır. Gözetim, hesap verebilirliğin temeli olarak görülebilir. Bir kurum, faaliyetleri hakkında şeffaf bir şekilde bilgi vermek istiyorsa, öncelikle faaliyetlerini düzenli olarak gözlemlmeli ve değerlendirmelidir. Gözetim ve hesap verebilirliğin önemi, birçok ülkede yasal düzenlemelerle desteklenmektedir. Örneğin, ABD'deki Sarbanes-Oxley Yasası, şirketlerin finansal raporlama ve denetim standartlarını belirlerken, İngiltere'deki Kurumsal Yönetim İlkeleri, şirketlerin hesap verebilirlik mekanizmalarını oluşturmalarını ve uygulamalarını öngörmektedir (Financial Reporting Council, 2021).

Gözetim ve hesap verebilirliğin kurumsal yönetimdeki önemi, birçok çalışmada vurgulanmaktadır. Hamid vd. (2020), gözetim ve hesap verebilirliğin kurumların şeffaflığı, etik davranışları ve yolsuzluğun önlenmesi gibi konularda olumlu sonuçlar verdiğini belirtmektedir. Kurumsal Yönetim İlkeleri de kurumların hesap verebilirlik mekanizmaları

oluşturarak paydaşlarına faaliyetleri hakkında şeffaf bir şekilde bilgi vermek zorunda olduklarını vurgulamaktadır (Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2020).

Gözetim ve denetimin tarafları kamu düzenleyicileri (Merkez Bankası, Sermaye Piyasası Kurumu vb.), doğrudan kontrol tarafları (Hissedarlar, Yönetim Kurulu), dış taraflar (Tedarikçiler, müşteriler, borç verenler/yatırımcılar) olarak sayılabilmektedir. Bunun yanı sıra gözetim ve denetimin operasyonel kısmıyla ilgili olan iç denetim komitesi iç kontrolleri gerçekleştirmekte ve oluşturulan iç kontrol sisteminin tarafsız değerlendirme yapması ve şirket yönetiminin, çalışanları tarafından karar alma sürecinde üzerinde anlaşmaya varılan muhasebe standartlarını uygulama taahhüdünün kapsamını yine gözetim ve hesap verilebilirlik ilkesi paralelinde gerçekleştirmektedir (Bouzarzour , 2021, s. 9).

2.4.3. Risk yönetimi

Finansal piyasalardaki hızlı gelişmeler ve finansal akışların küreselleşmesinin yanı sıra teknolojik ilerleme ve yasal kısıtlamalardan kurtulma nedeniyle risk yönetimine özen gösterilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Farklı şirketler arasındaki büyük ve hızlı işlemler, yüksek getiri dalgalanmalarına ve yüksek düzeyde riske maruz kalmaya neden olabilmektedir. Bu durum, işletmelerin maruz kaldıkları risklere yönelik bir yönetimin mekanizması oluşturmaları gerekliliğini de beraberinde getirmiş ve riskin azaltılması kurumsal yönetim sisteminin önemli hedeflerinden biri haline almıştır (Sabiaa, 2021, s. 18).

Erik (1993) risk yönetimini uygun şekilde ele alınmadığı takdirde şirkette potansiyel kayıplara yol açabilecek öngörülemeyen olayların yönetilmesi olarak tanımlamakta ve risk yönetim sürecinin riskin tanımlanması, ölçülmesi ve riskle başa çıkma stratejilerinin oluşturulması/uygulanması şeklinde üç temel aşamadan oluştuğunu ifade etmektedir.

İşletmelerin tüm seviyelerinde risklerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi için resmi bir süreç oluşturması ve yönetim kurulu gözetimi altında risklerle başa çıkmak için resmi bir politika da belirlemeleri gereklilik arz etmektedir. Bununla birlikte risk yöntemi sürecine dahil olan tüm kişilerin rollerinin tanımlanmış olması ve bunlar için kayıtların ve raporların oluşturulması da risk yönetiminin bir diğer gerekliliğini oluşturmaktadır. Ayrıca işletmeler, risk yönetimi için bir yönetim sistemi oluşturmanın yanı sıra paydaşlarını da bu risklerle ilgili bilgilendirmeli ve yönetim sürecine onları da dahil etmelidir. Bir risk yönetim sistemi genel hatları itibarıyla aşağıdaki faaliyetleri içermektedir (Bouzarzour , 2021, s. 10-11).

- Şirketin riskli varlıkları hakkında bilgi toplama.

- Her varlık için beklenen (Threats) tehditleri belirleme.
- Tehdidin varlığı etkilemesine izin veren sistemdeki güvenlik açıklarını (Vulnerabilities) tespit ve takip etme.
- Beklenen tehdidin gerçekleşmesi durumunda işletmenin maruz kalabileceği zararları/kayıpları hesaplama.
- Potansiyel kayıpları azaltmak veya önlemek için güvenilebilecek alternatif yöntemleri ve araçları belirleme ve değerlendirme.
- Kuruluşun potansiyel riskleri yönetmede güvenilirliğini teyit ettiği yöntem ve araçları belirleme ve uygulama.
- Risk yönetiminde kullanılan yöntemlerin sonuçlarını izleme ve değerlendirme.
- Daha iyi sonuçlar elde etmek için alternatif ve doğrulanmış risk yönetimi uygulamaları, geliştirme ve sürekli revize etme (Bouzarzour , 2021, s. 10-11).

2.5. Kurumsal Yönetimin Uygulanmasında Yer Alan Taraflar.

Kurumsal yönetim kurallarının doğru uygulanmasını etkileyen ve tesir eden dört ana taraf olduğu ve bu tarafların aşağıdaki gibi olduğu belirtilmelidir:

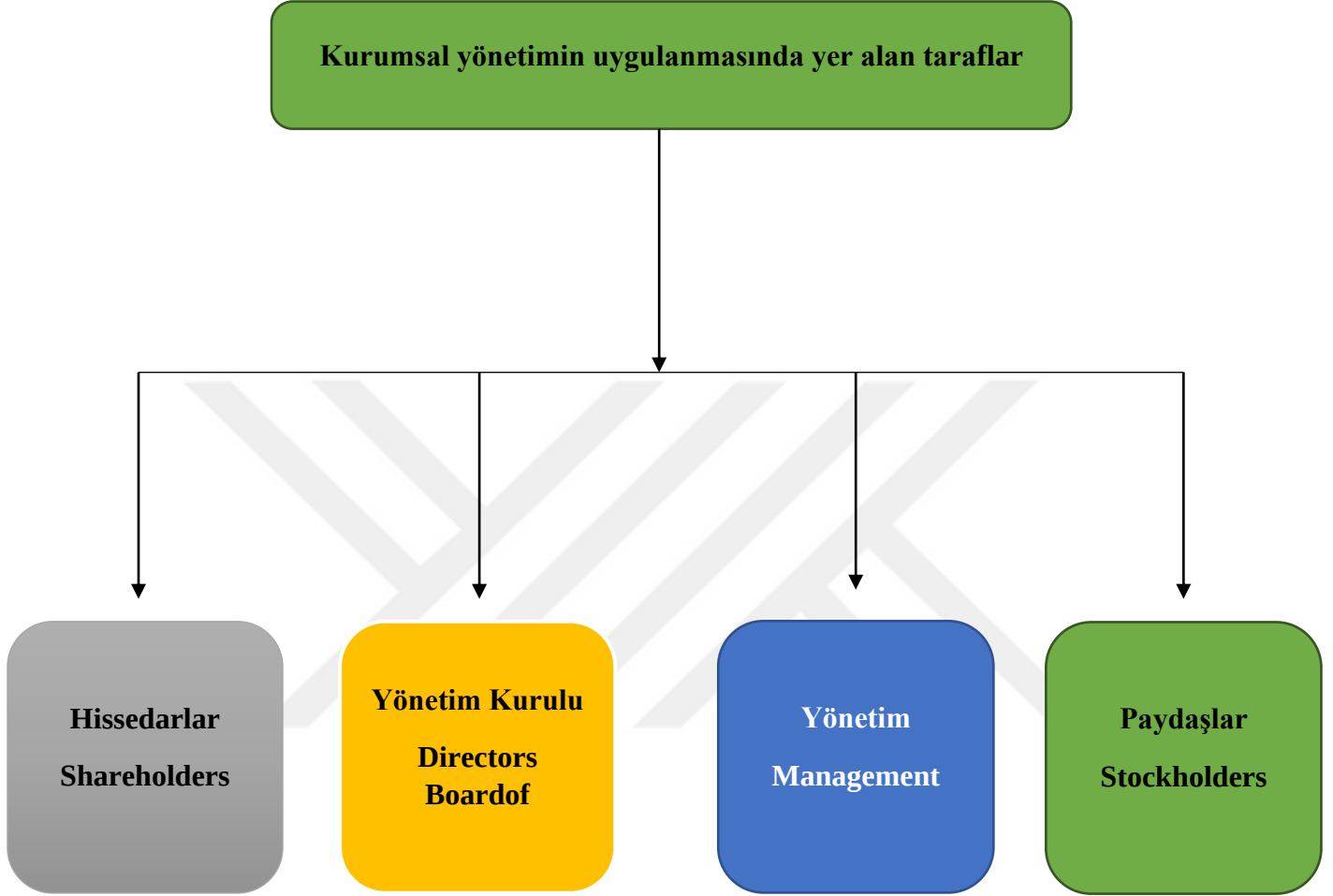
1- Hisse Sahipleri (Shareholders): Yatırımları için uygun karı elde etmek ve aynı zamanda şirketin değerini uzun vadede en üst düzeye çıkarmak karşılığında şirkete hisse sahipliği yoluyla sermaye sağlayanlar ve haklarını korumak için uygun yönetim kurulu üyelerini seçme hakkına sahip olanlardır.

2- Yönetim Kurulu (Directors Boardof): Hissedarları ve ayrıca paydaşlar gibi diğer tarafları temsil edenlerdir. Yönetim kurulu, performanslarını izlemenin yanı sıra şirketin işinin günlük yönetimi ile görevlendirilen yönetici müdürleri seçer. Yönetim kurulu ayrıca şirketin genel politikalarını ve hisse sahiplerinin haklarının nasıl korunacağını belirler (Kurumsal yönetimin belirleyicileri ve uygulanmasında yer alan taraflar, 2022).

3- Yönetim (Management): Şirketin etkin yönetiminden ve performans raporlarının yönetim kuruluna sunulmasından sorumludur. Şirket yönetimi, hissedarlara yayınladığı bilgilerde açıklama ve şeffaflığa karşı sorumluluğunun yanı sıra şirketin karını en üst düzeye çıkarmak ve değerini artırmaktan sorumludur.

4- Paydaşlar (Stockholders) Alacaklılar, tedarikçiler, işçiler ve çalışanlar gibi şirket içinde çıkarları olan taraflardan oluşan bir gruptur. Bu tarafların çelişkili ve bazen farklı olabilecek çıkarları olduğuna dikkat edilmelidir. Örneğin, alacaklılar şirketin ödeme kabiliyetini

önemserken, işçiler ve çalışanlar şirketin devam etme kabiliyetini önemser (Blabel, Radwani, & Havazem, 2020, s. 16).

Şekil 1: Kurumsal yönetimin uygulanmasında yer alan taraflar

Kaynak: Araştırmacı tarafından literatüre bağlı olarak oluşturulmuştur.

2.6. Kurumsal Yönetimin Önemi ve Amacı

Günümüzde, uluslararası ölçekte bir sorun haline gelen kurumsal yönetimin önemi hızla artmaktadır. Bu durum, şirketlerde meydana gelen ekonomik krizler ve bunların beraberinde getirdiği şirket skandalları ile birçok şirketin iflas etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Örneğin, 1990'lı yılların ABD, İtalya, Çin ve Hollanda gibi ülkelerde meydana gelen şirket skandalları (ABD'de Enron olayı gibi), yönetici hissedar çıkar çatışmalarının sonucunda şirketlerin iflas etmesine neden olmuştur. Ayrıca, bu skandallar ekonomik anlamda

olumsuzluklara neden olmuş ve yatırımcıların şirketlere olan güvenini zayıflatmıştır. Bu nedenle, kurumsal yönetim şirketlerin gündemine girmiştir (TAŞSÜMER, 2022, s. 6).

21. yüzyılda, hem mikro düzeyde şirketlerin performansı ve sürdürülebilirliği hem de makro düzeyde ülkelerin sermaye piyasalarının gelişimi ve uluslararası rekabet gücünün artışı ve bu sayede sürdürülebilir bir büyüme ve kalkınma sağlanması için kurumsal yönetim, çok önemli ve 21. yüzyılın anahtar sembolü haline gelmiştir (Yenigün, 2008, s. 17).

Kurumsal yönetim, devletler, özel sektör ve akademisyenler tarafından son yıllarda dikkat çeken bir konudur. Kurumsal yönetimin yatırımcının güvenliğini sağlayan, şirketlerin rekabet gücünü artıran ve büyümelerine katkı sağlayan bir unsur olması bu ilginin temel nedenleri olarak gösterilebilir. Paydaşlar, özellikle yatırımcılar, şirketin değerini maksimize etmek ve kendi çıkarlarını koruma amacıyla, kurumsal yönetimi şirket değerlendirmelerinde bir kriter olarak kullanmaya başlamışlardır. Bu sayede, yatırımcılar şirketin hangi faaliyetlerde bulunduğunu ve bu faaliyetlerdeki başarı düzeylerini tespit ederek hareket edebilmektedirler (ERTEN, 2019, s. 8-9).

Küresel rekabet koşulları, yerel ekonomiler için kurumsal yönetimin önemini artıran ana etkenlerden biridir. Günümüzde, yatırımcılar sadece kendi iç piyasalarına değil, diğer ülkelerdeki yatırım araçlarına da yönelmektedirler. Yabancı yatırımcıların beklentilerini daha iyi karşılayan ve piyasalara daha çok güven veren şirketler, bu uluslararası sermaye hareketlerinden yararlanabilecek, daha düşük maliyetli finansman kaynakları için rekabet üstünlüğü sağlayabilecek ve bu yolla şirketin likiditesini artırarak, krizlerin daha az hasarla atlatılmasına katkı sağlayacaklardır. Kurumsal yönetim, ülke açısından değerlendirildiğinde, ülkenin imajının iyileştirilmesi, yerli fonların yurt dışına çıkmasının engellenmesi, yabancı doğrudan yatırımların artması, sermaye piyasalarının ve ekonominin rekabet gücünün arttırılması, krizlerin daha az zararla atlatılması, kaynakların daha etkin dağılımı ve daha yüksek bir refah seviyesine ulaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, iyi bir kurumsal yönetim sürdürülebilir büyümenin sağlanmasına ve ülke riskinin azaltılmasına da önemli katkılar sağlamaktadır (Yenigün, 2008, s. 18-19).

Burada, kurumsal yönetimin şirketlerin maliyetleri düşük finansal kaynaklara erişim sağlaması açısından önemli bir rolü olduğu da vurgulanmalıdır. Yatırımcıların kurumsal yönetimi kendi çıkarlarını koruma kriterini kullanması, kurumsal yönetim konusunda başarılı olan ülkeler ve şirketlerin yatırımcıları etkileyerek daha ucuz finansman sağlamalarını mümkün kılmaktadır.

Başka bir ifadeyle, yatırımcının beklentilerini karşılamak açısından kurumsal yönetimi daha etkili uygulayan ülkeler ve şirketler uluslararası rekabette üstünlük sağlamakta ve daha az maliyetli finansal kaynaklara erişmektedirler. Bu bağlamda, sermaye piyasaları aracılığıyla daha geniş bir yatırımcı kitlesine ulaşmayı ve daha az maliyetli finansman kaynağı yaratmayı amaçlayan ülkeler ve şirketlerin kurumsal yönetim uygulamalarına daha fazla önem vermeleri, daha etkili ve sürekli hale gelmeleri gereklidir (ERTEN, 2019, s. 9).

Diğer yandan, artan uluslararası ekonomik bağımlılık, gelişmekte olan piyasaların uluslararası fon kaynakları ve portföy yatırımlarına maruz kalmalarına ve bu yüzden piyasadaki değişimlere duyarlı hale gelmelerine sebep olmaktadır. Bu nedenle, şirketler, sermayeyi kendilerine çekmek ve uzun vadeli yatırımların karşılığını almak için güvenilir ve kabul gören kurumsal yönetim düzenlemelerini yapmak zorundadırlar. Ayrıca, yatırımcılar, yurtdışındaki "yabancı ülkelerdeki" işletmelerle uzun vadeli yatırım yapabilmek için güvenliği öncelikli tutmakta ve yatırım yapmadan önce işletmenin içinde bulunduğu ortamın kurallarını anlamak istemektedir. Bu ihtiyaç, kurumsal yönetimin önemini arttıran faktörler arasında en önemlilerinden biridir.

Kurumsal yönetim, işletmelerin şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim anlayışını benimsemelerini sağlayan bir sistemdir. Bu bir özel yönetim şeklidir ve son yıllarda meydana gelen finans krizleri nedeniyle önemi giderek arttı. Kurumsal yönetim uzmanlık ve profesyonellik üzerine kuruludur. İşletmelerde yaşanan yanlış uygulamalar ve başarısızlıklar kurumsal yönetimin önemini daha da arttırmaktadır (ÇELİK, 2007, s. 13).

Şirketler, sonsuza kadar sürmesi beklenen ve kar maksimizasyonunu hedefleyen bir yapılardır. İstikrarlı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmak için şirketlerin uzun vadeli ve kalıcı performans elde etmesi çok önemlidir. Şirketlerin paydaşlarının çıkarlarını hizalamak, şirketlerin bu başarıya ulaşması için hayati önem taşımaktadır. Kurumsal yönetim, paydaşların çıkarlarının korunmasını hedefleyen, bunun için gerekli araçları sunan ve farklı çıkarların şirket amaçlarına uygun bir şekilde denge edilmesini sağlayan bir yapı olarak karşımıza çıkar. Özetle kurumsal yönetim, çıkar çatışmalarının azaltılmasını ve sürdürülebilirliğin korunmasını sağlar, bu durum kurumsal yönetimin önemini arttırmaktadır (ERTEN, 2019, s. 10).

Kurumsal Yönetimin Amacı:

İşletmelerin kurumsal yönetimi uygulamada birçok amaçları bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

- Şirket yönetiminin güç ve yetkilerini adil, dürüst ve şeffaf bir şekilde kullanmasını sağlamak için keyfi kullanımın önüne geçilmesi,
- Yatırımcıların haklarının güvence altına alınması,
- Şirket hissedarlarının eşit haklara sahip olmasının ve adil bir şekilde muamele görmelerinin teminat altına alınması,
- Şirket ile ilişkili olan tarafların haklarının korunması ve güvence altına alınması, bu kapsamda azınlık haklarının özellikle dikkate alınması,
- Şirketin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi ve şeffaflığın sağlanması, borsada işlem gören şirketlerin bilgi paylaşımının zamanında ve eksiksiz olması, kurumsal yatırımcılar ve diğer menfaat sahipleri için önem taşıyan bilgilerin açıklanması (Aktan, 2005)
- Şirket ve ülke ekonomisi için kaynakları etkili bir şekilde kullanmak,
- Şirkete yatırım yaparken, yatırımcıların kaynaklarının kurumsal amaçlar doğrultusunda kullanılacağını güvencesini sağlamak ve böylece şirkete düşük maliyetli yatırım sermayesi temin etmek ,
- Piyasada yasa dışı ve yanıltıcı uygulamaların önüne geçmek ve yasa dışı faaliyetleri azaltmak (ONBULAK , 2018, s. 108),
- Yönetim kurulunun sorumluluklarının net bir şekilde tanımlanması,
- Şirket üst yönetiminin karar ve eylemleri dolayısıyla hissedarlara ve diğer menfaat sahiplerine hesap verme yükümlülüğünün temin edilmesi,
- Vekalet maliyetlerinin (agency cost) azaltılması,
- Azınlık hisselerin büyük hissedarlar tarafından ele geçirilme riskinin ortadan geçilmesi,
- Uzun vadeli yatırım yapan kurumsal yatırımcılar açısından güven oluşturma ve sermaye maliyetinin düşürülmesi, ve şirketin finansman kaynaklarına hızlı ve kolay erişim imkanlarını arttırmak için hisse senetleri ihracı yoluyla finansman sağlamak (Aktan, 2005).

Bu nedenle, kurumsal yönetim kurallarının, yabancı yatırımları çekmek ve kalkınma sürecini ülke düzeyinde ilerletmek için tüm dünyada standart haline geldiği görülmektedir.

2.7. Kurumsal Yönetim Mekanizmaları

Kontrol yöntemleri, işletmenin performansını arttırmak için oluşturulmuştur ve iç ve dış yönetim mekanizmaları olarak ikiye ayrılır. İç yönetim mekanizmaları işletme içindeki düzenlemeleri kapsarken, dış yönetim mekanizmaları işletmenin faaliyetlerini dış güçler tarafından denetlenmesini sağlar.

2.7.1. İçsel Yönetim Mekanizmaları

Etkin bir kurumsal yönetim uygulaması için, şirket içinde kullanılan mekanizmalar yönetim kurulu ve mülkiyet yapısıdır.

- Yönetim Kurulu

Yönetim kurulu, bir kurumun en önemli bileşenidir. Bu organ, şirketi hem yürütür hem de temsil eder. Yönetim kurulu, şirketle ilgili tüm menfaat sahiplerine karşı sorumludur. Yönetim kurulunun görevleri arasında şirketin hedeflerini belirlemek, bu hedeflere ulaşmak için gerekli adımları tespit etmek ve uygulamak, şirketin performansını değerlendirerek iyileştirme önlemleri almak ve şirketin faaliyet ve davranışlarının mevzuatla uyumlu olmasını sağlamak yer alır (TURAN & BAYYURT, 2013, s. 31).

Yönetim Kurulu, kurumsal yapıların en önemlisidir ve şirketin başarısının temelidir. Yönetim Kurulu şirketin sürdürülebilirliğinde önemli bir role sahiptir. Yönetim kurulları, kuruluşlara yön verir ve şirketin odak alanını belirler. Temel amacı işletmelerin sürdürülebilirliğini yönlendirmek ve kontrol etmektir. Yönetim kurullarının uzun vadede sürdürülebilir değer yaratmak için iyi yönetim mekanizmalarını yönlendirmesi ve uygulaması çok önemlidir. Yönetim kurullarının gözetim rolü, kısa vadeli şirket performansının uzun vadeli hedefler veya paydaşlara zarar veren eylemler (riski artırmak, Ar-Ge veya marka harcamalarını kısmak ve kısa vadede maliyetler için paydaşları suçlamak gibi) tarafından baltalanmamasını sağlamayı da içermelidir (Yılmaz & Oskay, 2022).

Öte yandan, yönetim kurulları, üst yönetimin kararlarını inceleyerek gerekli olanların gerçekleştirilmesini, kabul gören kararların uygulanmasını, yönetimin performansını değerlendirmesini ve üst yönetimin ücretlerin belirlenmesi, yöneticilerin işe alınması veya çıkarılması gibi işlemleri yürütmekte ve kontrol işlevlerini yerine getirmektedir (KALAYCIOĞLU, 2011, s. 80).

Şirketlerde mülkiyet ve kontrol ayrimından dolayı, üst yönetim ve yönetim kurulu arasında görevler ayrılmıştır. Üst yönetimin görevi, şirketle ilgili kararlar almakken, yönetim kurulunun görevi ise bu kararları kontrol etmek, izlemek ve denetlemektir. Denetleme sürecinin en önemli amacı, alınan kararların hissedarların çıkarlarına uygun olup olmadığının incelenmesidir .

Şirketler, kurumsal yönetim ilkelerini uygulamak istediklerinde ilk olarak yönetim kurullarının yapısına odaklanmalıdırlar. Yönetim kurulu, düşünme, tartışma, karar alma, uygulama ve izleme işlevlerini içeren bir demokratik sistem olarak düzenlenmelidir. Yönetim kurulu üyelerinin bu işlevleri yerine getirebilmek için gerekli bilgi ve becerilere sahip olmaları gereklidir. Yönetim kurulu, büyük pay sahibi ortakların temsilcileri, profesyoneller ve bağımsız üyelerin dengeli bir dağılımını içermelidir. Stratejik kararlar alırken yönetim kurulu, şirket içinde oluşturulmuş diğer komitelerden de faydalanmalıdır. Bu nedenle, yeterli sayıda çalışma komitesi kurulmalı ve bu komiteler yönetim kurulundan bağımsız olmamalıdır. Bu amaçla, yönetim kurulu üyelerinin çalışma komitelerinde yer almaları tercih edilir.

Yönetim kurulu ve icra arasındaki dengeyi sağlamak için, hesap verme sorumluluğunun artırılması ve çıkar çatışmalarının önlenmesi gereklidir. Bu amaçla, yönetim kurulunun icra konusunda sadece icra başkanı üyesi olmalı ve diğer üyeler icra işlemlerinde yer almamalıdır (TURAN & BAYYURT, 2013, s. 32).

- Mülkiyet Yapısı

Sahiplik, işletmenin sermayesinin sahibi olan kişi veya grupların kim olduğunu ve sermaye paylarının büyüklüğünü belirleyen bir kavramdır. Sahiplik yapısı, kurumsal yönetimin önemli bir parçasıdır ve işletmenin yönetim yapısını ve politikasını etkileyebilir. Sahiplik yapısı, işletme sermayesini sağlayan kişilerin kim olduğunu ve sermaye paylarının büyüklüğünü ifade eder. Bir şirketin hisselerinin belirli kişilerin elinde toplanması ve bu kişilerin hisse oranlarının diğerlerine göre büyük olması, şirket yönetiminin ve kontrolünün bu kişilere ait olduğunu gösterir. Sermayenin büyük bir kısmına sahip olanlar, işletmenin yönetimine yön vermektedir (ÖRGÜN & AYGÜN, 2018, s. 335).

İşletmelerin mülkiyet yapıları halka açık veya kapalı, kamu veya özel, yerli veya yabancı ve yönetsel veya kurumsal olarak sınıflandırılabilir. Mülkiyet yapısı, içerdiği unsurlar açısından kurumsal yönetim bakımından önemli hususlar arasında yer almaktadır. İşletmelerde, yöneticilerin kontrolünde olan işletmelerde, yöneticilerin kendi çıkarlarını ön planda tutarak,

hissedarların ve paydaş gruplarının çıkarlarını gözetmeyecekleri varsayımı bulunur. Kurumsal yönetim mekanizmasında, yöneticilerin hisse senedi sahipliği yoluyla çıkarları ile işletme çıkarları dengelenmelidir. Yöneticilerin mülkiyet sahipliğinin arttığı durumda, yöneticilerin çıkarları işletmenin çıkarları ile daha fazla örtüşecektir. Yönetimsel sahiplik ve oy kullanma hakkı, yöneticilere işletmedeki pozisyonlarını sağlamlaştırma fırsatı sunar. Bu fırsat, yöneticilerin hissedarların çıkarlarının yerine kendi çıkarlarını ön planda tutmalarına neden olabilir. Mülkiyet sahipliğinin daha yoğun olduğu şirketlerde, yöneticilerin aynı zamanda hissedar olma olasılığı daha yüksektir. Bu şirketlerde, yönetim ile ortaklık arasındaki birleşme sonucu, yöneticiler şirketin karlılığını arttırmak için çalışmaktadırlar. Bu tür durumlarda, iyi yönetim sayesinde tüm hissedarlar yararlanırken, kötü yönetim nedeniyle büyük hissedarlar önemli miktarlarda zarar görmektedir. Mülkiyet yoğunluğu daha az olan işletmelerde, hissedarlar yönetimde yer almaz. Profesyonel yöneticilerin yeteneklerine göre, şirketin daha iyi yönetilme olasılığı yüksektir. Şirket büyüdükçe, piyasa değeri artacağından şirketin ortaklık maliyeti de artacaktır. Bu nedenle, profesyonel yöneticiler büyük şirketleri yönetirken, işletmeler daha az yoğun mülkiyet yapısına sahip olacaktır (YILDIRIM, 2007, s. 39-40).

Özet olarak, yöneticiler, işletmenin varlığını sürdürebilmesi ve hisse sahiplerinin çıkarlarının en üst düzeyde olması için sorumlu olarak atanmış, bu görevleri yerine getirmek için belirli bir ücret alan profesyonel kişilerdir. Halka açık olan ve ortaklık yapısını genişletmiş firmalarda, yöneticilerin işletmenin karını en yüksek düzeyde tutma amacını kendi kişisel çıkarlarını ön planda tutarak aksatabildiği görülmektedir.

Yani yöneticiler her zaman firma sahiplerinin çıkarına yönelik olarak davranmamaktadırlar. Çünkü firma yöneticileri kendi paralarının değil başkasının parasını yönetmek için görevlendirilen kişilerdir. Bu gibi firmalarda, yöneticiler firma sahiplerinin aleyhine olan çeşitli maliyetlere yol açabilmektedirler. Yöneticilerin çok gerekli olmamasına rağmen firma kaynaklarıyla aldıkları pahalı makam arabaları, lüks ofisler, gereksiz seyahat ve uzun tatiller vekalet sorununu doğuran en bilindik örneklerdir. Bu problem mali literatürde “temsilcilik sorunu” olarak isimlendirilir (BÜYÜKDERELİ, 2007, s. 8).

2.7.2. Dışsal Yönetim Mekanizmaları

İşletmenin faaliyetlerinin dışarıdaki güçler tarafından denetlenmesi, iyi kurumsal yönetimi sağlamak için gereklidir. Bu gerekliliği sağlamak için yasal-düzenleyici sistemler ve piyasa güçleri, dışsal kurumsal yönetim mekanizmaları olarak adlandırılmaktadır.

- Yasal Düzenleyici Sistemler

Kurumsal yönetim yasal yaklaşımın temelinde, potansiyel hissedarlar ve işletmeye borç verenlerin haklarının yasalar ve uygulamalarla korunması yatmaktadır. Hissedarların oy hakları ve borç verenlerin işletmenin yeniden yapılandırması ve tasfiyeden pay alma hakları, yasalar tarafından detaylıca düzenlenmişse ve yasa uygulayıcıları veya mahkemeler tarafından doğru bir şekilde uygulanıyorsa, yatırımcılar işletmelere finansman sağlamak isteyecektir. Ancak, kurumsal yönetim ve dışarıdan finansman mekanizmasının iyi çalışması zorlaşır eğer potansiyel hissedarlar ve işletmeye borç verenler gibi dış yatırımcılar yasal sistem tarafından korunmuyor.

A.B.D ve İngiltere gibi ülkelerde, hissedarların yönetim kararlarının alınmasında etkileri büyüktür ve önemlidir. Bu nedenle, yasalar hissedarların haklarını koruma amacını taşır. Bu ülkelerde yasalar, her tür yatırımcının haklarının korunmasını amaçlamaktadır. İşletmeye yatırım yapacak her yatırımcının bilgiye eşit erişim sağlamak ve küçük yatırımcıların büyük hissedarlar tarafından sömürülmemesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu yasal düzenlemeler, borsaların gelişimini teşvik etmeyi amaçlamaktadır (ÇITAK, 2006, s. 152).

son olarak Dış kurumsal yönetim mekanizmaları arasında yasal ve düzenleyici sistemler en etkin olanıdır. Ancak bu mekanizmanın etkin bir şekilde uygulanabilmesi, ülke yasalarının yatırımcıların haklarını ne kadar iyi koruduğuna ve yasaların ne kadar güçlü olduğuna bağlıdır (KALAYCIOĞLU, 2011, s. 76).

- Piyasa Güçleri

Bir işletmenin faaliyetlerinin kontrolünü sağlamak için dışsal mekanizmalardan biri de piyasa güçleridir. Bu güçler şirketi kontrol etmeye çalışan isteyen ve sermaye piyasasındaki güçler olarak ikiye ayrılabilir (KALAYCIOĞLU, 2011, s. 77).

Sermaye piyasalarıyla ilgili olarak, Sermaye piyasaları, işletmelerin faaliyetlerinin denetlenmesini sağlamak için dışsal bir kurumsal yönetim mekanizması olarak hizmet vermektedir. Aktif sahiplik açısından, aktif hissedarların portföylerindeki performansı düşük olan şirketlere odaklanması ve iş değerini arttırması kurumsal yönetim açısından önemlidir. Aynı zamanda, sermaye piyasalarından fon sağlamayı umuyor olan şirketlerin sağlıklı bir kurumsal yönetim anlayışına sahip olmaları ve faaliyetleriyle bu anlayışı desteklemeleri gerekir. Bu mekanizma çerçevesinde, kurumsal yönetim ilkelerine uyumlu bir yönetim

anlayışına sahip olan şirketler daha güvenilir olarak kabul edileceklerinden, sermaye piyasalarından daha kolay fon sağlayabileceklerdir (KANBUR, 2010, s. 66).

İşletmelerin satın alınması, işletmenin finansal zorluklar içinde olduğunu gösterir. Eğer işletme kötü yönetilirse, piyasa değeri düşebilir ve başka işletmeler tarafından satın alınabilir. Satın alanlar, şirketi yeniden yapılandırarak tekrar satabilirler ancak bu süreçte işletme yöneticileri işlerini kaybedebilirler. Yöneticiler, şirketlerinin finansal sağlamlığını ve rekabet üstünlüğünü sürdürebilmeleri için işletmeyi stratejik hedeflerine uygun bir şekilde etkili yönetmeye çalışırlar, böylece işlerini kaybetmemelerini sağlar (ULUSAL, 2010, s. 25). İşletmenin mali zorluklarını önlemek, güçlendirmek ve sermaye piyasasındaki satın alma tehditlerini azaltmak için işletmenin sağlıklı bir kurumsal yönetim anlayışına sahip olması gerekir. İşletmenin güçlendirilmesi pay sahipleri ve diğer menfaat sahiplerinin çıkarlarını dikkate almalıdır. Bu mekanizma işletmelerin mali başarısızlıkları sebebiyle devreye girdiğinden, etkili bir kurumsal yönetim mekanizması olarak değerlendirilmemektedir (YILDIRIM, 2007, s. 46).

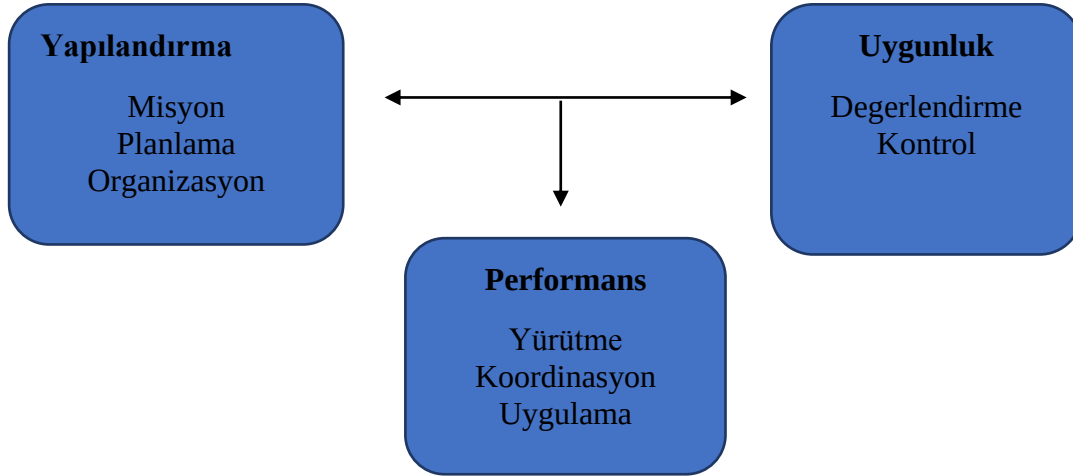
2.8. Kurumsal Yönetimin işlevleri

Kurumsal yönetimin etkililiği, şekil'de gösterilen işlevlerin gerçekleşmesiyle sağlanabilir; bu işlevler arasında yatırımcıların güvenliği, şirketlerin rekabet gücünün arttırılması ve büyümelerine katkı sağlama yer almaktadır (KURT, 2008, s. 26).

Yapılandırma. Kurumsal yönetimin etkinliği, işletmenin hedeflerinin belirlenmesi, sorumlulukların tanımlanması, öncelikli ilkelerin ve amaçların saptanması ve uygun yönetim kadrolarının ve mekanizmaların planlanması ile mümkündür. Bu işlevler yapılandırma olarak adlandırılır.

Performans. yapılandırma aşamasında oluşturulan misyon ve ilkelere uygun olarak işletmenin günlük ve stratejik yönetiminin gerçekleştirilmesi için gerekli olan mekanizmaların oluşturulmasını içermektedir.

Uygunluk. yönetimin stratejileri ve misyonu doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetleri denetleme ve değerlendirme işlevini kapsamaktadır.

Şekil 2: Kurumsal Yönetimin işlevleri.

Kaynak: Araştırmacı tarafından literatüre bağlı olarak oluşturulmuştur

2.9. Kurumsal Yönetim Sistemleri

Kurumsal yönetim uygulamaları ülkeler arasında tarihsel, kültürel, finansal piyasaların yapısı, amaçlar ve öncelikler gibi birçok faktör tarafından belirlenerek değişiklikler gösterebilir (OĞUZ , 2020, s. 28).

"Kurumsal yönetim konusunda iki temel sistem bulunur: Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası sistemi. Anglo-Sakson sistemi, hisse senedi kültürünün yoğun olarak geliştiği Amerikan sistemidir, Kıta Avrupası sistemi ise bankalar tarafından denetlenen ortaklıkların hakim olduğu Alman sistemidir. Cuervo'ya göre, bu iki sistem arasında açık bir fark vardır. Kıta Avrupası sisteminde ortaklık yoğunlaşmıştır ve şirket kontrolü büyük hissedarlar tarafından yapılır, yönetim kurulu da yönetici hissedarlarca denetlenir. Anglo-Sakson sisteminde ise ortaklık dağınıktır ve şirket kontrolü bağımsız üyelere ait olan yönetim kurulu tarafından yapılır (ÇELİK, 2007, s. 21).

Literatürde, kurumsal yönetim sistemlerine ilişkin olarak adlandırmalar farklılık gösterir. Bu durum, bu alandaki literatürün tam olarak tanımlanmamış ve henüz evrim geçirme aşamasında olmasından, birden fazla araştırmanın yapılması ve araştırmacıların kendilerine özgü terimler kullanmasından kaynaklanabilir. Ancak, ne kadar farklı adlandırılırsa adlandırılınsın, kurumsal yönetim sistemleri ifade etmek istenen fikirler genellikle benzerdir (AVAN, 2017, s. 17).

2.9.1. Amerikan (Anglo-Sakson) kurumsal yönetim sistemi

Anglo-Sakson sistemi olarak bilinen hissedar yaklaşım modeli, markete dayalı model veya dışsal model, ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya, Güney Afrika, İrlanda, Kenya, Malezya ve Singapur gibi ülkelerde sık sık yapılan pay senedi işlemleriyle ilgili olarak kurumsal yönetim sistemidir (OĞUZ , 2020, s. 29).

Anglosakson sistemi, Amerika ve İngiltere tarafından icat edilen bir kurumsal yönetim sistemidir. Bu sistemde, şirkete bağlı hissedarların mülkiyet hakları ve beklentileri önceliklidir ve bu nedenle "Pay Sahiplerine Dayalı Kurumsal Yönetim" olarak adlandırılır. Bu anlayışta, pay sahiplerinin beklentileri dışındaki diğer grupların talepleri göz ardı edilir.

Bu sistem, yönetim ve hissedarlar arasındaki ilişkilere dayanmakta olup, kârlılık yönetimin en öncelikli hedefi olmaktadır. Dolayısıyla yönetimin temel amacı, hisse başına kazancı artırmaktır. Sistemin ana bileşeni piyasalardır ve yöneticiler piyasaların baskısını hissederler. Bu nedenle, işletme yöneticilerinin piyasa koşullarına uygun kararlar vermelerini varsayar ve hissedarların çıkarlarını zorlar (AVAN, 2017, s. 19).

Bu sistemde, işletme yöneticileri, yönetim kurulu ve temsil sorunu öncelikli bileşenlerdir ve kurumsal yönetim bu bileşenlere dair düzenlemeleri kapsamaktadır (KANBUR, 2010, s. 57).

Anglo-Sakson sistemindeki en büyük problem temsil maliyetidir. ABD'deki iflasların incelenmesi sonucu, yöneticilerin genellikle kaynaklarını boşuna harcadıkları görülmektedir (OĞUZ , 2020, s. 30).

Anglo-Sakson sisteminde, kurallar sermaye piyasalarına odaklı olarak detaylandırılmış ve genellikle kamuyu bilgilendirme amacı taşır. Bu nedenle, Anglo-Sakson sistemi de "kamuya aydınlatma temelli sistem" olarak adlandırılabilir (AVAN, 2017, s. 19).

2.9.2. Alman (Kıta Avrupası) kurumsal yönetim sistemi

Kıta Avrupası kurumsal yönetim sistemi, Alman sistemi olarak da bilinen bir sistemdir ve işletme grubu tabanlı bir sistem olarak tanımlanır. Kişisel yatırımcılar arka planda yer alırken, sistem bankalar tarafından domine edilir ve ortakların hareketleri bankalarca uygulanır. Bankalar işletmelere finansal destek verirken, aynı zamanda o işletmenin ortağı da olurlar (YURT, 2018, s. 79-80).

Kıta Avrupası yönetim modelinde, paydaşlar teorisi esas alınır. Paydaş kavramı şirketin mülkiyet sahipleri, yöneticileri, yönetim kurulu, hissedarları, kurumsal yatırımcıları, yabancı

ortakları, çalışanları, müşterileri, rakipleri, tedarikçileri, toplumu ve devleti kapsar. Paydaş modeli, şirketin iyi veya kötü yönetimden etkilenecek olan tüm kişi ve grupları dahil eder. Yöneticiler, sadece hissedarların değil, şirketi etkileyen tüm paydaşların haklarını koruyacak ve şirketin amaçlarını gerçekleştirecek sorumlulukları taşır. Bu nedenle, kurumsal yönetim anlayışında, şirkete doğrudan veya dolaylı bağlı olan tüm paydaşların önemi vardır (AL-DOORI, 2022, s. 19).

Kurumsal yönetimin ana hedefi, Kıta Avrupası sisteminde işletmeler aracılığıyla toplumun çıkarlarını koruyabilmektir. Bu yaklaşım, uzun dönemli işletme stratejilerinin uygulanmasının daha önemli olduğunu ve kısa dönemde paydaşların çıkarlarını korumak yerine vurgulamaktadır. Bu sistem, tüm paydaşların, yalnızca hissedarların çıkarlarını değil, aynı zamanda iç ve dış paydaşları da dikkate alarak, işletmenin topluma karşı sosyal sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, işletmelerin sadece kâr amacıyla kurulmuş olduğu görüşünü reddeder (ÇELİK, 2007, s. 23).

2.10. Irak ile Türkiye kurumsal yönetim rehberlerinin OECD kurumsal yönetim ilkeleri ile karşılaştırılması.

2.10.1. Türkiye'de Kurumsal Yönetim Rehberi (SPK).

SPK; 1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (SerPK)114 ile kurulmuştur. SPK'nın temel görevi kanunda belirtildiği üzere, sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını ve tasarruf sahiplerinin yani yatırımcıların hak ve yararlarının korunmasını sağlamaktır. Bu görev dahilinde SPK, dünyadaki gelişmeler, Avrupa Birliği (AB) yönergeleri ve IOSCO (International Organization of Securities Commissions)'nun prensipleri doğrultusunda Türkiye'nin uluslararası piyasalara entegrasyonunu sağlayacak düzenlemeler yapmaktadır (KAHRAMAN, 2008, s. 73).

Tüm ülkelere uygulanabilecek ve tüm alanları kapsayıcı nitelikte detaylandırılmış, standart kurumsal yönetim ilkelerinden söz etmek mümkün değildir. Hemen hemen her ülkede farklılıklar mevcut olup, ülkelerin yönetim biçimi, kültürel yapısı, hukuki altyapısı, demokrasi düzeyi ve eğitim düzeyi kurumsal yönetim uygulamaları farklılaştırmaktadır.

Ülkeler düzeyinde farklılıklar olmakla beraber, OECD tarafından ortaya konan kurumsal yönetim ilkeleri pek çok ülke için referans niteliğindedir. Bu nedenle pek çoğu için ortak ilkelere söz edilebilir.

Türkiye’de Kurumsal Yönetim İlkeleri Rehberi, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından belirlenmiş olup bu ilkeler, SPK tarafından çıkarılan yönetmelikte; pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu olmak üzere dört ana başlık altında açıklanmıştır (SPK, 2014).

1. Pay Sahipleri.

Pay sahiplerine ilişkin ilkelerin temel amacı, pay sahiplerinin haklarının korunması ve zarar görmelerinin engellenmesidir. Bu amaçla;

- Pay sahiplerinin haklarının kullanımının kolaylaştırılması gerekir.
- Bilgi alma ve inceleme hakkı ile ortakların her türlü bilgiye erişimi sağlanmalıdır.
- Genel kurul ile ilgili gerekli bilgilendirme tüm detayları ile yapılmalıdır. Kamuoyu Aydınlatma Platformu’na (KAP) bildirimler ve ilanlar zamanında yapılmalı, şirketin faaliyetlerini önemli ölçüde etkileyebilecek gelişmeler ve genel kurulda alınması gereken önemli kararlar hakkında yatırımcılara bilgi verilmelidir.
- Genel Kurulda oy hakkının kullanımını zorlaştıran uygulamalardan ve oy hakkı imtiyazlarından kaçınılmalıdır.
- Azınlık haklarının kullanılmasına azami özen gösterilmelidir.
- Kâr payı dağıtımına ilişkin belirlenmiş ve tutarlı bir politikanın bulunması gerekir. Gelecek dönemlere ilişkin öngörülebilir şekilde ve açıklıkta olması beklenir.
- Payların serbestçe devredilebilmesini zorlaştıran uygulamalardan kaçınılması gerekmektedir (SPK, 2014).

2.Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık.

Bu ilke, pay ve menfaat sahiplerine doğru bilgi akışını düzenler. Bilginin zamanında, analiz edilebilir ve kolay ulaşılabilir olması gerekir. Kamuoyunu aydınlatma ve şeffaflığın temel göstergeleri, mali tablolar, faaliyet raporu ve bağımsız denetim raporlarıdır.

Şirketin mutlaka bir kurumsal internet sitesinin bulunması ve aşağıda yer alan hususları içermesi gerekmektedir.

- “Şirketin ticaret sicili bilgileri”,
- “Son durum itibarıyla ortaklık ve yönetim yapısı, imtiyazlı paylar hakkında detaylı bilgi”,

-“Değişikliklerin yayınlandığı Türkiye Ticaret Sicili Gazeteleri’nin tarih ve sayısı ile birlikte ortaklık esas sözleşmesinin son hali”,

-“Özel durum açıklamaları”,

-“Finansal raporlar, faaliyet raporları, izahnameler ve diğer kamuyu aydınlatma belgeleri”,

-“Genel kurul toplantılarının gündemleri, katılanlar cetvelleri ve toplantı tutanakları”,

-“Kâr dağıtım politikası, bilgilendirme politikası, şirket tarafından oluşturulan etik kurallar”

-“Şirketin ortaklık yapısı; dolaylı ve karşılıklı iştirak ilişkilerinden arındırılmak sureti ile %5’ten yüksek paya sahip olan gerçek kişi pay sahiplerinin isimleri, pay miktarı ve oranları ile hangi imtiyaza sahip oldukları gösterilecek şekilde asgari 6 ayda bir güncellenecek şekilde açıklanmalıdır”.

Bir şirket hakkında en detaylı bilgilerin alınabileceği rapor faaliyet raporu olup, şirket hakkında bilgi almak isteyen tüm menfaat sahipleri için ayrıntılı olmalıdır. Bu nedenle faaliyet raporunda; yönetim kurulu üyelerinin şirket dışında aldığı görevler, şirket faaliyetini etkileyecek mevzuatsal değişiklikler, önemli davalar, iştirakler hakkında bilgi içermelidir (SPK, 2014).

3. Menfaat Sahipleri.

Menfaat sahipleri; şirket ile ilgili geniş bir kesimi ifade etmektedir. Şirketin çalışanları, şirkete mal satan tedarikçiler, mal alan müşteriler, şirketin faaliyetinden etkilenen toplum bireyleri, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları menfaat sahibi olarak nitelendirilmektedir. Şirket faaliyetlerini yürütürken tüm menfaat sahiplerinin haklarını korumalıdır. Menfaat sahiplerinin kimi hakları yasalar ve şirket kuralları ile güvence altına alınmış olabilir ancak burada önemli olan bu güvenceye sahip olmayan menfaat sahiplerinin de haklarının şirket tarafından korunmasıdır.

Menfaat sahiplerinin haklarının ihlali halinde, şirket tarafından gerekli tedbirler alınmalıdır. Kurulacak olan mekanizmalar ile hak ihlaline ilişkin tazminatlar ve çıkar çatışmalarının önlenmesi sağlanmalıdır. Menfaat sahipleri arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın, tümüne eşit mesafede olunmalıdır. Ticari sır kavramına titizlikle riayet edilmeli, müşteri ve tedarikçilerin bilgilerinin gizliliğine son derece özen gösterilmelidir. Şirket ile ilgili açıklanan etik kurallara mutlaka uyulmalıdır. Şirket, sosyal sorumluluğunun farkında olmalı,

çevreye ve tüketiciye yönelik düzenlemelere uymalıdır. Şirket, genel anlamda insan haklarına saygı göstermeli, yolsuzluğun her türlüyle mücadele etmelidir (SPK, 2014).

4.Yönetim kurulu.

Yönetim kurulu, genel kurulda pay sahiplerinin kendisine vermiş olduğu yetki doğrultusunda, mevzuat, esas sözleşme, şirket içi düzenlemeler ve politikalar çerçevesinde yetki ve sorumluluklarını kullanır ve şirketi temsil eder. Yönetim kurulu, bir şirketin stratejik karar alma, temsil ve en üst seviyede yürütme organıdır. Yönetim kurulu, kararlarını alırken ve bunları uygularken, şirketin piyasa değerinin mümkün olan en üst seviyeye çıkarılmasını hedefler. Yönetim Kurulu, bunun bilinci içerisinde şirket faaliyetlerini, pay sahiplerinin uzun vadeli ve istikrarlı bir kazanç sağlamasını hassas dengenin de bozulmamasına özen gösterir. Yani şirketlerin uygulamadaki en etkin karar organı olan yönetim kurulları, şirket yönetimi, hissedarları ve diğer menfaat sahipleri ile olan ilişkileri düzenleyen bir oluşumdur. SPK'nın 30.12.2011 tarihinde yayınladığı kurumsal yönetim ilkelerinin dördüncü bölümünde yer alan yönetim kuruluyla ilgili ilkeler altı ana başlık altında düzenlenmektedir (HAŞİT & UÇAR, 2014, s. 94-95).

-Yönetim kurulunun işlevi.

-Yönetim kurulunun faaliyet esasları.

-Yönetim kurulunun yapısı.

-Yönetim kurulu toplantılarının şekli.

-Yönetim kurulu bünyesinde oluşturulan komiteler.

-Yönetim kurulu üyelerine ve üst düzey yöneticilerine sağlanan mali haklar.

2.10.2. Irak'ta Kurumsal Yönetim Rehberi (Mona , 2016, s. 96).

Irak'ta kurumsal yönetim kılavuz taslağı, Irak Menkul Kıymetler Kurumu tarafından 2016 yılında hazırlanmıştır. Bu kılavuz, üst yönetimin şirketi kendi çıkarları için kullanma becerisini sınırlamak için çalışır. Bu ise şirketlerin ve çalışanlarının yönetimine ek olarak, şirketteki birden fazla tarafın haklarının hissedarlardan veyahut tahvillerden ve müşterilerinden korunmasına yol açmaktadır. Böylece ülke ekonomisine olan güveni güçlendirmeye çalışır ve yabancı yatırımcılara yatırımcıları korumak için adil ve şeffaf bir politika ve kuralların varlığının bir göstergesi olarak hizmet eder. Son olarak, şirketin performansının verimliliğini artırmayı, pazarlardaki rekabetçi konumunu iyileştirmeyi ve

faaliyetlerini genişletmek için yerli veyahut yabancı finansman kaynaklarını çekme yeteneğini artırmayı amaçlamaktadır. Bu da ekonomik büyüme oranlarının yükseltilmesi ve işsizliğin azaltılması konusunda olumlu bir sinyali yansıtmaktadır. Kılavuz taslağı sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bazı terimlerin tanımı yapılmıştır. İkinci bölümde Genel Kurul Toplantıları başlığı kullanılmıştır. Üçüncü bölümde pay sahiplerinin haklarını, dördüncü bölümde şirketin yönetimini ve beşinci bölümde ise iç denetimi ele alınmıştır. Altıncı bölüm muhasebeci ile ilgilidir. Yedinci bölüm aydınlatma ve şeffaflığı ele almaktadır. Sekizinci bölüm, paydaşlarla ilgilidir.

Bu bölümde, Irak Menkul Kıymetler Komisyonu tarafından sadır olan kurumsal yönetim ilkeleri rehberi ile Türkiye sermaye piyasası Kurulu tarafından sadır olan kurumsal yönetim ilkeleri rehberi, uluslararası kuruluşların çabaları ve deneyimleri sonucunda Ekonomik İşbirliği ve kalkınma teşkilatı tarafından sadır olan ilkelerle karşılaştırılacaktır.

Tablo 2'de Irak'ta kurumsal yönetim kılavuzu taslağı ile Türkiye'de kurumsal yönetim kılavuzu taslağının OECD kurumsal yönetim ilkeleri ile karşılaştırılması yer alıyor.

Tablo 2: Türkiye Ve Irak'taki Kurumsal Yönetim Rehberinin OECD İlkeleriyle Karşılaştırılması

İlkeler	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı	Irak'ta Yönetim İlkeleri Rehberi	Türkiye'de Yönetim İlkeleri Rehberi
Etkin bir kurumsal yönetim çerçevesinin sağlanması	- Makroekonomik performansı ve piyasa bütünlüğünü etkileyecek bir kurumsal yönetim çerçevesi geliştirilmelidir. - Kurumsal yönetim uygulamalarını etkileyen yasal ve düzenleyici gereklilikler hukukun üstünlüğü ile tutarlı, şeffaf ve uygulanabilir olmalıdır. - Sorumlulukların farklı makamlar arasında bölünmesi, kamu yararına hizmet etmek için açıkça yapılmalıdır. - Finansal piyasa mevzuatı etkin yönetişimi desteklemelidir. - Düzenleyici, yürütücü ve denetleyici makamlar, görevlerini profesyonel ve objektif bir şekilde yerine getirmek için yeterli yetkiye, dürüstlüğe ve gerekli kaynaklara sahip olmalıdır. - Bilgi alışverişine yönelik ikili ve çok taraflı düzenlemeler ve anlaşmalar yoluyla sınır ötesi işbirliği güçlendirilmelidir.	Irak kurumsal yönetim kılavuzu taslağında etkili bir kurumsal yönetim çerçevesinin varlığını sağlayacak bir paragraf bulunmamaktadır.	Türkiye kurumsal yönetim kılavuzu taslağında etkili bir kurumsal yönetim çerçevesinin varlığını sağlayacak bir paragraf bulunmamaktadır.
Pay Sahipleri	- Pay sahiplerinin temel haklarının varlığı. - Pay sahipleri, şirketteki temel değişikliklere ilişkin kararlara katılma ve yeterli bilgi alma hakkına sahiptir. - Pay sahipleri, hissedarların genel kurullarına aktif olarak katılma ve oy kullanma fırsatına sahip olmalıdır. - Sermaye yapılarının açıklanması ve belirli sayıda pay sahiplerinin sahip oldukları mülkiyet haklarıyla orantılı olmayan bir dereceye kadar denetim mekanizmasını kullanmalarını sağlayan düzenlemeler yapılmalıdır. - Piyasaların şirketleri etkin ve şeffaf bir şekilde denetim yapmasına izin verilmelidir. - Pay sahipleri (kurumsal yatırımcılar dahil) oy haklarının kullanılmasyla ilgili maliyet ve faydaları dikkate almalıdır.	A- Hisselerin mülkiyet kayıtlarına erişim. B- Tüm pay sahiplerinin Genel Kurul toplantılarına davet edilmesi (olağan, olağanüstü) ve bilgi verilmesi. C- İster Iraklı ister yabancı olsun, tüm pay sahiplerine herhangi bir yük veya masraf yüklemeyen adil muamelede bulunulması ve aynı haklardan yararlanmalarının sağlanması. D- Nakdi veya aynı karın payı. E- Pay satışı yada devri veya ipotek verilmesi. F- Şirketin Genel Kurul toplantısında dağıtılmak üzere teklif ettiği temettülerin oylanması. G- Genel Kurul toplantısında yönetim kurulu üyelerinin seçimi. H- Yönetim kurulu üyeliğine adaylık. İ- Genel kurul toplantısında Muhasebecinin seçilmesi. J- 1997 tarihli ve 21 sayılı Şirketler Kanunu ve değiştirilmiş hükümlerine uygun olarak şirketin yeni sayılarına yazımında, pay oranlarına orantılı olarak tercih yapılması.	- Pay Sahipliği Haklarının Kullanımının Kolaylaştırılması. - Bilgi Alma ve İnceleme Hakkı. - Genel kurul ile ilgili gerekli bilgilendirme tüm detayları ile yapılmalıdır. Kamuoyu Aydınlatma Platformu'na (KAP) bildirimler ve ilanlar zamanında yapılmalı, şirketin faaliyetlerini önemli ölçüde etkileyebilecek gelişmeler ve genel kurulda alınması gereken önemli kararlar hakkında yatırımcılara bilgi verilmelidir. - Genel Kurulda oy hakkının kullanımını zorlaştırıcı uygulamalardan ve oy hakkı imtiyazlarından kaçınılmalıdır. - Azınlık haklarının kullandırılmasına azami özen gösterilmelidir. - Kâr payı dağıtımına ilişkin belirlenmiş ve tutarlı bir politikanın bulunması gerekir. Gelecek dönemlere

		K- Şirketler kanunu uyarınca halka arz (yazım) sürecine katılım sağlanması. L- Şirketlerin birleşmesi veya ana varlıklarından birinin elden çıkarılması durumunda küçük pay sahiplerinin korunması.	ilişkin öngörülebilir şekilde ve açıklıkta olması beklenir. -Payların serbestçe devredilebilmesini zorlaştırıcı uygulamalardan kaçınılır.
Pay Sahiplerine Adil Muamele	- Aynı kategorideki pay sahiplerine eşit muamele edilmelidir. - Hisse senedi alım satımı, aydınlatma veya şeffaflık ile karakterize edilmeyen bir şekilde yasaklanmalıdır. - Yönetim kurulu üyeleri veya icra direktörleri, şirketi etkileyen faaliyetler yada konularla ilgili olabilecek kendi çıkarlarının varlığını açıklamakla yükümlü olmalıdır.	Irak kurumsal yönetim kılavuzu taslağında buna karşılık gelen bir paragraf yoktur.	Türkiye kurumsal yönetim kılavuzu taslağında buna karşılık gelen bir paragraf yoktur.
Menfaat Sahipleri	- Kurumsal yönetim çerçevesi, menfaat sahiplerinin kanunla korunan haklarına saygı gösterilmesini sağlamalıdır. - Kanun menfaat sahiplerinin haklarını koruduğunda, haklarının ihlali durumunda tazminat alma imkanına sahip olmalıdır. - Kurumsal yönetim çerçevesi, menfaat sahiplerinin katılımı için mekanizmalara izin vermeli ve buna karşılık performans seviyelerinin iyileştirilmesini sağlamalıdır. - Menfaat sahipleri kurumsal yönetim sürecine katıldıklarında, ilgili bilgileri edinme fırsatı sağlanmalıdır.	- Şirketin diğer menfaat sahiplerine eşit ve aralarında ayırım gözetmeksizin davranmasını sağlayan uygun bir mekanizma kurması tercih edilir. - Üst yönetim açık bir mali ve idari sistem geliştirmeli ve onay için yönetim kuruluna sunmalıdır. Yönetim komitesi ise şirkette takip edilen işe alım ve yönetim sisteminin yönetmeliklere, yasalara ve talimatlara uyumu sağlamasını sağlarken, diğer paydaşların haklarına saygıyı da temin etmelidir. - Şirketin çalışanlarına temsilcilerini seçmelerini sağlamak veya onlara teşvik sağlamak veya sağlık sigortası, emeklilik sistemi veya yıllık prim sistemi sağlamak için uyguladığı prosedürler hakkında bilgi vermesi arzu edilir. Ayrıca, şirketin çalışanları tarafından herhangi bir ihlali caydırmayı ve önlemeyi ve meydana gelmesi durumunda onları cezalandırmayı amaçlayan bir ceza sistemi geliştirmesi önerilir. Çünkü bu tür ihlaller, bu sistemin önceden duyurulması şartıyla menfaatlerini ve müşteri ve alacaklılarla ilişkilerini etkileyebilir. - Yönetim kurulu, tercihen şirketin menfaat sahipleriyle olan ilişkisinin yıl içindeki toplantılarından birinin programında gözden geçirilmesi konusunu	- Menfaat sahipleri; şirketin hedeflerine ulaşmasında veya faaliyetlerinde ilgisi olan çalışanlar, alacaklılar, müşteriler, tedarikçiler, sendikalar, çeşitli sivil toplum kuruluşları gibi kişi, kurum veya çıkar gruplarıdır. Şirket, işlem ve faaliyetlerinde menfaat sahiplerinin ilgili mevzuat ve karşılıklı sözleşmelerle düzenlenen haklarını koruma altına alır. Menfaat sahiplerinin haklarının mevzuat ve karşılıklı sözleşmeler ile korunmadığı durumlarda, menfaat sahiplerinin çıkarları iyi niyet kuralları çerçevesinde ve şirket imkânları ölçüsünde korunur. - Menfaat sahiplerinin mevzuat ve sözleşmelerle korunan haklarının ihlali halinde etkili ve süratli bir tazmin imkânı sağlanır. Şirket, ilgili mevzuat ile menfaat sahiplerine sağlanmış olan tazminat gibi mekanizmaların kullanılabilmesi için gerekli kolaylığı gösterir. Ayrıca şirket çalışanlarına yönelik tazminat politikasını oluşturur ve bunu kurumsal İnternet sitesi aracılığıyla kamuya açıklar. - Menfaat sahipleri, haklarının korunması ile

		İçermelidir.	İlgili şirket politikaları ve prosedürleri hakkında şirketin kurumsal İnternet sitesi de kullanılmak suretiyle yeterli bir şekilde bilgilendirilir. - Şirket, menfaat sahiplerinin şirketin ilgili mevzuata aykırı ve etik açıdan uygun olmayan işlemlerinin kurumsal yönetim komitesine veya denetimden sorumlu komiteye iletilmesi için gerekli mekanizmaları oluşturur. - Menfaat sahipleri arasında çıkar çatışmaları ortaya çıkması veya bir menfaat sahibinin birden fazla çıkar grubuna dahil olması durumunda; sahip olunan hakların korunması açısından mümkün olduğunca dengeli bir politika izlenir, her bir hakkın birbirinden bağımsız olarak korunması hedeflenir.
Kamuoyu Aydınlatma ve Şeffaflık	- Aydınlatma aşağıdaki bilgileri (ancak bunlarla sınırlı değildir) içermelidir: Şirketin finansal ve operasyonel sonuçları, şirketin amaçları, ortaklık bakımından çoğunluk hakkı, oy hakları, yönetim kurulu üyeleri, kilit yöneticiler, kendilerine verilen maaş ve menfaatler, öngörülebilir risk faktörleri, çalışanlar ve diğer paydaşlarla ilgili önemli konular, kurumsal yönetim yapıları ve politikalar. - Bilgiler, muhasebe ve finansal kalite standartlarına uygun bir şekilde hazırlanmalı ve gözden geçirilmeli ve açıklanmalıdır. - Bağımsız bir denetçi tarafından yıllık denetim yapılmalıdır. - Bilgi dağıtım kanalları, bilgilerin kullanıcılar tarafından uygun zamanda ve uygun maliyetle elde edilebilmesini sağlamalıdır.	- Şirket, şirketteki karar vericilerin doğru karar vermelerini sağlamak için, önemli hususların açıklanması ve finansal tabloların periyodik olarak açıklanması dahil olmak üzere yürürlükteki yönetmelik, yasa ve talimatlarda yer alan açıklama gerekliliklerine ve rapora dahil edilmesi gerekenlere yönetim kurulu'na uymak zorundadır. Yatırımcılar ve alacaklılar olarak paralarını nereye koyacakları konusunda doğru kararı vermenin yanı sıra dolandırıcılık, yolsuzluk ve söylenti vakalarını azaltmak gerekir. - Tercihen şirketin internet üzerinde bir web sitesine sahip olması ve bu ilke, yasa, yönetmelik ve talimatlara uygun olarak kamuya açık kabul edilen tüm bilgi, rapor ve belgeleri üzerinde yayınlaması gerekir. Bunlar iç tüzükler, dernek muhtırası, faaliyet raporları ve pay sahiplerinin genel kurul toplantılarına katılma hakları gibi. - Şirketin sosyal ve çevre politikasının yanı sıra	- Ortaklığın kurumsal İnternet sitesinde; ilgili mevzuat uyarınca açıklanması zorunlu bilgilerin yanı sıra; ticaret sicili bilgileri, son durum itibarıyla ortaklık ve yönetim yapısı, imtiyazlı paylar hakkında detaylı bilgi, değişikliklerin yayınlandığı Türkiye Ticaret Sicili Gazeteleri'nin tarih ve sayısı ile birlikte ortaklık esas sözleşmesinin son hali, özel durum açıklamaları, finansal raporlar, faaliyet raporları, izahnameler ve diğer kamuyu aydınlatma belgeleri, genel kurul toplantılarının gündemleri, katılanlar cetvelleri ve toplantı tutanakları, vekaleten oy kullanma formu, pay alım teklifi veya vekalet toplanmasında hazırlanan zorunlu bilgi formları ve benzeri formlar, varsa şirketin kendi paylarının geri alınmasına ilişkin politikası, Kâr dağıtım politikası, bilgilendirme politikası, şirket tarafından oluşturulan

		güvenlikle ilgili olarak şirket çalışanlarına, pay sahiplerine ve müşterilerine yılda en az bir kez (faaliyet raporunda) sosyal sorumlulukların açıklanmasının açık bir şekilde ilişkilendirilmesi, yanıltıcı olmaması, uzun vadede geçerli olması ve yasalara uygun olması tavsiye edilir.	etik kurallar. - Şirketin ortaklık yapısı; dolaylı ve karşılıklı iştirak ilişkilerinden arındırılmak sureti ile %5'ten yüksek paya sahip olan gerçek kişi pay sahiplerinin isimleri, pay miktarı ve oranları ile hangi imtiyaza sahip oldukları gösterilecek şekilde asgari 6 ayda bir güncellenecek şekilde açıklanmalıdır. - Bir şirket hakkında en detaylı bilgilerin alınabileceği rapor faaliyet raporu olup, şirket hakkında bilgi almak isteyen tüm menfaat sahipleri için ayrıntılı olmalıdır. Bu nedenle faaliyet raporunda; yönetim kurulu üyelerinin şirket dışında aldığı görevler, şirket faaliyetini etkileyecek mevzuatsal değişiklikler, önemli davalar, iştirakler hakkında bilgi içermelidir.
Yönetim Kurulu	- Yönetim kurulu üyeleri, bilginin tam mevcudiyeti, iyi niyet ve yürürlükteki kuralların bütünlüğü temelinde çalışmalıdır. Ayrıca şirketin ve pay sahiplerinin çıkarlarına ulaşmak için çalışmalıdır. - Yönetim kurulu, kararları farklı pay sahipleri kategorileri üzerinde farklı etkilere yol açtığına tüm pay sahiplerine eşit muamele sağlamak için çalışmalıdır. - Yönetim kurulu yürürlükteki yasalara uyumu sağlamalı ve tüm paydaşların çıkarlarını göz önünde bulundurmalıdır. - Yönetim kurulunun aşağıdakileri içeren bir dizi temel işlevi olmalıdır: Şirketin stratejisini, iş planlarını ve Risk Politikasını, yıllık bütçeleri, faaliyet planlarını gözden geçirmek ve yönlendirmek. Ayrıca sermaye harcamalarını ve satın almalarını ve varlık satış operasyonlarını denetlemeli, kilit yöneticileri seçmeli, kendilerine verilen maaş ve faydaları raporlamalı ve takip etmeli, yöneticilerin ve yönetim kurulu üyelerinin maaş seviyelerini ve faydalarını gözden geçirmeli, çeşitli çıkar çatışmalarını takip etmeli ve yönetmeli, şirket	- Özel Anonim Şirket, (5) üyeden az ve (9) üyeden fazla olmayan bir Yönetim kurulu tarafından yönetilmeli ve aynı sayıda asıl üyeye sahip yedek üyelere sahip olmalıdır. Şirketin genel kurulu tarafından seçilir ve karma Anonim Şirketin yönetimi, yedeklerle temsil edilen (7) asıl üyeden oluşan bir Yönetim kurulu tarafından yönetilmelidir. - Yönetim kurulu üyelerinin seçimi için oy kullanırken kümülatif oylama yönteminin izlenmesi tercih edilir. - Seçimlerden önce veya Genel Kurul toplantısında oy kullanmak üzere her aday için divan üyeliği için özgeçmiş sunulması tavsiye edilir. - Şirket hisselerinin %10'unu elinde bulunduran bazı küçük hissedarlar, bu pozisyon için birkaç aday göstermeleri şartıyla yönetim kuruluna temsilci seçebilirler. - Kurulun görev süresi, bankalar hariç azami (3) yılı	-“Yönetim kurulu, faaliyetlerini şeffaf, hesap verebilir, adil ve sorumlu bir şekilde yürütür”. -“Yönetim kurulu; ilgili yönetim kurulu komitelerinin görüşünü de dikkate alarak, başta pay sahipleri olmak üzere şirketin menfaat sahiplerini etkileyebilecek olan risklerin etkilerini en aza indirebilecek risk yönetim ve bilgi sistemleri ve süreçlerini de içerecek şekilde iç kontrol sistemlerini oluşturur”. “Yönetim kurulu, yılda en az bir kez risk yönetimi ve iç kontrol sisteminin etkinliğini gözden geçirir. İç denetim sisteminin işleyişi ve etkinliği hakkında faaliyet raporunda bilgi verilir”. -“Yönetim kurulu başkanı ile icra başkanı/genel müdürün yetkilerinin net bir biçimde ayrıştırılması ve bu ayrımın yazılı

	muhasabesinin bütünlüğünü sağlamalı ve bağımsız denetçinin varlığı da dahil olmak üzere finansal raporlar ve uygun kontrol sistemleri bulmalıdır. - Yönetim kurulu, şirketin işlerinin objektif bir değerlendirmesini yapabilmeli ve bu, (özellikle) üst yönetimden bağımsız olarak yapılmalıdır. - Bu sorumlulukların yerine getirilebilmesi için yönetim kurulu üyelerinin doğru ve ilgili bilgilere zamanında erişimlerinin garanti altına alınması gerekmektedir.	geçmemelidir, bu süre ilk toplantı tarihinden itibaren (4) yıldır ve yenilenebilir niteliktedir. - Mevcut yönetim Kurulu, yeni yönetim kurulu seçilene ve Genel Kurul toplantı tutanakları onaylanana kadar şirketin işlerini yönetmeye devam eder. - Yönetim kurulu üyesi, kamuoyuna açıklama ve onayı olmaksızın şirket için yapılan iş ve sözleşmelerde (Doğrudan veya dolaylı) herhangi bir menfaati olamaz. - Tercihen yönetim kurulu üyeleri arasında iki bağımsız üye bulunmalıdır. - Şirketin iç tüzüğünün, görevlerini gerektiği gibi yerine getirmemesi nedeniyle bir yönetim kurulu üyesinin görevden çıkarılma konusuna atıfta bulunması ve suç işleyen üyenin görevden alınması için genel kurula sunması arzu edilir. - Yönetim kurulu başkanı veya herhangi bir üyesi şirkette yürütücü görevlerde bulunmamalıdır. - Yönetim kurulu üyelerinin, şirketin faaliyetinin niteliği ile orantılı çeşitli deneyim ve becerilere sahip olmaları arzu edilir. - Şirketin iç tüzüğünün, kurul üyelerinin ve komitelerinin kesin ve özel yetkilerini içermesi ve bunları şirketteki yetkili müdür ve üst düzey yöneticilerin yetkilerinden açıkça ayırt etmesi arzu edilir. - Kurul, tercihen şirketin yürürlükteki yasalara, yönetmeliklere ve talimatlara saygısını ve maddi bilgileri ifşa etme yükümlülüğünü içeren politikalar oluşturmaktadır. - Yönetim Kurulu, üyelerinden daimi ve geçici komiteler kurma ve onlara belirli görevler verme hakkına sahiptir. Böylece kuruluş kararı, şirketin nihai sorumluluğunun kurulda kalması kaydıyla görevin tanımlanmasını, çalışma prosedürlerinin süresini, verilen yetkileri ve çalışmalarına ilişkin rapor ve tavsiyelerin yönetim kuruluna sunulmasını içerir. Yönetim kurulunun özellikle	olarak esas sözleşmede ifade edilmesi esastır. Şirkette hiç kimse tek başına sınırsız karar verme yetkisi ile donatılmamalıdır”. –“Yönetim kurulu üye sayısı, her durumda beş üyeden az olmamak koşulu ile, yönetim kurulu üyelerinin verimli ve yapıcı çalışmalar yapmalarına, hızlı ve rasyonel kararlar almalarına ve komitelerin oluşumuna ve çalışmalarını etkin bir şekilde organize etmelerine imkan sağlayacak şekilde belirlenir”. –“Yönetim kurulu üyelerinin çoğunluğu icrada görevli olmayan üyelerden oluşur. İcrada görevli olmayan yönetim kurulu üyesi, üyelik haricinde şirkette başkaca herhangi bir idari görevi veya kendisine bağlı icrai mahiyette faaliyet gösteren bir birim bulunmayan ve şirketin günlük iş akışına ve olağan faaliyetlerine müdahil olmayan kişidir”. –“Yönetim kurulu içerisindeki bağımsız üye sayısı toplam üye sayısının üçte birinden az olamaz. Bağımsız üye sayısının hesaplanmasında kusurlar izleyen tam sayı olarak dikkate alınır. Her durumda, bağımsız üye sayısı ikiden az olamaz”. –“Yönetim kurulunun görev ve sorumluluklarını sağlıklı bir biçimde yerine getirmesini teminen “Denetimden Sorumlu Komite” , “Riskin Erken Saptanması Komitesi”, “Kurumsal Yönetim Komitesi”, “Aday Gösterme Komitesi, Ücret Komitesi” oluşturulur”.
--	---	--	---

		aşağıdaki komiteleri oluşturması tercih edilir: denetim komitesi, ücret komitesi, Risk Komitesi ve yönetim komitesi. - Kurulun performansını yılda en az bir kez kendi kendine değerlendirmesi tercih edilir. - Her yönetim kurulu üyesi ve üst yönetim kadrosu tarafından alınan toplam tutarlar faaliyet raporunda gösterilmelidir. - Kurul, tercihen şirketin iş büyüklüğü ile orantılı ve iç tüzüğe uygun bir dizi toplantı yapmalıdır. - Bilgili kişilerin şirketin hisseleriyle ilgilenmesini önlemek için şirketin özel talimatlar geliştirmesi tercih edilir. - Yönetim kurulunun şirketin mesleki davranış kurallarını belirlemesi ve ilan etmesi tercih edilir.	
--	--	--	--

Kaynak: (SPK, 2014) (ELDEMİR , 2019, s. 44-46) (HAŞİT & UÇAR, 2014, s. 95-100) (Mona , 2016, s. 97-101).

3. EKONOMİK KALKINMA VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM

3.1.Ekonomik Kalkınma

Genel olarak kalkınma konusu siyasi, sosyal ve ekonomik öneme sahiptir. Gelişmiş ülkelerle aralarındaki uçurumu azaltmak adına çok çalışan, gelişmekte olan ülkelerle ve kaçınılmaz olarak ancak her düzeyde kapsamlı bir gelişme sağlayabilirlerse gerçekleşecek olan ekonomik bağımsızlığa sahip olmakla büyük ölçüde ilişkilidir. Kalkınma alanlarının karmaşıklığının bir sonucu olarak, bu bölümde ekonomik kalkınmaya odaklanmaya çalışacağız.

Meier ve Baldwin (1957) adlı düşünürler ekonomik kalkınmayı şu şekilde tanımlarlar: “Ekonomik sistemin reel milli gelirinin uzun bir süre boyunca arttığı süreç, eğer gelişme oranı nüfus artış hızından büyükse, bu durumda kişi başına düşen reel gelir artar. “Kalkınma eylemi” kelimesi, devletin ekonomik varlığı içinde uzun bir dönemde gerçekleşen ve nesnelerdeki ve ayrıca niceliklerdeki dönüşümleri içeren güçlü bir etkileşimin ve bu sürecin ayrıntılarının farklı zaman ve mekan koşullarında değiştiği anlamına gelir. Bu sürecin genel sonucu, ekonomik sistemin ulusal üretimindeki bir artıştır ve kendi içinde belirli bir uzun vadeli değişimdir” (Beşir , 2022, s. 85).

"Nafziger Wayne" ise ekonomik kalkınma: Nüfusun en yoksul kesimlerinin maddi refahında iyileşmeye yol açan çıktı dağılımındaki ve ekonomik yapıdaki değişikliklerdir (Nafziger, 2006, s. 15).

Birleşmiş Milletler tanımına göre: Ulusal ve yerel topluluklarda ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda yaşam standardını iyileştirmek için insanların çabalarını kamu otoriteleriyle birleştirmek ve bu toplulukları ulusal yaşama olumlu katılım sağlamaları ve ülkenin ilerlemesine katkıda bulunmaları için inzivalarından çıkarmak amacıyla kullanılan bir dizi araç ve yöntemdir (Mamin, Bin Ismail, & Hasnawi, 2015, s. 4) .

Yukarıdaki tanımlar dikkate alındığında ekonomik kalkınma kısaca şöyle tanımlanabilir:Toplumsal tüm üyelerine refah bir yaşam sağlamak adına ekonomik, sosyal, fikişel ve örgütsel boyutlarında toplumun yapısal gelişimini veya yapısal değişimini temsil eder (Yasmina bin Zawi & İman Kahali, 2019, s. 19).

3.1.2. Büyüme ve Ekonomik Kalkınma Arasındaki Fark:

Ekonomik büyüme ve kalkınma konusu, hem devlet hem de bireysel düzeydeki önemi nedeniyle birçok ekonomistin dikkatini çekmiştir. İki kavram, yakın ilişkilerinden ötürü birbirleriyle bağlantılıdır. Ancak aralarında birkaç fark mevcuttur: (Beşir , 2022, s. 86-87).

- Genel olarak ekonomik kalkınmanın, kaynaklarını kullanmayı başaramayan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin sorunlarıyla ilgili olduğu düşünülürken, ekonomik büyüme, mevcut kaynaklarını en iyi şekilde kullanmayı başaran gelişmiş ülkeler için geçerlidir.
- Ekonomik büyüme kavramı, kişi başına düşen ortalama gayri safi hasıla ve gelirdeki sürekli niceliksel artışa, işgücünün, tüketimin, sermayenin, ticaret hacminin genişlemesinin eşlik ettiğini gösterir. Öte yandan, ekonomik kalkınma, ekonomik taleplerdeki, mallardaki, teşviklerdeki, üretken kurumlardaki ve bilgidaki niteliksel değişikliklere atıfta bulunduğundan, yapısal değişikliklere ek olarak büyümeyi de içerdiğinden, ekonomik büyümeden daha geniş bir kavramdır. Yani, tüm sosyal sistemin hareketini yükseltmeyi önemsemektedir.
- Özellikle bu büyümeye, küresel sistem ve buna bağlı uluslararası ilişkiler çerçevesinde ekonomik, politik ve teknolojik bağımlılığı pekiştiren yurtdışına bağımlılığın artması eşlik ediyorsa, ekonomik büyümenin ekonomik kalkınma eşlik etmeden gerçekleşmesi olasıdır.
- Ekonomik kalkınma, yaşamın tüm yönlerine (ekonomik, politik, kültürel, sosyal) dokunan kapsamlı ve entegre bir projedir. Ekonomik büyüme, yalnızca GSYİH ve brüt gelirdeki niceliksel artışla ilgilidir.
- Ekonomik kalkınma, devlet tarafından uzun bir süre gerektiren iyi düşünülmüş planlar ve stratejilerle yürütülen kasıtlı gönüllü bir süreçtir. Ekonomik büyüme ise uzun bir süre gerektirmeyen kasıtsız otomatik bir süreçtir.
- Ekonomik kalkınma, ekonomik, sosyal ve politik düzeyde birçok yapısal değişiklik gerektirir. Ekonomik büyüme ise tüm bu değişiklikleri gerektirmezken, büyümenin üretim faktörlerini artırıp biriktirmesi ve teknolojik seviyeyi iyileştirmesi gerekir.
- Ekonomik Kalkınma kavramı, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra ekonomik büyümeyi, eşitsizlikleri azaltmayı ve standartları ve yaşam kalitesini yükseltmeyi kapsadığından daha geniş ve daha kapsamlıdır.

3.1.3. Ekonomik Kalkınmanın Önemi

Ekonomik kalkınmanın önemi şu hususlarda bulunmaktadır (Yasmina bin Zawi & İman Kahali, 2019, s. 21-22):

1. Ekonomik kalkınma, ülkelerin ekonomik bağımsızlığa kavuşmalarına yardımcı olan, bu tür bağımlılıklardan kurtulmalarını sağlayan ilerleme ve ekonomik büyümenin sağlanması sonucunda çeşitli biçimlerde ekonomik bağımlılık ve bağımlılıktan uzaklaşmalarına yardımcı olan en önemli araçtır.
2. Ekonomik kalkınma, toplumun fertlerinin yaşam standartlarını ve gelirlerini artırarak, onlara iş olanakları sağlayarak ve onların sağlık ve eğitim düzeyine yansıtacak şekilde iyileştirmeye çalışır.
3. Ekonomik kalkınma, ekonomik bağımsızlığın bir vesilesi ve aracıdır. Sadece az gelişmiş ülke tarafından siyasi bağımsızlığın elde edilmesinin bu bağımlılık durumunun sona ermesini taşımamaktadır. Aksine az gelişmiş ülkelerin bağımsızlıklarından sonra kurdukları teknolojik etkileşimi ve proje türünü gerektirdiği ve burada devletin ekonomik yapısını değiştirerek kademeli olarak bağımlılıktan kurtulmayı gerektirdiği durumlarda sağlanır. Yani, gerçek özgüvenli kalkınma, ülkelerdeki mevcut kaynakların uygun şekilde kullanılmasıyla sağlanmalıdır.
4. Ekonomik kalkınma, bu uçurumun vehametini artırmaya yardımcı olan bu ekonomik faktörler de dahil olmak üzere, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik ve teknik açığı azaltmanın bir vesilesidir. Bu açıklara örnek: sanayi ve tarımsal yapının zayıflığı, borç krizlerinin varlığı ve bunlarla sınırlı olmayan diğer faktörlere ek olarak tek üretim artışının yaygınlık göstermesi.

3.1.4 Ekonomik Kalkınma Hedefleri

Ekonomik kalkınmanın hedefleri, farklı sosyal, ekonomik, kültürel ve hatta politik durumları nedeniyle bir ülkeden diğerine değişmektedir. Bu hedefler;

(Mamin, Bin Ismail, & Hasnawi, 2015, s. 10-11):

Milli Geliri Artırmak:

Az gelişmiş ülkelerde milli geliri artırmak, ekonomik kalkınmanın ilk hedeflerinden biridir. Nitekim bu ülkeleri ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmeye iten temel amacın nüfusun

yaşam standardını düşürmek olması ve burada artırmak istediğimiz milli gelirin parasal milli gelir olmasıdır. Yani, belirli bir süre boyunca çeşitli ekonomik kaynaklar tarafından üretilen mal ve hizmetlerden oluşan gelir. Genel olarak, bu artışın büyüklüğü veya türü ne olursa olsun reel milli gelirin artırılmasının, ekonomik olarak az gelişmiş ülkelerde de herkesin ilk ve en önemli ekonomik kalkınma hedefleri olarak kabul edildiği söylenebilir.

Yaşam Standardını Yükseltmek:

Yaşam standardının yükseltilmesi, ekonomik kalkınmanın ekonomik olarak az gelişmiş ülkelerde gerçekleştirmeyi amaçladığı önemli hedefler arasındadır. Ekonomik kalkınma sadece milli geliri artırmanın bir yolu değil, bu değişimin içerdiği tüm anlamlarla yaşam standardını yükseltmenin bir aracıdır. Nitekim ekonomik kalkınma, milli gelirde bir artış meydana gelirse, ancak bu artışa yaşam standardında herhangi bir değişiklik eşlik etmeyebilir. Ya da nüfus milli gelirdeki artış yüzdesinden fazla arttığında veya bu gelirin dağıtım sisteminin muhtemel olması durumunda olur.

Gelir ve Servet Eşitsizliğini Azaltmak:

Aslında bu hedef toplumsal olarak kabul edilir, çünkü az gelişmiş ülkelerin çoğunda milli gelirdeki düşüşe ve bu gelirin kişi başına düşen ortalama payındaki düşüşe rağmen gelir ve servet dağılımında önemli farklılıklar görüyoruz. Toplumun küçük bir sınıfı servetin büyük bir bölümünü alır ve aynı zamanda milli gelirinden mütevazı bir pay alır.

Organizasyon Yapısını Genişletmek:

Ülkeler, üretken yapının tabanını genişletmek için çalışarak ekonomik kalkınmaya ulaşmaya çalışırlar. Çünkü kalkınma sadece milli geliri artırmak ve kişi başına ortalama payı artırmakla sınırlı değildir, aynı zamanda önemli sektörlerin ekonomik açıdan genişlemesini de kapsar. Özellikle yurtdışına ihracat yapabilmek için bir sektöre dayanan (yani yalnızca bir kaynağa itimatlı) gelişmekte olan ülkelerin gelirlerini elde edebilmeleri ve çeşitli giderlerini karşılayabilmeleri için ülke ekonomisine gerekli ihtiyaçları sağlayan ağır sanayiler bulunmalıdır. Devlet harcamalarına gerekli fonları sağlamak için gelişmekte olan ülkeler tarafından gelişmiş ülkelere hidrokarbon ihracatı gibi. İşte bu ülkeler ekonomilerini canlandırmak ve azgelişmişlik döngüsünden çıkmak için üretim yapılarını genişletmek adına bir bütün halinde ekonomiye çalışması gerekmektedir.

3.2.Doğrudan Yabancı Yatırım İçin Genel Çerçeve

3.2.1.Kavramsal Çerçeve

Günümüzde artan küreselleşme trendi ile birlikte dünyadaki sermaye hareketliliği de artmıştır. Gelişmekte olan ülkeler, kendi iç tasarruflarıyla ekonomik gelişmelerini tamamlayamamakla birlikte, gelişmiş ülkeler, sermaye açısından gelişmekte olan ülkelere göre daha zengin durumdadırlar. Bu aşamada, doğrudan yabancı yatırım (DYY), sermayenin fazla olduğu ülkelere sınırlı olan ülkelere doğru aktarılması konusunda faydalı önemli bir kaynak olmaktadır. (OKULMUŞ, 2022, s. 22).

DYY, ekonomiler arasında istikrarlı ve uzun süreli bağlantılar oluşturduğu için uluslararası ekonomik entegrasyonda kilit bir unsurdur. DYY, ülkeler arasında teknoloji transferi için önemli bir kanaldır, dış pazarlara erişim yoluyla uluslararası ticareti teşvik eder, Doğrudan yabancı yatırım, ekonomik kalkınmanın sağlanması ve toplumların refah seviyesinin yükseltilmesinde önemli bir araçtır (OECD, 2023).

OECD'ye göre, bir ülkenin ekonomisinde bulunan bir şirketin başka bir ülkenin ekonomisinde kalıcı bir kazanç amaçlı yapılan yatırımları "doğrudan yabancı yatırımlar" olarak tanımlanır. Kalıcı ilgi, doğrudan yatırımcı ile yatırım yapılan tesis arasında uzun vadeli bir bağlantı ve tesisin yönetiminde önemli bir rolün bulunmasını ifade eder. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımcının işletmenin toplam sermayesinin en az% 10'una sahip olması gerekir.

Doğrudan yabancı yatırım, bir ekonomide mukim bir teşebbüsün (doğrudan yatırımcı) doğrudan yatırımcınıninkinden farklı bir ekonomide mukim bir teşebbüste (doğrudan yatırım teşebbüsü) kalıcı bir çıkar oluşturma hedefini yansıtır. Kalıcı ilgi, doğrudan yatırımcı ile doğrudan yatırım işletmesi arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığını ve işletmenin yönetimi üzerinde önemli derecede etkiyi ifade eder.

Bir ekonomide mukim bir teşebbüsün oy gücünün doğrudan veya dolaylı olarak başka bir ekonomide mukim bir yatırımcı tarafından %10 veya daha fazlasına sahip olması böyle bir ilişkinin kanıtıdır (OECD, 2008, s. 48).

Yatırımcıların farklı bir ülkede yapmış olduğu yatırımlarının DYY olarak tanımlanması için, yatırımcının yatırım yaptığı işletmenin yönetiminde rol alması çok önemlidir. Bunun için de

yatırımcının yatırım yaptığı şirketin toplam sermayesinde en az %10 oranında hisse hakkına sahip olması zorunludur (TCMB, 2023).

ABD ödemeler bilançosunu hazırlamaktan sorumlu muhasebeciler, doğrudan yabancı yatırımı şu şekilde tanımlamıştır: "Yatırım yapan ülkenin sakinlerinin bu teşebbüsün mülkiyetinde önemli bir paya sahip olması koşuluyla, yabancı bir işletmeye yapılan tüm finansal akışlar veyahut yabancı bir işletmede mülkiyetin bir kısmının her yeni edinimi. Bu mülkün değeri ülkeden ülkeye değişmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, bir işletmede %10'unun yabancı bir yatırımcı tarafından bulundurulması, doğrudan yabancı yatırım resmi kabulü için yeterlidir (Shawky, 2015, s. 15).

Irak yatırım kanunu doğrudan yabancı yatırımı şu şekilde tanımlamaktadır: "Bir işletmenin aktif olarak katılmak ve bu projelerin faaliyetleri üzerinde bir miktar etki yaratmak için kendi ülkesi dışında bulunan projelere yatırım yaptığı bir süreçtir.

Ya da belirli bir ülkenin sakinleri tarafından başka bir ülkenin sınırları içinde yeni bir ticari girişimin oluşturulması veyahut mevcut bir işletmenin genişletilmesidir (al-Kazemi, & Mohsen , 2018, s. 255).

Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) tanımına göre, Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY), bir ekonomide yerleşik bir işletmenin (doğrudan yatırımcı) diğer bir ekonomide yerleşik bir işletmeye (doğrudan yatırım işletmesi) kaynak sağlaması suretiyle kalıcı bir menfaat elde etme veya tesis etme amaçlarını ifade eder. "Kalıcı menfaat", doğrudan yatırımcı ile doğrudan yatırım işletmesi arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığını ve işletmenin yönetiminde önemli bir etkinliği ifade eder (Samar, 2022, s. 8).

Günümüzde gelişmekte olan ve gelişmiş ekonomiler, yoğun bir rekabet ve çaba içinde doğrudan yabancı yatırımlarını artırmaya çalışmaktadır. Çünkü doğrudan yabancı yatırımlar ile birlikte istihdam, üretim ve ihracat olanakları yaratılmakta, pazarlama yeteneği geliştirilmekte, yönetim ve know-how becerisi kazanılmakta, yeni teknolojiler yaratılmakta ve yetersiz sermaye sorunu çözülmektedir. Bunun yanı sıra doğrudan yabancı yatırım yapılan bir ülkede yatırımcının kontrol yetkisi, işletmecilik bilgisi, teknoloji bilgisi de sermaye ile birlikte gelmekte, gerek yeni bir kuruluş açılması gerekse mevcut kuruluşa yatırım yapılması ülkeyi birçok açıdan geliştirmektedir (KÖROĞLU, 2019, s. 5).

Doğrudan dış yatırımlar, ülkeye döviz transferi, makine, teçhizat ve diğer üretim araçları olarak üretimde kullanım, lisans, teknik bilgi, know-how gibi gayri maddi haklar şeklinde

yapılabilir. Örneğin, bir firma yurtdışındaki bir ülkede yeni bir şirket kurabilir veya yurtdışındaki mevcut bir firmayı tamamen veya kısmen satın alabilir. (DÜZENLİ, 2006, s. 5).

3.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri

1-Tamamen yabancı yatırımcıya ait yatırımlar (FDI Owned-Wholly):

Tamamen yabancı yatırımcıya ait yatırım projeleri, yatırımcı için arzu edilen sonuçları nedeniyle yabancı yatırımcı veya çok uluslu şirketler tarafından en çok tercih edilen yabancı yatırım türlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ev sahibi ülkelerin çoğunun, bu şirketlere yatırım projelerine tam olarak sahip olma yetkisi verme konusunda çok isteksiz olduğunu (ve hatta çoğu durumda reddettiğini) görsek de, bilimsel kanıtlar, bu tür yatırımların gelişmekte olan ülkelere yayılmasının, daha fazla yabancı yatırım çekmenin bir aracı olarak kullanılmasına yol açtığını göstermektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin bu tür bir yabancı yatırımın olumsuz siyasi ve ekonomik sonuçları konusundaki endişelerini destekleyecek yeterli kanıt da mevcut değildir. Bu tür bir yatırım, ev sahibi ülkede bir üretim, pazarlama dalının yada başka herhangi bir üretim veya hizmet faaliyetinin yabancı bir yatırımcı veya çok uluslu şirketler tarafından kurulmasından oluşmaktadır (Bassa & İssa , 2016, s. 37).

2- Yabancı ortak yatırımlar (Ventures Joint):

Ortak yatırım, koşullara ve ulusal mevzuata bağlı olarak eşit veya farklı oranlarda ulusal sermayeye katılıma dayanır. Buradaki katılım sermaye ile sınırlı değildir, aynı zamanda deneyim, yönetim, Patent ve ticari markayı vb. de kapsar. Taraflarından biri, projeyi ve üretim sürecini üzerinde tam kontrol sahibi olmadan yönetmek için yeterli hakkı kullanan uluslararası bir şirkettir. Yabancı ortak yatırım, ekonomik, politik ve sosyal nedenlerle gelişmekte olan ülkeler için en çok tercih edilen ve kabul edilebilir biçimlerden biridir. Bunlardan en önemlisi, yabancı yatırımcının yerel ekonomideki kontrol derecesini ve gelişmiş ülkelere bağımsızlık arzusunu azaltmaktır. Bu da yatırım projesiyle ilgili tüm faaliyetler üzerinde bir dereceye kadar denetim ve kontrol sahibi olmasını sağlar (Paul Eggen, 2022, s. 8).

3- Konsolidasyon Projelerinde yatırım (Project Operation Assembly):

Bu projeler, yabancı taraf ile Ulusal Parti (kamu veya özel) arasında bir anlaşma şeklini alır. Bu anlaşma uyarınca, Birinci taraf, ikinci tarafa belirli bir ürünün bileşenlerini sağlar ve nihai ürün haline getirmek için bir araya getirir. Çoğu durumda, özellikle gelişmekte olan

lkelerde, yabancı taraf, mutabık kalınan bir finansal getiri karşılığında tesisin iç tasarımı, proses akışı, depolama ve bakım yöntemleri, sermaye ekipmanı ve diğerleri ile ilgili gerekli deneyim veya bilgiyi sağlar.

Konsolidasyon projeleri, ortak yatırım veya projenin yabancı tarafa tam mülkiyeti şeklinde olabilir. Proje sözleşmesi, yabancı yatırımcının projenin yönetimine katılımını kapsamaz. Dolayısıyla yatırım, üretim alanındaki dolaylı yatırım biçimlerine benzer (Paul Eggen, 2022, s. 9).

4- Devredilen altyapı projelerine yatırım:

Bu, 20 ila 50 yıl arasında değişen bir süre için sözleşme şeklinde doğrudan yabancı yatırım olarak bilinmektedir. Bu tür, enerji santralleri, havaalanları veyahut yolların inşası gibi altyapı projelerine yöneliktir. Daha sonra, imtiyaz sözleşmesinin sonunda yatırımın kamuya veyahut hükümete geri dönmesi koşuluyla, kararlaştırılan bir süre boyunca bunlardan yararlanır. Bu tür yatırımlar (B.O.T.) ailesi olarak bilinir. Yani yapma, işletme ve devretmeye dayalı projelerdir. Bu tür her iki taraf için faydalıdır. Zira Devlet, mülkiyetin kendisine devredildiği gelecekte bundan yararlanacak altyapı projelerinin inşasında çok uluslu şirketlere sağlanan finansmandan yararlanmaktadır. Öte yandan yabancı yatırımcı, bu projelerin ekonomik olarak uygulanabilir olduğuna ve imtiyaz döneminde kendisine ekonomik getiri sağladığına inanmaktadır (Caferi , 2018, s. 42).

5- Serbest bölgelere yatırım (Free Zones):

Serbest bölge, bir ülkenin coğrafi sınırları içinde bulunan ancak o ülkenin gümrük sisteminin dışında kalan bölge anlamına gelmektedir. Bu bölgeler, İthalatın girişine ve ihracatın gümrük vergisi olmadan çıkışına izin verir. Serbest bölgelerin kurulmasının amacı, başta doğrudan yatırım olmak üzere yabancı yatırımların cazibesini teşvik etmek ve diğer bölgelerde bulunmayan tesis ve teşvikleri sağlamaktır. Bu kolaylıklar arasında ithal edilen kaynaklara gümrük vergisi uygulanmaması, yurtdışına kar aktarma özgürlüğü ve yabancı çalışanların ikametgahının kolaylaştırılması yer almaktadır. Faydaları arasında döviz sağlamaya, ihracatı artırmaya ve ev sahibi ülkede işsizlere iş imkanı sağlamaya yardımcı olmak yer almaktadır (Hişam Dağmoum, 2015, s. 61).

3.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımın Önemi

Dünyadaki doğrudan yabancı yatırımların mevcut durumu, bu tür yatırımların ülke ekonomileri üzerindeki öneminin farkında olması nedeniyle ülkeler arasında mümkün olan en büyük yabancı sermaye girişini çekmek için büyük bir rekabet olduğunu göstermektedir.

Bu tür bir yatırımın önemi şu noktalarda özetlenebilir:

Gelişmekte olan ülkelere, doğası gereği farklı ve bu ülkelerde nadir bulunan bir varlık paketini çok uluslu şirketler aracılığıyla sağlamak. Bu varlıklar sermaye, teknoloji, yönetim becerilerini içerir ve aynı zamanda ürünlerin uluslararası olarak pazarlandığı bir kanaldır.

İş olanaklarının oluşturulmasında katkıda bulunmak ve bu unsurun verimliliğini artırmak ve böylece işsizlik sorununu azaltmak.

Gelişmekte olan ülkelerdeki yatırım oranını doğrudan yabancı yatırım akışları yoluyla yükseltmek, korunan tasarrufları temel veyahut tamamlayıcı faaliyetlere çekmek ve ardından daha yüksek mülk getirileri elde etmek, bu da tasarrufları ve dolayısıyla yatırımları artırmaya iter.

Çok uluslu şirketlerin faaliyetlerini yerel şirketlerin faaliyetleriyle ilişkilendiren iç içe geçmiş ileri ve geri ilişkilerin bir bütün olarak ulusal ekonomi düzeyinde olumlu etkilerin yayılması. Geri ilişkiler, diğer şirketlerin performansının verimliliğini artırmaya katkıda bulunur. İleri ilişkiler, korunan satış organizasyonlarının gelişimine katkıda bulunur. Ayrıca birçok sektördeki karmaşık teknolojiyi anlamaya hizmet eder (Bassa & İssa , 2016, s. 38).

3.2.4. Doğrudan yabancı yatırımın belirleyicileri

Ev sahibi ülkeye yabancı yatırımların çekilmesine katkıda bulunan birkaç ana faktör vardır. Ülkeler, yatırımları çekmek için sağlam bir temel oluşturarak çeşitli ekonomik, endüstriyel ve hizmet projelerini çekmeye çalışmaktadır. Yatırımcı genellikle ev sahibi ülkelerde herhangi bir iş projesi kurmadan önce bu ülkelerin çeşitli projeler yapmak için uygun bir ortam olması gerektiğini düşünmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımın çekilmesinde önemli rol oynayan faktörler şunlardır:

A. Siyasi Faktörler:

Ülkedeki siyasi sistem, siyasi ortamın faktörlerinden biridir. Zira herhangi bir ülkenin siyasi istikrarı, doğrudan yabancı yatırımın cazibesini önemli ölçüde etkilemektedir. Yabancı bir

yatırımcı, bir projeyi yalnızca pazarın büyüklüğü veyahut getirileri temelinde değil, aynı zamanda ülkedeki siyasi sistemin istikrarı temelinde de onaylama veyahut reddetme kararını verir.

B. Ekonomik Faktörler:

Yatırım için önemli bir faktörlerde biri de değerlendirilebilir doğal kaynakların mevcudiyeti ve bunların üretilme olasılığıdır. Zira Yabancı sermaye girişi, büyük getiri elde etme olasılığıyla gerekçelendirilen bu kaynakları değerlendirmeye başlar. Ancak, bu kaynakların mevcudiyeti sağlam bir ekonomik ortam yaratmak için yeterli değildir. Bu kaynaklara aşağıdakiler gibi bir dizi teşvik eşlik etmelidir: Gayri safi milli hasılanın büyüme oranı, kişi başına düşen gelir oranı, enflasyon oranları, pazar büyüklüğü, ekonomik liberalleşme açısından ekonomi politikaları, özelleştirme ve pazardaki rekabet derecesi ile ifade edilen Ekonomik Gelişim düzeyi. Ekonominin yol, hizmet, elektrik, haberleşme gibi yapısal yapılarının mevcudiyetine ek olarak, bu yapıların mevcut olduğu ülkeler yatırım için cazip kabul edilmektedir (Muhammed , 2017, s. 416).

C. Yasal Faktörler:

Yabancı yatırımlar esas olarak yatırımcının karını istediği zaman herhangi bir ülkeye taşıma hakkına ek olarak, kamulaştırma ve müsadere gibi ekonomik olmayan risklere karşı garantilerin yanı sıra yatırımcı teşviklerini ve Gümrük ve vergi muafiyetlerini garanti eden yasa ve mevzuatlara dayanır. Dünya ülkeleri, bu teşviklerin ulusal kaynak kaybına yol açmaması ve ev sahibi ülkelerin egemenliğini ve statülerini etkilememesi koşuluyla, diğer ülkelerdeki teşvik ve garantileri aşan yatırımlar için yasa ve mevzuat çıkarma noktasında birbiriyle yarışmaktadır.

D. Yönetim Faktörleri:

Ülkede hakim olan yönetim sistemi, yatırım çeken bir idari ortam yaratmada önemli faktörlerden biridir. Yönetim ortamının en önemli yönleri, bir yatırım projesi oluşturmak ve kurmak için bürokrasiyi ve ruhsat alma süresini azaltacak şekilde idari sürece dayalı devlet kurumlarının sağlanmasıdır. Bununla birlikte, bürokrasiyi ortadan kaldırmak ve devlet kurumlarında mali ve idari yolsuzluklarla mücadele etmektir (Al-Cashami, 2022, s. 115).

Arap Yatırım Garantisi Şirketi tarafından yapılan bir araştırmada, Arap ülkelerindeki bir yatırımcı örneğinde faktörler beş gruba ayrılmıştır (Paul Rabah, 2012, s. 105):

Birinci grup: Siyasi ve ekonomik istikrar, yönetim bürokrasisi ve tescil ve ruhsatlandırma prosedürleri, yatırım yasalarının netliği ve istikrarsızlığı, yerel döviz kurunun istikrarsızlığı ve bozulması, kar ve yatırım varlıklarının yurtdışına aktarılmasına ilişkin kısıtlamalar ve yatırımı teşvik edecek üretken yetkinliklerin bulunmaması.

İkinci grup: Uygun bir yatırım ortamının mevcudiyeti, döviz mevcudiyeti, yatırım acenteleriyle çalışma prosedürleri, hareketlilik ve giriş vizesi alma, eğitilmiş insan kaynağının mevcudiyeti, yatırımcı çıkarlarının sponsor sayısı, yatırım getirilerinin yüzdesi, ev sahibi ülkeden yerel bir ortağın mevcudiyeti.

Üçüncü grup: altyapı ve üretim unsurlarının mevcudiyeti, güvenlik istikrarının mevcudiyeti, çifte vergilendirme ve vergi oranları, enflasyon oranı, devlet otoritesinin kullanımı ve yatırım haritalarının mevcudiyeti.

Dördüncü grup: ev sahibi ülkenin maddi ve manevi desteği, yerel pazarın büyüklüğü ve yatırım fırsatlarının mevcudiyeti, kamu sektörünün ekonomik faaliyetlerdeki oranı, bankacılık sistemleri ve gelişimi, idari yolsuzluk (rüşvet ve komisyonlar), ekonomik entegrasyon, sermayenin hareketine ilişkin kısıtlamalar.

Beşinci grup: Bilgi bankalarının sağlanması, yatırımla ilgili resmi birimler arasında koordinasyonun sağlanması, ev sahibi ülkenin yatırım yükümlülüklerini yerine getirme ölçüsü, gelişmiş bir finansal piyasanın varlığı, yatırım politikasının istikrarı, kredi olanaklarına uygulanan faiz oranları ve iç yatırımlara yönelik teşviklerin yeterliliği.

Teşvik edici faktörlerin, Dünya Bankası'nın 2005 Dünya Kalkınma Raporu tarafından "yatırım şirketlerinin rahat bir şekilde faaliyet göstermelerini sağlayan fırsat ve teşviklerin biçimini belirleyen konuma özgü faktörler kümesi" olarak tanımlanan yatırım ortamı olarak adlandırılan şeyi birlikte oluşturduğuna dikkat edilmelidir. Raporda, devlet yönetiminin politika ve davranışlarının, özellikle yolsuzluk ve güvenilirlik konusunun, maliyetler, riskler ve rekabetin önündeki engeller üzerindeki etkileri yoluyla yatırım ortamı üzerinde güçlü bir etki yarattığı ve daha büyük ölçüde güvenlik ve istikrar sağladığına dikkat çekilmektedir. Maliyet ve riskler üzerinde çok önemli etkileri olan mülkiyet haklarının güvenliği, yönetmeliklere, yasalara ve vergi sistemine uyum derecesi oldukça dikkat çekmektedir (Al-Rubai, 2008).

Yatırım ortamını iyileştirmek ve ev sahibi ülkenin kalkınma sürecine katılmak üzere doğrudan yabancı yatırımları çekmek adına, Hükümetler, yatırım ortamını etkileyen

faktörleri daha teşvik edici hale getirmek için çalışmalıdır. Ülkeler arasındaki rekabetin, teşvik edici faktörlere ve bunların yabancı ve hatta yerli yatırımcılar için önemine odaklanarak yatırım ortamının teşvik edici hale getirilmesinde yatmaktadır. Bu ise, ev sahibi ülkenin doğrudan yabancı yatırımla ilgili uluslararası göstergelerdeki konumunu iyileştirerek yapılmaktadır. Bunun nedeni, bazı araştırmalar, bu göstergelerin bazılarında ülkelerin sıralaması ile çektiği yabancı yatırım miktarı arasında güçlü bir istatistiksel anlamlılık olduğunu kanıtlamış olmasıdır. Tam Doğruluk derecesine ulaşmasa bile kaçınılmaz olarak karar arttırıcılardan yani karara referans ve tartan araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, önemli gösterge çağrışımlarından yararlanmak için işadamlarının ve karar vericilerin hesaplamalarına dahil edilmeleri gerekmektedir (Qweidry, 2007).

3.2.5.Ev Sahibi Ülke Tarafından Doğrudan Yabancı Yatırım Çekme Gerekçeleri:

Çeşitli gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, her ülkenin ekonomik, politik ve sosyal koşullarına göre değişen birçok nedenden dolayı doğrudan yabancı yatırım çekmek için rekabet etmektedir. Aşağıda bunun kutuplaşmasına yol açan en önemli nedenlere yer vereceğiz:

1.Doğal kaynakların en verimli şekilde kullanımı:

Muazzam üretim kapasitelerine ve insan kaynakları, yeraltı sularına, enerji kaynakları, tarım arazileri gibi doğal kaynaklara sahip birçok ülke vardır. Ancak, bunları kullanmak için yeterli maddi ve mali kaynağa sahip olmadığı için, bu kaynakların iyi kullanılmasıyla teşvik edilen doğrudan yabancı yatırımları ve bunun için en büyük faydaları elde etmek için mevcut üretim kapasitelerini çekmeye çalışmaktadır (Badash, 2008, s. 58).

2.Sabit sermaye birikiminin ve ulusal üretimin artırılması:

Doğrudan yabancı yatırımın girişinin, ev sahibi ekonominin bu yatırım için üretken kapasitesini artırması ve yeni yatırım projelerinin kurulması ve ek üretken varlıkların edinilmesi nedeniyle GSYİH büyümesine katkıda bulunması beklenmektedir (Badash, 2008, s. 57).

3.İstihdam yaratma:

Doğrudan yabancı yatırım, ev sahibi ülkede mevcut insan kaynakları ve enerjilerinin geliştirilmesi, eğitilmesi ve değerlendirilmesinin yanı sıra işsizlik oranını düşürerek yeni iş

fırsatlarının yaratılmasına, deneyim sağlayarak ve teknik becerileri artırarak Ulusal İşgücü seviyesinin yükseltilmesine katkıda bulunur.

4.İleri teknoloji transferi:

Teknoloji, ekonomik büyümenin temel unsurlarından biridir. Bu nedenle, çeşitli ülkeler onu kazanmaya ve transferine izin veren doğrudan yabancı yatırımları çekerek kullanabilmeye çalışmaktadır. Özellikle çok uluslu şirketler ve iştirakleri, teknik bilgi ve teknolojik yeniliklerin yerelleştirilmesinin önemli bir kaynağı haline gelmiştir.

5.Ödemeler dengesi durumunun iyileştirilmesi:

Bağlı olduğu teknolojik gelişimin seyrini yöneten ana şirketin stratejisi, ödemeler dengesinin durumunu iyileştirmektedir. Ödemeler dengesi, her ülkenin ekonomisinin aynası olarak kabul edilir ve ülke sakinleri ile başka bir ülkenin sakinleri arasında belirli bir süre, genellikle bir yıl boyunca gerçekleşen tüm ekonomik işlemlerin organize bir muhasebe kaydı olarak tanımlanır.

Doğrudan yabancı yatırım, yerleşik kişiler ile yerleşik olmayanlar arasındaki ekonomik işlemlere dahil edilen bir sermaye hareketi olarak kabul edilir. Bu nedenle cari hesap ve sermaye hesabı üzerinden yapılan ödemeler dengesini önemli ölçüde etkiler. Böylece yatırıma şu şekilde katkıda bulunur:

- 1- İhracata yönelik bir üretim stratejisinin benimsenmesi durumunda sermaye akışlarının artırılması, çünkü bu durumda yabancı şirketler ulusal üretim girdilerini yoğun bir şekilde kullanabilirler.
- 2- İthalatın yerini almak için bir üretim stratejisinin benimsenmesi durumunda uluslararası ödemelerin azaltılması, yani şirketlerin iç pazarların ihtiyaçlarının bir kısmını karşılaması anlamına gelir (Caferi , 2018, s. 27).

3.2.6.Ev sahibi ülke tarafından dikkate alınması gereken doğrudan yabancı yatırım kararını etkileyen faktörler.

Yabancı yatırım kararının karşı karşıya olduğu ve yabancı yatırım şirketlerinin hedeflerini etkileyen çeşitli riskler vardır. Ev sahibi ülke yabancı yatırımcının önündeki engelleri aşmak için bunları dikkate almalı ve incelemelidir. Bu risklerin en önemlileri şunlardır:

1.Ev sahibi ülkedeki pazarın hacmi:

Küçük pazar, yalnızca hammaddelere veya diğer büyük pazarlara yakınsa yatırımı teşvik eder ve pazarın büyüklüğü, ticarete konu ürünler üreten şirketlerin ölçek ekonomilerine ulaşmasına yardımcı olur. Pazarın büyüklüğü genellikle GSYİH değişkeni ile ifade edilir (Masadavi, 2008, s. 183).Ekonominin büyüklüğü, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin

ekonomilerine doğrudan yabancı yatırım akışının önemli bir belirleyicisidir. Bununla birlikte, ev sahibi ülkenin doğrudan yabancı yatırımı, yalnızca üretimini diğer pazarlara daha rekabetçi bir şekilde ihraç etmek için bir üretim üssü olarak kullanılıyorsa, pazarın hacmi daha az etkili veyahut önemsiz olabilir (HARA & RAZAFIMAHEFA, 2005, s. 22).

2.Ekonomik büyüme:

Ev sahibi ülkede GSYİH'nın hızlı büyümesi, yüksek düzeyde sermaye gereksinimi olması nedeniyle doğrudan yabancı yatırım akışını teşvik etmekte ve ev sahibi ülkenin kaynaklarında bir boşluk yaratmaktadır. Bu nedenle doğrudan yabancı yatırım için tercihli şartlar sunarak yatırım talebinde bulunacaktır (United Nation, 2001, s. 2).

3.Enflasyon:

Yüksek enflasyon oranları, ekonomi politikasındaki istikrarsızlığı bir bütün olarak ekonomi düzeyinde yansıtmaktadır. Bu da belirsiz bir yatırım ortamı oluşturur. Dolayısıyla enflasyon, ekonomideki nisbi üretim maliyeti buna bağlı olarak artacağı ve fiyat seviyesindeki düşüş ekonomik faaliyetlerin daralmasına yol açacağı için doğrudan yabancı yatırımları teşvik etmemektedir. Bu nedenle deflasyon sonunda şirketlerin iflasına yol açmakta ve yerel yatırımcılar varlıklarını yabancı yatırımcılara düşük fiyatlarla satmaktadır. Bu da doğrudan yabancı yatırım akışlarının genişlemesine neden olabilmektedir (HARA & RAZAFIMAHEFA, 2005, s. 23).

4.Döviz kuru:

Reel döviz kurları, yabancı malların yerel para birimindeki fiyatlarıdır. Bu, ithal edilen malların yabancı para cinsinden fiyatı ile çarpılan nominal döviz kurlarına eşittir ve bu, yerli malların ulusal para birimindeki fiyatına bölünür. Bu, reel döviz kurları yükseldiğinde, yerel para biriminin değeri düştüğünde ve yerel ürünler dış pazarlarda nispeten daha ucuz hale geldiğinde, yerel mallarda yabancı mallara kıyasla rekabet edebilirlik düzeyini gösterir. Bu ise, onlara olan talebin artmasına ve dolayısıyla dış pazarlarda daha ucuz hale gelen ihracatın değerinde bir artışa ve iç pazarlarda daha pahalı hale gelen ithalatta bir azalmaya yol açmaktadır. Bu da doğrudan yabancı yatırımları teşvik eder. Bunun tersi ise, reel döviz kurları düştüğünde, yerel para biriminin değeri yükselir ve yerel ürünler dış pazarlarda daha pahalı hale gelir ve bu da onlara olan talebin azalmasına neden olur. Sonuç olarak, dış pazarlarda daha pahalı hale gelen ihracatın değerindeki azalma ve iç pazarlarda daha ucuz

hale gelen ithalatlarındaki artış, doğrudan yabancı yatırım talebinde azalmaya yol açmaktadır (Mustafa, 2017, s. 119).

5.Altyapı:

Altyapı; enerji, yol, eğitim ve sağlığı kapsar. İyi gelişmiş bir altyapı ve yetkin bir şekilde eğitilmiş bir işgücü, yabancı yatırımcıları çekmek için kilit unsurlar haline gelmiştir (Sun, 2002, s. 16).

6.Faiz oranı:

Ekonomi teorisi, reel faiz oranı ile yatırım talebi arasındaki ters ilişkinin varlığını doğrulamaktadır. Bu talebin her seviyesi için, yatırımın marjinal yeterliliğinin kendisine karşılık gelen belirli bir değeri vardır. Şirketin gerekli fonları elde etmek için ödemesi gereken faiz oranını öğrendikten sonra, yatırımın marjinal yeterliliği ile faiz oranı arasındaki paritenin elde edildiği yatırım talebi düzeyini öğrenebiliriz (Mustafa, 2017, s. 119-120).

7.Göreceli ihracat hacmi:

Göreceli ihracat hacmi, başta üretim veya hizmet sektörü olmak üzere doğrudan yabancı yatırım akışının belirleyicilerinden biri sayılır. Bunun nedeni, doğrudan yabancı yatırımın marjinal getirinin diğer sektörler göre daha yüksek olduğu sektöre yönelmesidir (Mustafa, 2017, s. 120).

8.Siyasi istikrar:

Siyasi istikrarsızlık, siyasi darbelerin ortaya çıkması, suikastlar, isyanlar ve silahlı çatışmalar yabancı şirketlerin yatırım kararlarını olumsuz etkilemekte, yabancı yatırımcının varlıklarının değerini düşürmektedir. Bunun aksine, bir ülkenin siyasi iklimi ne kadar istikrarlı olursa, yabancı şirketleri o ülkeye yatırım yapmaya o kadar çok çekmektedir (Sun, 2002, s. 16).

9.Yerel tasarruf:

Gelişmekte olan ülkelerde sağlam kalkınmanın gerçekleşmesi, içlerindeki kalkınma sürecinin tüm gereksinimlerini finanse edebilecek yerli kaynakların mevcudiyetine bağlıdır. Yani, bu boşluğu doldurmak için yabancı para kullanarak iç tasarruflarındaki açığı telafi edebilir. Daha yüksek bir tasarruf oranı, gayri safi milli hasılanın üretim hacminde ve büyüme oranlarında artışa ve dolayısıyla yabancı yatırımlarda artışa yol açan yerli yatırım oranında artışa yol açmaktadır (Mustafa, 2017, s. 120).

3.3.Türkiye ve Irak'ta Doğrudan Yabancı Yatırım.

3.3.1.Irak'ta Doğrudan Yabancı Yatırım.

Irak bu konuda çok zengin ve çeşitli bir ekonomik ve doğal kaynak tabanına sahiptir. Irak, küresel tahminlerle (112 milyar varil) tahmin edilen dünyanın en büyük ikinci petrol rezervine ve Körfez İşbirliği Konseyi'ndeki komşu ülkelerden herhangi birinde mevcut kaynakları önemli ölçüde aşan yedi milyondan fazla işgücüne sahiptir. Doğrudan yabancı yatırım akışları, bu akışların ev sahibi ülkelerin ekonomisinde oynadığı rol nedeniyle birçok ekonomik ve finansal çalışmanın ilgisini çekmiştir ve çekmeye devam etmektedir (Al-Cashami, 2022, s. 119). Ekonomik, siyasi ve sosyal durumu açısından Irak, daha önce benimsenen politika modeli nedeniyle biriken derin bir krizden mustarıptır. Bu durumu düzeltmek için doğrudan yabancı yatırımın istihdam edilmesi gerekmektedir. Irak, başta petrol endüstrisi ve tarım ve sanayi sektörü olmak üzere birçok yaşamsal sektörü etkileyebilecek birçok olumlu yatırım fırsatına sahiptir.

3.3.1.1.Doğrudan Yabancı Yatırımın Irak Ekonomisindeki Önemi

Irak'taki doğrudan yabancı yatırımın etkinliği, ekonomik kalkınma ve yüklerinin hafifletilmesi için sağladığı hizmetlerde ve tasarrufların etkinleştirilmesine katkısında yatmaktadır. Kullanıma hazır gerçek malzemelerin hacminin ek bir düzenlemesini temsil ederken, yerli kaynakların verimliliğini artırma olasılığını da kapsamaktadır. Dış ticareti genişletmenin, istihdam sağlamanın, ekonomik kalkınmayı hızlandırmanın ve küresel piyasalara entegrasyonun yanı sıra teknoloji, sermaye, organizasyon ve pazarlama becerilerinin aktarılmasındaki potansiyeli nedeniyle atıl kaynakların etkinleştirilmesini gerekli kılmaktadır (Muhammed , 2017, s. 418).

Ülke ekonomilerinin büyümesinde, özellikle birçok ülkenin belirli sektörlerinin büyümesinde doğrudan yabancı yatırımın önemini göz önüne alırsak, Irak'ta olduğu gibi, yabancı yatırım, ekonomik büyümenin temel direklerinden biri sayılır. Ülkenin üretim kapasitesinde bir artışa yol açar ve aynı zamanda ulusal ekonominin yapısını yapısal dengesizliklerini düzeltmek lehine değiştirmenin etkili araçlarından biridir. Doğrudan yabancı yatırım hacmi ne kadar yüksek olursa, işgücünün katma değerini, verimliliğini ve istihdamını artırarak ekonomik büyüme oranı da o kadar yüksek olur.

Bu nedenle, modern teknolojiyi getirme, kaynakları kullanma ve idari yetkinlikleri geliştirme sürecinde temsil ettiği doğrudan ve dolaylı sonuçları elde edeceğinden Irak'ta aktif ve gerçek bir role sahip olması mümkündür.

1. İşsizlik sorununun azaltılmasına katkıda bulunması:

Irak, çoğu gelişmekte olan ülke gibi işsizlik sorunundan muzdariptir. Irak'taki işsizlik sorunu, işgücü piyasasına giren çok sayıda kişiyi kapsayacak kurum ve yatırım şirketlerinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, ekonominin kamu sektörünün kontrolünden ve devletin ekonomik faaliyet üzerindeki hakimiyetinden kaydırılarak yapılandırılmasının benimsenmesi de bunu etkilemektedir.

2. Ekonomik tabanın çeşitlendirilmesi:

Irak'ta 2003 yılından 2014 yılına kadar olan dönemde doğrudan yabancı yatırımların varlığına rağmen, Arap ülkelerine kıyasla bu durum çok azdır. Nitekim Irak, üretken bir üs oluşturmaya yardımcı olan ve milli gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesine ve petrole bağımlılığın azaltılmasına katkıda bulunan geniş ve çeşitli doğal kaynaklara sahiptir. Deneyimler, uygulanan yatırım eksikliğini ortaya koyduğundan, milli gelir kaynağı olarak petrole bağımlılık durumu konsolide edildiğini göstermiştir.

Irak yatırım kanununa bakış:

Irak şu anda yüzlerce farklı üretim faaliyetinin kesintiye uğraması ve durdurulmasının yanı sıra altyapıyı önemli ölçüde etkileyen büyük olaylar nedeniyle çok büyük bir dış ve iç yatırım gemisini barındırabilecek geniş bir yatırım ortamına sahiptir. 2006 tarihli 13 sayılı Yeni Yatırım Kanunu, 2002 tarihli 62 sayılı Yatırım Kanunu adı altında devlet tarafından çıkarılan önceki kanunun yerini almıştır. Irak Temsilciler Konseyi, Irak'taki yabancı yatırımları teşvik etmek amacıyla Irak'ın kalkınmasına katkıda bulunmak, üretim ve hizmet tabanını genişletmek ve çeşitlendirmek için yatırımları teşvik etmeyi ve modern teknolojileri aktarmayı amaçlayan 13 sayılı kanunu yürürlüğe koymuştur. Kanunun (29) maddesi uyarınca petrol ve gaz çıkarma ve üretimine yapılan yatırımların yanı sıra bankacılık ve sigortacılık sektörlerine yapılan yatırımları bu kanunun hükümlerin dışında tutulmuştur (Saif & Mustafa , 2013, s. 430).

Kanunun temel amaç ve gerekçeleri: (muvaaffak & Hala , 2010, s. 149-150).

Birincisi: Kanunun Temel Amaçları:

- 1- Irak'ın kalkınma sürecine katkıda bulunmak için yatırımları teşvik etmek ve modern teknolojileri aktarmak.
- 2- Yatırım projelerinin kurulması için gerekli imkanları sağlayarak ve projelerin rekabet gücünü artırarak Irak ve yabancı özel sektörün Irak'a yatırım yapmaya teşvik edilmesine katkıda bulunmak.
- 3- Piyasanın gereksinimlerine göre insan kaynaklarını geliştirmek ve Iraklılara iş olanaklarını sağlamak.
- 4- Yatırımcıların hak ve mülkiyetlerini koruma noktasında çaba göstermek.
- 5- İhracatı genişletmek ve ödemeler dengesini ve Irak'ın ticaret dengesini güçlendirmek.

Böylece, Kanunun, Irak yatırım çevresine olan güveni artıracak, yatırım projelerine kayıt ve onay prosedürlerini basitleştirecek ve yatırımcı ve proje için gerekli onayları alacak her şeyin kabul edilmesini içerdiği anlaşılmaktadır.

Bu amaçlar, Irak'ın ekonomik gerçekliğini teşvik etmek, geliştirmek ve mali kaynaklarını geliştirmek ve iyileştirmek için çeşitli alanlar açmak adına Irak'ın tüm sanayi, finans, hizmet ve turizm alanlarındaki yatırım ihtiyaçları ile orantılı bir bakış açısını ortaya koymaktadır.

İkincisi: Kanunun Yatırımcıya Sağladığı Avantaj ve Teminatlar:

Bu kanun, tüm imkan ve teminatlarla uyruğu ne olursa olsun yatırımcı için birçok avantaj ve teminatı sağlamaktadır. Aynı zamanda Iraklı ve yabancı yatırımcılara, yatırımcı için devlet tarafından teşvik edilen bir dizi avantaj ve teminat sağlar. Buna karşılık, bu avantajlar ekonomik çevreyi, yatırımların ülkeye girişine uyarılama çalışmaları ile tutarlı bir şekilde olumlu yönde etkileyecektir. Bu avantajlardan bazıları şunlardır: (kanunun 10/11/12/15 inci maddeleri) (Irak Chronicle dergisi, 2007).

- 1- Taşınmazı, mudarebe (alışveriş işlemi) yapılmaksızın kendisi ile arazi sahibi arasında belirlenecek bir ücret karşılığında ve Ulusal Yatırım Otoritesi tarafından belirlenen kontroller uyarınca ve Bakanlar Kurulunun onayı ile kendisi arasında belirlenecek bir ücret karşılığında elinde tutmak.
- 2- Projenin tamamlanmasından sonra konut projeleri için gerekli arazilerin tahsisini ve Iraklılar için konut birimlerinin mülkiyetini kolaylaştırmak.
- 3- Kanun, yatırımcının Irak'a dahil ettiği sermayeyi ve getirilerini çıkarmasına olanak tanır.

- 4- Kanuna göre, yabancı bir yatırımcının Irak menkul kıymetler piyasasında hisse senedi ve tahvil ticareti yapma hakkı vardır.
- 5- Kanun, yatırımcıya, heyet onayı ile (yenilenebilir) (50) yılı aşmamak kaydıyla, bankanın kendisine projenin desteklediği dönem süresince arsa kiralama imkanının ardından proje için gerekli olan araziye (kanunda değişiklik) sahip olma hakkı da vermektedir.
- 6- Kanun, yatırımcıya, gerekli niteliklere sahip ve aynı görevi yerine getirebilecek Iraklı bir işçinin istihdamının mümkün olmaması durumunda Iraklı olmayan işçileri işe alma ve istihdam etme hakkını teminat altına alır.
- 7- Iraklı olmayanlardan yatırım projelerinde çalışan yabancı yatırımcılara ve işçilere Irak'ta ikamet etme ve Irak'a giriş çıkışlarını kolaylaştırma ve maaşlarını ve tazminatlarını Irak dışına devretme hakkını verir.
- 8- Mahkeme kararıyla çıkarılanlar dışında, bu kanun hükümleri kapsamındaki yatırım projesine tamamen yada kısmen el konulmamasını veya kamulaştırılmamasını da garanti eder.
- 9- Kurumdan yatırım izni almış olan proje, ithal edilen proje varlıkları için (3) yıl, ticari faaliyete başladığı tarihten itibaren (10) yıl süreyle harc muafiyetinden yararlanır. Vergi muafiyeti Kanunun (15) inci maddesi gereğince vergiden muaf olur. Yabancı yatırımcı, Irak ile ülkesi arasındaki uluslararası anlaşmalar veya Irak'ın dahil olduğu çok taraflı anlaşmalar uyarınca ek avantajlardan yararlanır.

3.3.1.2. Irak'a yönelik doğrudan yabancı yatırımın avantajları:

Doğrudan yabancı yatırım, piyasalara girerek ve hammadde elde ederek fon yatırıma yatırım yapan firmalarda gördüğümüz önemli avantajlara sahiptir. Sonuç olarak, ev sahibi ülkeler finansman açığını azaltmak, tasarruf açığını kapatmak, işsizliği azaltmak, teknolojiyi transfer etmek ve diğer kazanımları aşağıda özetlediğimiz gibi doğrudan yabancı yatırım çekerek çeşitli avantajlar elde etmeye çalışmaktadır (Faruk & Muhammed , 2015, s. 364-365):

- 1- Doğrudan yabancı yatırım, Irak ekonomisinin yaşadığı finansman açığını, yani ihracat açığını ve harcama açığını doldurmanın iyi bir yolu olarak görülmektedir.
- 2- Irak ekonomisine, yerel çalışanlarına iş olanakları sağlamanın ve teknik olarak eğitmenin yanı sıra, yabancı yatırımları çekerek en son teknik araçlarla eğitilmiş idari ve örgütsel yeterlilik ve uzmanlık sağlama imkanı.

- 3- Güney Kore, Tayvan ve Singapur gibi birçok ülkede olduğu gibi küresel pazarda da güçlü olması nedeniyle yabancı şirketler tarafından yeni ihracat pazarlarının açılması. Bu ülkelere yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, ana merkezleri bu ülkelerin sınırları dışındaki arazilerde bulunan küresel üretim sistemlerine katılmaya yardımcı olmaktadır.
- 4- Çok uluslu şirketlerin gelişmekte olan ülkelerin yapamayacağı devasa projeleri finanse etme olasılığı. Bunun nedeni, bu şirketlerin Irak'ın veya diğer ev sahibi ülkelerin potansiyelini aşabilecek ve büyük madencilik ve imalat sanayilerine girmelerini sağlayacak büyük sermayeye sahip olmaları ve bu da ithalatı azaltarak ve ihracatı artırarak ev sahibi ülkeye döviz sağlamaktadır.
- 5- İşsizlik gelişmekte olan ülkelerdeki temel sorunlardan biri olduğundan, yabancı yatırımlar işsizlik oranının düşürülmesine önemli katkı sağlamaktadır. Ayrıca iş fırsatlarına ulaşarak bir dereceye kadar sosyal adalete ulaşması beklenmektedir. Bu da gelir ve servetin yeniden dağıtılmasına yardımcı olur. Ayrıca, ev sahibi ülkeler ile bu yatırımların sahibi ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin ve dostluk bağlarının pekiştirilmesine katkıda bulunur.
- 6- Yabancı ve yerli şirketler arasında rekabet yaratarak yerel ekonomik faaliyeti geliştirmek. Yabancı yatırımların ara mal, hammadde, hizmet vb. ihtiyaçları nedeniyle de olumlu etkileri vardır. Yerel projeler bunu sağlayabilir. Yerel şirketler için yeni yatırım fırsatları yaratarak yerel yatırımları teşvik edebilir veya ev sahibi ülkenin ihracatını artırabilir. Bunun yerel tasarruflar ve yerel yatırımlar üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Nitekim yabancı yatırımlar yerel olarak üretilmeyen ekipman, makine ve teknolojik malzeme şeklini alabilir.

3.3.1.3. Irak'ta doğrudan yabancı yatırımın önündeki engeller:

Yatırım genellikle kendisine cazip gelen ve yatırımcıları yatırımlarını bu ülkeye onsuz yönlendirmeye ileten bir takım avantajlara sahip ekonomilere yöneliktir. Yatırımcıların yatırımlarını belirli bir ülkeye yönlendirmeye yönelik teşviklerindeki düşüş, bu yatırımların karşı karşıya kaldığı, (yabancı yatırımlar) çekmelerini engelleyen veya kaçmalarına (iç yatırımlar) yol açan bir dizi belirleyici veya engelleme bağlıdır. Irak ekonomisi için bu engeller şu şekildedir:

Siyasi ve güvenlik istikrarsızlığı: Siyasi ve güvenlik istikrarı, yatırım kararının alınmasında temel belirleyicilerden biridir. Ülkenin hükümet sistemi açısından siyasi istikrara sahip

olması, hükümetlerin istikrarı, siyasi partiler arasındaki ilişkilerin doğası ve ülke içindeki hakim demokrasi durumu, yatırım çekmek için uygun ortamın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Siyasi ve güvenlik istikrarsızlığı yatırımların önündeki bir engeldir. Özellikle güvensizlik, özel yatırımların, özellikle de yabancı özel yatırımın ilk düşmanı olduğu için, yerli sermayenin kaçmasına ve yabancı yatırımların içeriye akmasını kısıtlamaya neden olur. Bu ise, yatırım projeleri için güvenlik ve koruma maliyetini artırır, ayrıca nakliye maliyetini yükseltir ve piyasayı bölümlere ayırır ve enflasyonu artırır. Irak'ın güney ve kuzey bölgeleri makul derecede istikrar ve güvenliğe sahip olsalar da, bundan daha fazlasını, yani Irak'ın tamamında güvenliği tesis etme ihtiyacı söz konusudur (Faruk & Muhammed , 2015, s. 368).

Özel sektörün zayıflığı: İkincisi, yabancı şirketlerle yapılan kar paylaşımı anlaşmasının ardından petrol gelirlerindeki artış nedeniyle devletin Irak'taki ekonomik yaşamdaki rolü ellili yılların başından bu yana artmıştır. Bu rol, eğitim ve sağlık hizmetlerinin genişletilmesine yönelik Kamu Yatırım ve harcama hacminde ve genel devlet idaresi sektörünün çeşitli uzmanlık alanlarında büyümesinde kendini göstermiştir. Böylece Irak'taki ekonomi yönetimi yalnızca yargı açısından değil, aynı zamanda eğitim ve sağlık hizmetlerinin genişletilmesine yönelik inisiyatif belirleyici ve etkili ekonomik kararlar hazırlama ve alma girişimi açısından da oldukça merkezi hale gelmiştir. (Saif & Mustafa , 2013, s. 428).

Altyapının yetersizliği: Irak ekonomisi, yol, köprü, havaalanları, ulaşım, elektrik, iletişim vb. içeren altyapıda açık bir geri kalmışlıktan mustarıptır. Irak'ın yaşadığı savaşlardan büyük ölçüde etkilenmesi nedeniyle İran-Irak savaşı altyapıya ciddi zararlar verdi. Bunu ikinci Körfez Savaşı ve ardından yıkım ve yağmalar takip etti. Ancak son dönemde Irak'ın bazı bölgelerinde, özellikle güney bölgelerinde köprü yapımı, yol asfaltlama, Necef Uluslararası Havalimanı gibi havalimanlarının açılması, Basra Uluslararası Havalimanı'nın restorasyonu ve açılması gibi bazı altyapılarda iyileşmeler oldu. Bununla birlikte Türk şirketlerinden bir firma tarafından Musul Havalimanı'nın restorasyonu ve açılması için çalışmalar ve diğer projeler devam etmektedir. (Saif & Mustafa , 2013, s. 429).

Yüksek enflasyon seviyesi: Enflasyon, Irak ekonomisinin karşılaştığı temel sorunlardan biridir. Enflasyon, fiyatları bozma ve mal ve hizmetlerin göreceli kıtlığına neden olma yeteneğine sahiptir. Kaynak tahsisi ve çeşitli ekonomik faaliyetlerde dağıtım sürecini bozmakta ve yerel para biriminin ticaret ve tasarruf için bir araç olarak işlevini ortadan

kaldırmaktadır. Böylece Irak ekonomisinin maruz kaldığı yüksek enflasyon oranlarının yabancı şirketlerin ve yatırımların Irak ekonomisine girmesini engelleyen faktörlerden biri olduğu söylenebilir (İbrahim , 2016, s. 43).

Mali ve idari yolsuzluk: Mali ve idari yolsuzluk olgusu, gelişmiş ve gelişmekte olanlar da dahil olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde ve yüksek ve düşük olanlar da dahil olmak üzere her düzeyde yaygınlık göstermiştir. Irak, özellikle 2003 yılında siyasi sistemin değişmesinden sonra, yolsuzluktan muzdarip dünya ülkelerinde ikinci sırada yerini almıştır. Güvenlik ve siyasi koşulların bozulması, yolsuzluk olgusunun devletin kurumlarında yayılmasına yardımcı olmuştur. Bu olgu Irak'ta şaşırtıcı bir şekilde yayılmıştır. Nitekim Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün Irak'ı dünyanın en yozlaşmış ülkelerinden biri olarak sınıflandırmıştır. Bu ise, bir dizi uluslararası şirketin Irak'a yatırım yapma isteksizliğini ilan etmesine neden olmuştur. Birçok ekonomist, yolsuzluğun ekonomik ve ekonomik olmayan faktörler tarafından belirlendiğini doğrulamıştır. Yolsuzluk düzeyini azaltmaya katkıda bulunan ekonomik faktörlerin yüzdesi, gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik olmayan yıllara kıyasla daha fazladır. İdari ve mali yolsuzluk, yabancı yatırımları engellemeye yatırım ortamının destekleyici olmayan belirleyicilerinden biri olarak sayılır. (Rizej & Baheet, 2022, s. 432).

Finans sektörünün zayıflığı: Finans sektörü, bankalar ve para piyasalarının yanı sıra sigorta sektöründen oluşmaktadır. Finans sektörü, üç bileşeni ile stok sahipleri ve yatırımcılar arasında aracılık etmede önemli bir rol oynamakta ve piyasa tarafları arasında bilgi sağlama maliyetini düşürmektedir. Finans piyasasındaki gelişim, hem yerli hem de yabancı yatırımları çekmede büyük önem taşımaktadır. Nitekim yatırımcının ihtiyaç duyulduğunda finansal kaynak elde etmesini ve varlıklar mevcut olduğunda bunları kullanabilmesini kolaylaştırmakta ve yatırımcının piyasadan minimum kayıpla çıkmasını kolaylaştırmaktadır (Saif & Mustafa , 2013, s. 429).

Para politikası işlemleri: 2003 yılı öncesi para politikası, maliye politikasına tabi olmasıyla temayüz etmiştir. Maliye politikası işlemleri, merkez Bankası'nın zayıf otoritesi ve bağımsızlık eksikliği ışığında merkez Bankası'nın kararlarına hükmetmiştir. Bu ise, para arzındaki GSYİH büyüme oranından daha yüksek bir oranda artış nedeniyle enflasyon oranlarının kötüleşmesine neden olmuştur. Finansal ve parasal mekanizmaları kullanarak kontrol edilemez bir seviyeye ulaşmıştır. Bu da borçlanma ve mevduata sabit faiz oranlarının getirilmesiyle aynı zamana denk gelmiştir. Bu ise, bankalardan kaçan

mevduatların üretken olmayan alanlarda istihdam edilmesi olgusuyla sonuçlanmıştır (Saif & Mustafa , 2013, s. 429).

Ticaret politikaları: 2003 yılından sonra Irak'taki ticaret politikası, açık kapı politikası ilkesine dayanmaktadır. İç ve dış ticaret işlerine uluslararası müdahalenin yapılmaması ve bunlarla ilgili kısıtlamaların hafifletilmesi sonucunda ithalat ve ihracat pazarlarına geniş bir kapı açmıştır. Bu, ticaret koruma politikasından Ticaret Özgürlüğü politikasına geçişi içeren 2004 tarihli 54 sayılı kararnamenin çıkarılmasıyla neticelenmiştir (Saif & Mustafa , 2013, s. 430).

3.3.1.4.Irak'a Doğrudan Yabancı Yatırımı Çeken Faktörler

Doğrudan yabancı yatırım, yabancı yatırımcının karını ziyaret etmesini ve maliyetlerini düşürmesini sağlayan avantajları olan ülkelere akar. Bunlardan en önemlileri, bu ülkelerin sağladığı teşvik ve garantilerin yanı sıra doğal kaynakların mevcudiyeti, pazarın büyüklüğü, düşük işçilik maliyetleridir. Hiç şüphe yok ki Irak, kendisin yatırımcıların dikkatinin odağı haline getiren bir dizi avantaja sahiptir. Bunların en önemlileri şunlardır (Muhammed , 2017, s. 422):

1. Doğal kaynaklar: Irak nispeten bol miktarda doğal kaynağa sahiptir. Kükürt, fosfat ve yapı malzemeleri gibi minerallerin mevcudiyetinin ve Irak'ın toplam alanının yaklaşık üçte birini oluşturan ve yaklaşık (435) bin km² olan ekilebilir arazi ve meraların varlığının yanı sıra Irak, doğal gaz üretiminde on birinci sırada yer almaktadır. Toplam küresel rezervlerin neredeyse %11'ini oluşturan bu zenginliklerin başında petrol gelirken, bu oran artmaya adaydır. Nitekim Irak petrol rezervi tek başına ABD petrol rezervinin dört katına eşittir. Buna ek olarak, Irak ham petrolünün dünyadaki en iyi petrol türlerinden birinin teknik özelliklerine sahip olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, üretiminin ortalama maliyeti dünyadaki en düşük maliyet olarak kabul edilmektedir. Zira bu maliyet bir ila iki dolar arasında değişmektedir. Amerikan makamları, diğer potansiyel rezervlerin (214) milyar varile kadar olduğunu tahmin etmektedir. Bu rezervin (% 75) kabulü durumunda, Irak petrolünün onaylanmış toplam rezervi (275) milyar varile yükselecektir. Bu ise, onu dünya rezervlerinin % 21'ine sahip birinci ülke yapmaktadır.

2. Nüfus ve işgücü: Irak'ın önemli ve büyük bir insan gücü zenginliği vardır. 2014 yılında Irak nüfusunun (35,9) milyon kişi olduğu takdir edilmiştir. Nüfusun

büyükliğünün doğrudan yabancı yatırım üzerinde iki ana etkisi vardır. Birinci etki talep yönüyledir. Yüksek oranlarda nüfus artışı, artan talebin bir sonucu olarak pazar büyüklüğünün genişlemesine yol açmaktadır. İkinci etki ise, işgücü arzındaki artıştan kaynaklanan ücretlerin düşürülmesi neticesinde üretim maliyetlerinin düşürülmesidir. Ayrıca Irak'taki yıllık nüfus artış hızının 2014 yılında (% 2,99) olarak takdir edildiğini belirtmekte fayda vardır. Irak toplumu genç bir toplum olarak nitelenir, genç ve genç yaş grubu geniş tabanını oluşturur. (15) yaşın altındaki nüfusun yüzdesi (% 44), (15-64) yaş arasındaki nüfusun yüzdesi (% 52) ve geri kalan yüzde büyük yaş sınıfından olduğu belirlenmiştir.

3. **Irak pazarı:** Yerel pazarın büyüklüğü ve büyüme hızı, ülkeleri doğrudan yabancı yatırımlara çekmede ve yabancı şirketleri yerelleştirmede en önemli unsurlardan biridir. Çok uluslu şirketler her zaman pazarlara erişim sağlamaya çalışırlar ve pazarın büyüklüğü sadece insan sayısı ile değil, aynı zamanda tüketicilerin satın alma gücü ve marjinal tüketim eğilimi ile de sınırlıdır. Ayrıca yabancı şirketler, bu pazarın bölgesel pazarlara büyük satış noktaları sağlama potansiyeline de odaklanır. Irak pazarı en büyük tüketici pazarlarından biridir. Halihazırda ağırlıklı olarak yurtdışından ham ve yarı mamul malzeme, üretim ve tüketim malzemeleri ihtiyaçlarını karşılar. Irak pazarı, yüksek marjinal tüketim eğilimiyle nitelenir.

3.3.2. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım.

DYY, ülkelerin ekonomik gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeylerinin artırılmasında ve daha yüksek bir küresel rekabet gücüne ulaşmalarında önemli rol oynamaktadır. Bu kapsamda, ülkeler arasında doğrudan yabancı yatırımlarının cezp edilmesi konusunda yoğun bir rekabet yaşanmaktadır.

Türkiye, henüz yeterli olmamakla birlikte, DYY'ın ülkeye çekilmesinde son yıllarda ciddi bir atılım gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin ön plana çıkmasında, ülkenin ekonomik ve siyasi performansı, nüfus, coğrafi konum ve geniş pazar imkânı gibi dinamiklerinin yanı sıra Ortadoğu, Kafkasya ve Avrupa Bölgesi için lojistik konumda olması da etkili olmuştur.

DYY'nin Türkiye'deki tarihsel gelişimine bakıldığında, 1980'li yıllara kadar içe yönelik sanayileşme stratejisinin benimsenmesi ve 18 Ocak 1954'te yürürlüğe giren 6224 sayılı yabancı sermayeyi teşvik amacıyla çıkarılan kanunun yetersizliği gibi siyasi ve hukuki sebeplerden dolayı, DYY için uygun bir ortamın oluşturulamadığı tespit edilmektedir. Bu

durumun giderilmesi amacıyla, 1980 sonrası dönemde DYY'nı özendirmek amacıyla birçok düzenlemenin yapıldığı görülmektedir (Fuat, L. E. B. E & ERSUNGUR, 2011, s. 323).

Yapılan bu düzenlemelerden en önemlisi 17 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” dur. Söz konusu kanun ile doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sistemi kaldırılarak, bilgilendirme sistemine geçilmiştir. Bu kanunla, yabancı yatırımlar önündeki en büyük engel olan bürokrasi çıkmazı önemsenecek düzeyde giderilmiştir.

Son yıllarda uluslararası anlamda güvenilirliği bulunan birçok endekste Türkiye'nin kaydettiği ilerleme ve rekor seviyelerdeki DYY girişi, Türkiye'ye yönelik güven artışının en açık göstergesidir. uluslararası anlamda güvenilirliği bulunan birçok endekste kaydettiği ilerleme ve rekor seviyelerdeki doğrudan yabancı yatırım girişi, umut verici olmakla birlikte, Türkiye'nin potansiyelini yansıtmaktan uzak olduğu düşünülmektedir. Bunda, ekonomik ve ekonomi dışı etmenler önemli rol oynamaktadır. Ekonomik nedenler arasında şunlar sayılabilir; kronik yüksek enflasyon, artan ekonomik istikrarsızlık, 1980'lere kadar süren içe dönük yapı, fikri mülkiyet haklarının korunmasındaki eksiklik, enflasyon muhasebesi ve kabul edilmiş uluslararası muhasebe standartlarının bulunmaması, özelleştirmedeki başarısızlıklar, yetersiz yasal yapı ve (özellikle enerji konusunda) elverişsiz altyapı. Ekonomi-dışı nedenler ise; yabancı yatırımcılar için giriş ve faaliyet işlemlerinin maliyetinin yüksek olması (aşırı bürokrasi, kırmızı çizgiler ve yaygın yolsuzluk nedeniyle), kronik siyasi istikrarsızlık, iç çatışmalar (özellikle güneydoğu sorunu), Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki kapitülasyonlara kadar uzanan yabancı ekonomik varlığına karşı tarihsel düşmanlık, sivil ve askeri bürokrasi içindeki yabancı politik ağırlık endişesi, DYY teşvikinin eksikliği (DYY çekme konusundaki isteksizliğin bir göstergesi) ve ailelerin egemen olduğu, kontrol ettiği ve yabancılara kapalı olan Türk ticaret yapısı (Erdilek, 2003, s. 80-81).

Ancak, son yıllarda önemli ölçüde gerçekleşen büyüme performansı ve gerçekleştirdiği yapısal reformlar sayesinde Türkiye yabancı yabancı yatırımcı için oldukça avantajlı duruma gelmiştir. 2021 yılında 264 proje ile Avrupa genelinde iki basamak yükselmiş, 2020 yılında Avrupa geneli uluslararası doğrudan yatırım içinde %3,7 olarak gerçekleşen payını Covid-19'un etkilerine rağmen 2021 yılında %4,5'e yükseltmiştir. Ayrıca 2021 yılında gelişmekte olan Avrupa ülkeleri arasında toplam uluslararası doğrudan yatırımdaki artışla en çok tercih edilen ülke olmuştur.

2002 yılına kadar değeri 15 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırımlar, 2003-2021 döneminde bu değerin 16 katına yükselmiştir. Bu süre zarfında en çok doğrudan yabancı yatırım alan sektörler finans ve imalat olmuştur. Aynı zamanda enerji, bilişim teknolojileri, depolama, taşımacılık, inşaat, toptan ve perakende ticaret ve diğer alanlar en çok doğrudan yabancı yatırım çeken sektörler olmuştur. Bu doğrudan yabancı yatırımların büyük bir kısmı Avrupa, Kuzey Amerika ve Körfez ülkeleri vasıtasıyla gerçekleşirken, Asya'nın payı da artış göstermiştir. Ülkedeki yabancı sermayeli şirket sayısı 2022 yılının ilk yarısı itibariyle 78,257'ye ulaşmıştır (GÖKMEN, 2023, s. 26-27).

3.3.2.1. Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırımların Avantajları.

1. Jeostratejik Konum.

Türkiye, Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü görevi görmektedir. Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Orta Asya piyasalarındaki milyarlarca tüketicinin kolayca erişebileceği bir konumda olması jeostratejik üstünlüğü beraberinde getirmektedir. Bu jeostratejik üstünlük Türkiye'ye ihracat üssü olma konusunda önem kazandırmaktadır. Bunun neticesinde ÇUF'ların birçoğu imalat içinyer seçiminde Türkiye'yi tercih etmektedir. Geniş çaptaki piyasalar arasında yerleşen Türkiye DYY yatırımcıları için de önem arz etmektedir. Azerbaycan petrolünün Bakü-Tiflis-Ceylan (BTC) Boru Hattı üstünden Avrupa'ya ulaştırılma noktasında Türkiye'nin konumu daha da önem kazanmıştır. Ülkenin bu konumsal avantajı enerji sektörü bazlı DYY'leri artırmaktadır (AKMAN, 2019, s. 88).

2. Piyasa Hacmi.

Piyasa hacmi yabancı yatırımcıları motive eden önemli bir faktördür. Yatırımı gerçekleştirenler için büyük piyasa hacmi demek fırsat büyüklüğü olarak anlaşılmaktadır. Türkiye'ninki gibi piyasa hacmine sahip ülkeler kâr maksimizasyonu bakımından DYY için önemli avantajlara sahip olmaktadır. Bu durum piyasa hacminin büyük olması ve nitelikli emek faktörüne dayandırılmaktadır. Ayrıca piyasada firmaların potansiyeli ve rekabetçiliği de önemli unsurlar arasında görülmektedir. Türkiye'de mevcut olan bu firmalar başka ülkelerdeki firmalarla karşılaştırıldığında çok sayıda ÇUF'a kaliteli ürün ve hizmette bulunmaktadır (MAMEDOVA, 2021, s. 36).

Okur-yazarlığın çoğalması, geçim düzeyinin iyileştirilmesi, pazarlama metotlarının geliştirilmesi ve şehre göçle beraber Türkiye'de tüketim düzeyi artan trende sahip olmaktadır. İlerlemelerin sonucunda ülke çoğu Avrupa ülkelerine benzer şekilde cazip hale

gelmektedir. OECD ülkeleriyle kıyaslandığı zaman bu ülkenin de genişleme gücünün yüksek olduğu görülmektedir (Bayar, 2013, s. 83).

3.İşgücü Maliyetleri.

DYY'leri teşvik eden bir diğer önemli faktör işgücü maliyetidir. DYY'ler üretim maliyetlerini minimuma indirerek kâr maksimizasyonunu artırmayı amaçlamaktadır. Buna bağlı olarak daha ucuz işgücü maliyetine sahip ülkeler DYY akışını artırabilmektedir. Ucuz işgücünün yabancı yatırımlar açısından önemli bir faktör olduğu kabul edilmektedir (AKMAN, 2019, s. 90). Ancak ABD ve gelişimini tamamlamış diğer ülkelerde işgücü maliyetlerinin yüksekliğine karşın söz konusu ülkelere sermaye aktarımının fazla olması çözümlenmemektedir. Dolayısıyla işgücü maliyetlerinin etkin faktörlerden sadece biri olduğu kabul edilmektedir. İşgücü maliyetleri ve yatırım ilişkileri güçlü olmamakla beraber olumlu yönde gelişim sergilemektedir. Bu durum işgücünün imalattaki paylarının azalma eğiliminde olması ve sermaye paylarının yüksek olması ile ilişkilendirilmektedir. Bir diğer sebep ise, işgücü maliyetlerinin düşüklüğüyle beraber verimliliğin de DYY açısından önem arz etmesi olarak bilinmektedir. Türkiye için emek maliyetlerinin DYY çekebilmek için etkin bir faktör niteliğinde olduğu gözlemlenmektedir. Aynı zamanda Türkiye açısından söz konusu maliyetlerin yüksek olduğu da bilinmektedir. Ancak bu maliyetlerin yüksek olması kayıt dışı ekonomiyeden olmaktadır. Bu durumu önlemek amaçlı emek piyasasının esneklik kazanması gerektiği düşünülmektedir. Türkiye'de emek piyasasında esnekliğin yüksek düzeyde olmasına karşın OECD ülkelerinde işçilik kanunlarının katılığı sebebiyle bu esneklik düşük düzeyde izlenmektedir. Türkiye emek maliyetlerinden alınan vergi geliri ile diğer ülkeler içerisinde geride kalmaktadır. Ancak OECD ülkeleri içerisinde ise vergi geliri en yüksek ülke olmaktadır (DİKMEN, 2010, s. 156-157).

4.Altyapı.

Yatırım için seçilecek olan ülke hızlı ve nitelikli iletişim hattıyla çeşitli ulaşım fırsatları sağlamakta ve yatırımı çekerek yerel ülkeye yatırılan sermayeyi artırmaktadır. İleri düzeyde bir altyapısal dengeye sahip olan Türkiye'nin Doğu ve Orta Avrupa'ya varan demiryolu hattı, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki geniş pazarlara kısa mesafeli, hızlı ve aktif kara, deniz ve havayolu üzerinden ulaşımındaki üstünlükleri ve ileri iletişim şebekesiyle yurt dışı yatırımcıları tarafından yatırımlar için avantajlı merkez niteliği taşımaktadır (Soydal, 2006, s. 584).

5.İstikrarlı Hukuki Düzen.

Yatırımın yapılacağı ülkenin resmi ve yönetsel düzenlemeleri, yetkililerin eylemleri ve yatırım taahhütleri yatırımcıda beklenti yaratmaktadır. Yatırımın yapılacağı ülkenin yatırıma ve yatırımı gerçekleştirenlere adil ve eşit olması için dengeli ve öngörülebilir bir resmi düzen gerekmektedir. Bu düzenlemelerin dengeli, çelişkisiz ve öngörülür oluşu yatırım ortamı için gerekli bir faktör olarak görülmektedir. Yatırımı yapanlar seçimlerini dengeli bir hukuki yapıya sahip ülkelerden yana kullanmaktadırlar. Dengeli bir hukuki yapının gerçekleştirilmesi hakkında, yatırım anından başlayarak ilerleyen resmi düzenlemelerin önemi belirtilmektedir. Yatırımın yapılacağı ülkede temel itibariyle dengesizlik söz konusu ise yatırım yapanın beklentileri azalmaktadır. Ülkenin yapacağı hukuki düzenlemelerin dengelenmesi, asla değiştirilmeyeceği anlamını taşımamaktadır. Adaletli bir şekilde ve beraberliği koruyarak yatırım yapılan ülkenin resmi düzende değişime gidebilme hakkı ile yatırım yapanın haklı beklentisi arasında dengeyi bulmak gerekmektedir (Partalcı, 2016, s. 146-148).

Bütün sorunların ve ayrımların ortadan kaldırılması ve yurt dışı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi ve gereken sonucu verebilecek şekilde çalışması amacıyla 4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" 17.06.2003 itibariyle yürürlüğe konmuştur. Türkiye dış ticaretin sahasında birtakım sözleşmelerin içinde bulunmakla birlikte, çoğu uluslararası (BM, NATO, Avrupa Konseyi, OECD, WHO, IMF, WB) kurumlara da uzuvluğu bulunmaktadır. Bu özellik ise ülkeye DYY çekmek açısından avantaj sağlamaktadır (YILMAZ , 2006, s. 174-175).

6.Vergi İndirimleri ve Teşvikler.

DYY için vergi indirimleri ekonomik gelişime yol açmaktadır. GOÜ ve gelişimini tamamlamış olan ekonomilerde buna bağlı olarak vergi indirimleri yapılmaktadır. 1999 senesinde Türkiye'de endüstri ağırlıklı alanlarda yaşanan doğal afet sonrası ekonomik buhranın da etkisiyle negatif etkilenen vergi gelirlerinin telafisi adına vergiler artırılmıştır. Türkiye vergi indirimleri yaparak DYY'yi ülkesine çekme çabasında olan diğer ülkelerden farklı olarak vergileri yükselterek DYY'nin azalmasına neden olmuştur. İlerleyen zamanlarda Türkiye'de de vergi indirimleri yapılarak rekabette üstünlük elde edilmektedir. Hem ekonomik gelişime hem de DYY'nin ülkeye çekilmesi hususunda etki edici nitelikte olan bu tip indirimler Türkiye'ye de üstünlük kazandırmaktadır (AKMAN, 2019, s. 93).

3.3.2.2.Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırımların Dezavantajları.

Türkiye politik dengesizlikler, bütçe açığı ve yüksek borçlar, yüksek enflasyon, kayıt dışı ekonomi, yabancı yatırımcıların ülkenin DYY'ye sıcak bakıp bakmadığı konusundaki kuşkuları, ülkede yasal hakların korunmasında karşılaşılan sorunlar ve özendirmelemlerde yetersizlik sebebiyle DYY'ler konusunda dezavantajlıdır.

1.Politik Dengesizlik.

DYY için Türkiye'ye ait olumsuzluklar arasında politik dengesizlikler yer almaktadır. Türkiye'nin 1999-2000 yıllarında hükümet değişimleri ülke sisteminde yetkililerin ve mevcut tutumun da değişmesine sebep olmuştur. Politik dengesizlik ekonomik denge üzerinde de hemen etkisini göstermektedir. Netice itibariyle politik dengesizlikler yatırım yapanları olumsuz yönde etkilemektedir. Dengesiz politik ve ekonomik yapısıyla Türkiye, yatırım yapanların ansızın politik değişimler ile karşılaştığı ülke şeklinde dışa yansımaktadır. Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli yükselme durumu, ekonomik fikirlerin mutlak bir biçimde hayata geçirilmemesi yabancı yatırımcıların öngörü yürütmelerine ve uzun vadeli planlamalarına engel teşkil etmektedir. Bu belirsizlik durumu ülkenin inandırıcılığını ciddi biçimde zayıflatmaktadır. Dolayısıyla yabancı yatırımcılar için politik dengesizliğin varlığı durumu yatırım kararına yüksek getiriden daha çok etki etmektedir.

2.Bütçe Açığı ve Yüksek Borçlar.

Devlet özel kesim dışındaki kesimin ihtiyaçlarını karşılamak için gerçek getiri oranı yüksekliği sonucunda uzun süre dış borçlarda artışa yol açmıştır. Ödemelerin fazla olması uluslararası borç pazarlarına yeterli ulaşımı engellemiştir. Gerçekleşen faiz borçlarının ödenme süresini kısaltmıştır. Böylelikle bu durum DYY'nin ülkeye girişleri kısıtlayıcı bir etki yaratmıştır (Bilgin, Danış, & Demir, 2009) .

3.Yüksek Enflasyon.

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak artmasını ifade etmektedir. Yüksek enflasyon durumunda değişken piyasa koşullarında meydana gelebilecek bir belirsizlik hali yatırımlardan elde edilecek kârı da belirsizliğe sürüklemektedir. Bu durum fertler ve firmalar tarafından uzun dönemli anlaşmalar yapılmasını güç kılmaktadır. Buna bağlı olarak yatırım giderleri azalmaktadır. Yatırımın borçlanarak karşılandığı durumda enflasyon iniş çıkışlarının ortaya çıkardığı risk yatırımın maliyetini yükseltmektedir. Yurt dışı yatırımcılarını korkutan en önemli unsur olarak bilinen enflasyon dolayısıyla DYY için

enflasyon düzeyinin minimum olduğu ülkeler tercih edilmektedir. Uzun yıllar boyunca yüksek enflasyonla mücadele eden Türkiye’de 2005 yılında enflasyon oranlarının düşüş göstermesi yurt dışı sermaye oranlarının artmasına neden olmuştur (Halis, Yildirim, Özkan, & Özkan, 2007, s. 310).

4.Kayıt Dışı Ekonomi.

Kayıt dışı ekonomi, devletten gizlenen ve kayda geçirilmeyen faaliyetler olarak ifade edilmektedir. Kayıt dışı olması devlete vergilerin ödenememesi durumunda ortaya çıkan, vergileri ödeyebilecek verime sahip olmayan firmalardan kaynaklanmaktadır. Bu ekonomi türünde oluşan kaynaklar kendi türünden kaynakları beslemektedir. Böylelikle başka kayıt dışı ekonomiler için de temel oluşturmaktadır. Söz konusu kaynaklar kayıt altına alınamayacağından devamlı olarak verimsiz sahalarda kullanılmaktadır. DYY için en köklü sorunlardan birisi kayıt dışı ekonomiler olarak bilinmektedir. Bu nedenledir ki, eğer bir ülkede kayıt dışı ekonomi varsa DYY’ler bu ülkeyi tercih etmemektedirler. DYY için kayıt dışı ekonomi sorunu birleşme ve satın almalarda da kendini göstermektedir. Bütün bunlar değerlendirildiği zaman, yabancı yatırımcının Türkiye’de firma kurması ve bir birleşme yaratması faaliyeti zarara uğramaktadır (Keskin, 2005, s. 59-60).

5.Doğrudan Yabancı Yatırımlara Duyulan Kuşku.

Yurt dışı yatırımcıları genel itibariyle Türkiye’nin DYY’lere sıcak bakıp bakmadığı konusunda kesin görüş sahibi olamamaktadır. Yatırımcılar yurt dışı sermayesinin hükümet politikasında yer edinemediğini düşünmektedirler. Yurt dışı sermayedar, bu vaziyetin hükümetin serbest piyasa ve rekabetin korunması hususundaki ortak kararı vermesindeki eksiklikten doğduğu görüşündedir. Dolayısıyla Türkiye’nin DYY çekebilmek için ilk önce bu yarışın içinde var olduğunu ve alıcı konumunda dünyaya karşıkaraklılığını ortaya koyması önem arz etmektedir (Bayar, 2013, s. 87).

6.Yasal Hakların Korunmasında Karşılaşılan Sorunlar.

Hukukun yönemsel eksikliği genel olarak kanunların etkin uygulanmamasından veya hükümlerin özellikle çekişmeli hususlarda sonuca bağlanmasında ve bu sonucun uzun süre sonra hayata geçirilmesinin sonucu olarak görülmektedir. Yabancı yatırımcıların, AB üyeliği konumuna talebinin sebeplerinden biri mevzuat uyumunun hukuki yapıda yaratacağı pozitif etkilerden kaynaklanmaktadır. Yabancı sermayedarlar, Türkiye’nin yasal süreçleri konusunda bazı negatif düşüncelere sahip olmaktadır. Duruşmaların yorucu süreçleri,

fikri mülkiyet haklarının gereken derecede savunulmaması ve birtakım çalışmayasaları üzerindeki belirsizlik DYY'yi negatif etkileyen faktörler arasında sayılmaktadır. Yasaların sürekli ve bir anda farklılaşması, yasaların değişik anlatımlara tabi oluşu, merkezi-yerli yönetimler veya ülkenin farklı kuruluşları arasındaki anlaşmazlıklar ve müeyyide eksiklikleri hukukun en yakınları tarafları olarak ifade edilmektedir. Son zamanlarda Türkiye bu açıdan da gelişim kaydetmektedir (Bayar, 2013, s. 87).

Türkiye'nin DYY mevzuatı bireysel özgürlük üzerine kurulan en sağlam görüş mevzuatlarından biri olarak görülmektedir. Mevzuata ait çoğu sınırlandırmalar ayıklanmış, liberalkararlar uygulamaya konmuş ve yabancı sermaye yönünden cazip duruma getirilmiştir (BOSTAN, 2010, s. 76).

7.Özendirmelerde Yetersizlik.

Yabancı yatırım özendirmeleri ile ilk akla gelen Türkiye'ye girecek DYY'ye özel üstünlükler sağlanması şeklindedir ancak bu kesinlikle hatalı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım biçimi, Türkiye'de hâlihazırdaki yatırımcıları cezalandırıp yurt dışı yatırımcılarda adaletsiz rekabete sebep olacak bir algı oluşturmakta ve ülkeye hiçbir fayda da sağlamamaktadır. Bu yaklaşımın sürdürülmesi, Türkiye sermayesinin dış ülkelere çekilmesine ve yabancı sermaye olarak ülkeye geri dönmesine neden olmaktadır. Özellikle bu tip eylemler, yabancılar tarafından da kabul görmemektedir. Burada gerekli olan şeffaflık ve netlik olarak görülmektedir. Türkiye'de yerel ve yurt dışı firmaların özendirilmesi hakkında sorumlu makam Hazine Müsteşarlığına bağlı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü olarak adlandırılmaktadır. Yatırım özendirmeleri ülke gelişimine ve rekabet potansiyelinin artmasına katkı yapacak sektörler ve gelişmiş teknolojiye ihtiyaç duyan sektörlerde gerçekleştirilecek yerel ve yurt dışı yatırımlar için, alan temini, uygun fiyattan enerji temini ve vergi indirimleri gibi özendirmelerinin tek bir mevzuat kapsamında şeffaf, kısa ve net hale getirilmesi gerekmektedir (Bayar, 2013, s. 88).

3.3.2.3.Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımları Engelleyen Faktörler.

Türkiye'ye yurt dışı yatırımlarının girmesinin önündeki temel engeller ekonomik ve politik dengesizlikler olarak bilinmektedir. Dengesiz büyüme, yüksek enflasyon, yüksek faiz oranları ve politik belirsizlikler sermayedarların kararlarını negatif etkilemektedir. Türkiye'ye DYY akışını engelleyen faktörler ekonomik, politik ve sosyal faktörler olmak üzere üç ayrı başlık altında toplanmaktadır. Ekonomik faktörler kapsamında

makroekonomik dengelerin kurulamaması, verginin tabana yayılamaması ve özelleştirme uygulamalarında gecikme yer almaktadır. Politik faktörler politik dengenin sağlanamaması, hukuk ve adalet sisteminin yetersizliği ve teşvik sisteminin yetersizliğinden oluşmaktadır. Sosyal faktörler ise bürokratik engeller, girişimcilerin rekabet anlayışlarını bozucu ve haksız rekabete dayalı uygulamalar ile tanıtım eksikliğini içermektedir.

1. Ekonomik Engeller

Makroekonomik dengelerin kurulamamasının sebebi Türkiye'nin yetersiz ekonomik dengesi, yüksek kamusal açıklığı, 2000 yılına kadar dünya genelinde belirli ülkeler arasında yüksek enflasyonun hüküm sürdüğü bir ülke olmasından kaynaklanmaktadır. 1999 yılı verilerine göre Türkiye firmalarının elde ettiği kârın büyük bir kısmı bir önceki senenin faiz getirileri ile sağlanmıştır. İmalattan elde edilen kazançların kârlılığa etkisi çok düşük seyretmektedir. Aynı dönem bileşik faizler %20'nin altına inmiş ve tekrar %20'nin üstüne çıkmıştır. Bu husus iç borçlanma düzeni ile ilişkili olarak pazarın kârlı ve düzgün işlememesinden doğan yapısal bir sorun olarak görülmektedir. Toplam kârın %90'ını faiz getirisiyle sağlama olanağına sahip ve fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışın azaltılmasına karşın aşırı reel faize mukavemette bulunan bir ülkeye DYY girişi imkansızdır. Dolayısıyla bu tip bir ülke portföy yatırımlarını çekmektedir. Ülkeye DYY akışını engelleyen bir diğer ekonomik unsur da verginin tabana yayılamamasıdır. Türkiye'deki vergilendirme düzeni rasyonel vergi uygulamalarına uygun biçimde gerçekleşmemektedir. Bu sebeple vergi düzeninin etkinliğini yükseltecek, gerektiğinde vergi düzeyini indirerek verginin tabana yayılmasını sağlayacak, vergi kaçakçılığını engelleyip kayıt dışı ekonomiyi olabildiğince azaltabilecek yeni düzenlemeler gerekmektedir. Özelleştirme uygulamalarında gecikme ise, Türkiye'de özelleştirme süreci yurt dışı sermayeyi iten bir hal almıştır. Ancak son dönemlerde özelleştirmeler hız kazanarak DYY'leri yükseltmektedir. Günümüzde özelleştirme uygulamalarında gecikme yaşanmadığı ve DYY'leri negatif etkilemediği ifade edilmektedir (BOSTAN, 2010, s. 74-75).

2.Sosyal Engeller

Yatırımcılar DYY yapılması için ev sahibi ülke tarafından gereken kolaylıkların sağlanıp sağlanmadığını, bürokratik düzenlemeleri, mevzuatta değişikliğe gidilmesi sıklığı gibi durumları dikkatle değerlendirmektedir. DYY'nin ülkeye çekilmesine, yerli ve yabancı sermayenin artmasına engel teşkil eden hususlar da bulunmaktadır. Bunlar yabancı sermayedarların karşılaşabilecekleri bürokratik işlemler, yavaş işleyen bürokratik yapı,

gecikmeli veya eksik düzenlemeler, yetki paylaşımının sorunlu olması olarak bilinmektedir. Yabancı sermayedarlar yatırım yapılma aşamasında her zaman risk faktörünün olduğunu bilmektedirler. Yatırımın gerçekleştireceği yer ise bu risk faktörünün varlığı hesaba alınarak seçilmektedir. Yatırımın yapılacağı yerin risk faktörüne göre dikkatle seçilmesi, ülkenin DYY çekmesi için önemli bir rekabet ortamı yaratmaktadır. Risk faktörü dikkate alındığı zaman, hükümetin ekonomiye müdahalesi minimuma inmektedir. Ancak Türkiye ele alındığında birtakım alanlarda hükümetin ekonomiye müdahaleleri rekabete engel teşkil etmektedir. Türkiye'ye yapılan yabancı yatırımların diğer ülkelerde tanıtılması etkili biçimde gerçekleştirilmemektedir. Bir ülkeye yapılan yatırımların tanıtılmasında yabancı yatırımcılardan bir temsilcinin bulunması gerekmektedir. Ancak Türkiye'ye yapılan yatırımların tanıtımı genellikle turistik seyahatlerden ileriye taşınamamaktadır (BOSTAN, 2010, s. 77-78).

4. ÜLKELERİN KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİNİ UYGULAMADAKİ DENEYİMLERİ.

4.1. Birleşik Krallıkta Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:

Doksanlı yıllar, Birleşik Krallık 'ta kurumsal yönetim kavramının ilk başlangıç yıllarıydı ve o yıllarda Dünyada kurumsal yönetim kavramına dair en önemli raporlardan biri olarak kabul edilen Cadbury Raporu yayınlandı. Bu rapor, tümü kurumsal yönetim kavramı için iyi uygulamaların tavsiyeleri olan 19 maddeyi içermektedir. Her ne kadar bu raporda kabul edilen tavsiyeler Londra Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören şirketler için bağlayıcı kabul edilmese de borsa şirketleri yıllık raporlarında bu tavsiyelere ne ölçüde uyduklarını belirtmekle yükümlüdür.

Ekim 1993'te, borsada işlem gören şirketler, raporlarına şirketin varlıklarını korumak için uyguladığı iç kontrol sistemleri hakkında bir rapor eklemelerini tavsiye eden Ruttman raporu ortaya çıktı. 1995 yılında, şirketin Yönetim Kurulu üyeleri tarafından alınan ikramiye ve menfaatler konusuna odaklanan Green bury raporu yayınlandı. Raporda, en az üç icracı olmayan yönetim kurulu üyesinden oluşan bir ücret komitesinin kurulması tavsiye edildi. Aynı yıl Londra Menkul Kıymetler Borsası nezaretinde iç kontrolün kurumsal yönetimdeki rolüne odaklanan ve başta finansal olmak üzere şirketin iç kontrol sistemi için yönetim kurulunun sorumluluğunu tavsiye eden Hampel raporu yayınlandı.

1998 yılında, önceki raporlarda yer alan tüm tavsiyeleri içeren birleşik kod (Birleşik Kod) ortaya çıktı. Bu kod, Londra Menkul Kıymetler Borsası'nda kayıt için gerekli şartlardan biri haline geldi. 2003 yılında, bu kod, 2002 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde meydana gelen finansal çöküşler ışığında kurumsal yönetim için en iyi uygulamaları içerecek şekilde değiştirildi (Khawla , 2012, s. 67) .

4.2. Amerika Birleşik Devletlerin de Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:

Kurumsal yönetim kavramı, ABD'de Kamu Emeklilik Fonu'nun (Calpers) yönetişimi tanımlaması ve pay sahiplerinin haklarının korunmasındaki önemine ve rolüne ışık tutmasıyla ortaya çıktı.

1987 yılında ulusal ve özel komisyon, finansal tabloların hazırlanmasında sapmalar yaptı ve (Treadwaycommission) adlı raporunu yayınladı. Bu rapor, İç kontrol sistemi kavramına dikkat edilerek ve şirket Yönetim Kurulu nezdinde dış denetim mesleğinin güçlendirilerek

finansal tabloların hazırlanmasında kurumsal yönetişimin uygulanması ve buna bağı dolandırıcılık ve manipölasyonun önlenmesine ilişkin önerileri içermektedir.

2002 yılında büyük Amerikan şirketlerinin mali çöküşlerinin ardından, icracı olmayan üyelerin şirket yönetim kurullarında oynadığı rolü harekete geçirerek birçok şirketin karşılaştığı idari ve mali yolsuzluğun ortadan kaldırılmasında kurumsal yönetişimin rolüne odaklanan Oxley Sarbanes Yasası çıkarıldı. Bu yasa aynı zamanda Yönetim kurulu üyelerinin çoğunluğunun icracı olmayan üyeler olduğunu vurgulayarak, ücret komitesi ve Atama Komitesi gibi yönetim kurulu veya komiteleri içindeki sorumluluklarını net bir şekilde tanımlayarak yerine getirmeleri gereken koşulları açıklamakta ve belirtmektedir. Öyle ki, New York Menkul Kıymetler Borsası, şirketleri bir yönetim kurulu toplantısına katılmaları için bağımsız direktörler atamaya mecbur bırakacak tescil kuralları tavsiyesinde bulundu. Bununla birlikte, Ulusal şirket yöneticileri Birliği NACD, bağımsız yöneticileri desteklemek ve potansiyel riskleri periyodik olarak denetlemek için kurumsal riskleri takip etmek üzere bir komite oluşturdu (Tropeya, 2014, s. 106).

4.3. Fransa da Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:

Fransa'da kurumsal yönetim kavramı, 1995 – 2003 döneminde yayınlanan raporlardan ortaya çıkmıştır. Bu raporlar, naslarını ve yasalarını 1992 yılındaki Cadbury yasası ve 1999 yılındaki Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Yasası gibi uluslararası yasalardan almıştır. Raporları kılavuz niteliğinde kabul edilmiş ve bağlayıcı olmamıştır. Bu raporlardan en önemlileri şu şekilde özetlenebilir:

Birinci Viénoti'nin 1991 yılındaki raporu: Fransa'da kurumsal yönetime ilgi, bu raporun Fransız özel sektör işletmeleri Birliği AFPE ve Fransız ONPE Ulusal işverenler Konseyi gözetiminde yayınlanmasıyla başladı. "Borsada işlem gören şirketlerin yönetim kurulu" olarak adlandırılır. Bu rapor, en önemlileri yönetim kurulunun görev ve atamalarını, bileşenlerini ve işlevlerini içeren üç bölüme ayrılmıştır.

Marini raporu "Marini": Yönetim kurulu başkanı ile icra direktörünün işlevlerini ayırma, yöneticiler için ajansın yenilenme fırsatlarına sınırlar koyma ve yönetim kurulu komitelerinin oynadığı role daha fazla önem verme olasılığına odaklanır.

İkinci Viénoti'nin 1999 yılındaki raporu: Fransız özel sektör işletmeleri Birliği AFPE ve Fransız girişim hareketi MEDEF'nin¹ gözetiminde, bölümlerinde yer alan en önemli fikirleri arasında şunlar yer almaktadır:

Birinci bölüm: Başkan ve genel müdürün görevlerinin ayrılması: Borsada işlem gören şirketlerin yöneticilerinin ücretlerine ilişkin açıklamaları, abonelik planlarına ilişkin açıklamaları ve bunlarda hisse alımını içerir.

İkinci bölüm: Yöneticilere, yönetim kurulunun faaliyetlerine, yönetim kurulu komitelerinin faaliyetlerine ve finansal bilgilerin açıklanmasına odaklanır. Ayrıca, şirketlerin Fino'nun birinci ve ikinci raporlarının tavsiyelerine bağlılıklarının yanı sıra, halka arz döneminde sermaye artırımına olasılığına ilişkin Genel Kurul'a tavsiye ve önerilerle de ilgilenir (Bogra & Ben Amoura, 2019, s. 140).

Bouton'un 2002 yılı raporu: Amerikan şirketlerinin bir dizi büyük çöküşünden sonra gelmiştir. Yönetim kurulunun rolü ve bağımsız yöneticilerin önemi, hesap sahiplerinin bağımsızlığı ve bütçe dışı yükümlülüklerin belirlenmesi ve kontrolü ile ilgili tüm iç prosedürleri içerecek ve finansal bilgileri açıklayacak yıllık raporlara duyulan ihtiyaç ile ilgili olarak hükümet uygulamalarının iyileştirilmesine ilişkin kriterler olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

2003 Yılı Finansal Güvenlik Raporu: Büyük Amerikan ve Avrupalı şirketlerde bir dizi finansal çöküşün ardından, yatırımcılara hizmet etmeyi amaçlayan muhasebe ve finansal bilgilerin kalitesine duyulan güvensizlik krizi ortaya çıktı. En önemli nasları: muhasebe manipülasyonundan kaçınmak için iç kontrol raporlarının ve içeriklerinin nasıl hazırlanacağına ve finansal bilgilere, şeffaflığa ve açıklamaya odaklanır (Makhphy & Fadawi, 2013, s. 214-215)

Şekil 3: Kurumsal Yönetim Alanında Reform İçin Yayınlanan Fransız Raporları

Kaynak: https://dspace.univ-ouargla.dz/jspui/bitstream/123456789/7629/1/mekhfi_amine.pdf

¹ Fransız İşverenler Birliği (MEDEF), 1998 yılında kurulmuş ve Fransız şirketlerini temsil eden bir işveren örgütüdür.

4.4. Rusya'da Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:

Rusya, kurumsal yönetim yasasını çıkardığında ilerleme kaydetmiştir. Bu yasa, kurumsal yönetim standartlarının uluslararası yatırımcılar tarafından kabul edilebilir seviyelere yükseltilmesine yardımcı olmuştur. Açıklama ve şeffaflık, Rusya'da kurumsal yönetim alanındaki en önemli ilerleme alanlarından biridir. Yıllık ve üç aylık raporlar, şirketlerin finansal ve finansal olmayan performansları hakkında daha fazla ayrıntı ortaya koymuştur. Rus şirketleri ayrıca yıllık hissedar toplantılarının hazırlanmasında ve düzenlenmesinde önemli ilerlemeler kaydetmiş, hissedarların bu tür toplantılara katılma ve oylamaya katılma hakları konusunda farkındalık düzeyini artırmıştır. Rus şirketleri kanunu, her anonim şirketin düzenlemelerinin, hissedarların genel kurulları, yönetim kurulu ve denetim, mali kontrol ve iç denetim komitesi gibi yönetim kurulu komiteleri için tüzüklerin oluşturulmasını içermesi gerektiğini öngörmüştür (Tropeya, 2014, s. 109) .

Tüm bu başarılarla rağmen, Rus kurumsal topluluğunun mülkiyetin açıklanması, mülkiyet yapısı, birleşme, devralma, yeniden yapılanma, temettü ödemesi, yönetim kurullarının oluşturulması ve üyelerin bağımsızlığı için net kuralların oluşturulması gibi birçok önemli alanda hala pratik iyileştirmelere ihtiyacı vardır. Bazıları, risk faktörlerini değerlendirmek ve kredi maliyetini bu faktöre bağlamak gibi öz kaynak ihraççıların yönetimini değerlendirerek Rus ve yabancı bankaların sanayi sektöründe kurumsal yönetişimin gelişimine güçlü bir katkı sağlayacağını düşünmektedir. Ancak şu anda, Rus bankaları borçluların risklerini değerlendirirken buna dikkat etmemektedir. Ayrıca, Rusya'da faaliyet gösteren yabancı bankalar borçlanma şirketlerinin yönetimine sistematik bir ilgi göstermemekte ve kredi maliyetini borçlanma şirketinin yönetim düzeyi ile ilişkilendirmemektedir.

Yukarıdakilere dayanarak, düzenleyici kurumlar, Sermaye Piyasaları, ulusal derecelendirme kuruluşları, iş birlikleri ve yatırımcılar, kurumsal yönetim alanındaki çabalarını, önde gelen 150 ila 200 Rus şirketinin en büyük ekonomik getiriye yol açacak iyi yönetişim ilkelerini uygulamalarına yardımcı olmaya odaklamalıdır. (Hatice , 2021, s. 79-80)

4.5. Almanya'da Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:

Almanya'nın sanayi tarihine bakıldığında Almanlara özgü bir şirket kültürü olduğu ve şirketlerin ortaklık yapılarının şirket grupları oluşturduğu söylenebilir. Almanya kurumsal yönetim sisteminin diğer bir özelliği şirketlerin ortaklık yapılarının sermayedar

yoğunluğunun yüksek olmasıdır ve bu olgu Alman kurumsal yönetim sisteminin oluşturulmasında dikkate alınmıştır.

1998 yılında Almanya’da Kurumsal yönetim prensiplerinin temeli olarak kabul edilen “KonTrag” olarak bilinen “Kurumsal Firmalarda Kontrol ve Şeffaflık Kanunu” yayınlanmıştır. Kanunda genel olarak şirketlerde risk yönetimine dayalı bir yönetim sisteminin kurulması gerekliliği ifade edilmiştir. KonTrag yasası ile Almanya’da Kurumsal Yönetim sürecinin tamamlandığını söylemek mümkün değildir. KonTrag genel anlamda şirketin üst düzey yöneticilerinin görevlerinin daha berrak ve net biçimde birbirinden ayrılmasını ve sorumluluklarının belirlenmesini sağlamıştır.

Almanya’da 2000 yılında Alman Finansal Analizciler Derneği (DVFA) tarafından oluşturulan bir çalışma grubu en iyi uygulama kodu ve Almanya’da ki yasal düzenlemeleri göz önünde bulundurarak Almanya’da işlem gören şirketlerin Kurumsal Yönetim ilkeleri Uygulaması için Değerlendirme Yöntemi (scorecard) oluşturmuştur. Scorecard modeli birçok ülkede kabul görmüştür.

Almanya’da kurumsal yönetim ilkelerinin temelini 1998 yılında kabul edilen “Kurumsal Firmalarda Kontrol ve şeffaflık Kanunu” oluşturmaktadır. Günümüzde ise 2008 yılında yayınlanan resmi “Alman Kurumsal Yönetim ilkeleri” yürürlükte dir. ilkelerde, borsaya kote Alman anonim şirketlerinin yönetimi ve denetimi için temel yasal düzenlemeler yer almaktadır. ilkeler Alman kurumsal yönetim sisteminin şeffaf ve anlaşılabilir olması istemektedir (Kavdir, 2015, s. 55).

4.6. Türkiye’de Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:

Türkiye kurumsal yönetim konusunda erken davranan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu konuda, TÜSİAD Kurumsal Yönetim Çalışma Grubu tarafından hazırlanan en iyi uygulama kodu 2002 yılında yayınlanmıştır. Ardından, 2003 yılında hazırlanan SPK Kurumsal Yönetim ilkeleri ile halka açık şirketler için tavsiye niteliğinde olan ilkeler açıklanmıştır. 2004 yılında SPK.’nın Uyum Beyanı düzenlemesi ile halka açık şirketler, bu ilkelere ne ölçüde uymakta olduklarını ve uymadıkları hususlar ile ilgili gerekçelerin neler olduğunu faaliyet raporlarında açıklamakla yükümlü tutulmuştur. “Uy ya da açıkla” olarak adlandırılan bu yaklaşım, halka açık şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerini uygulama konusunda teşviki açısından oldukça önemli bir gelişmedir.

Türkiye’de, kurumsal yönetimi teşvik edici nitelikte diğer bir önemli gelişme de İMKB Kurumsal Yönetim Endeksinin oluşturulması olmuştur. Kurumsal Yönetim Endeksi, kurumsal yönetim ilkelerini başarıyla uygulayan şirketlerin yatırımcılar tarafından tanınması ve takdir edilmesini kolaylaştıracak bir mekanizma oluşturacaktır. Önümüzdeki dönemde, Türkiye’de kurumsal yönetim ilkelerinin yaygınlaşması açısından en önemli gelişme ise, yeni Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nın yasalaşması olacaktır. Yeni yasa kurumsal yönetime ilişkin birçok çağdaş düzenleme ile hissedarlık ve azınlık haklarının güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Birleşme, bölünme, tür değiştirme gibi önemli kararlarda olumsuz oy veren pay sahibinin ortaklıktan çıkma hakkına (kanuni satma hakkı) yönelik düzenleme buna örnek gösterilebilir. Aynı zamanda, mevcut yasa, eşit itibari değerdeki paylara farklı sayıda oy hakkı tanınmasını ifade eden oyda imtiyaz uygulamasına herhangi bir sınırlama getirmezken, yeni yasa ile bir paya en çok 15 oy hakkı tanınması gibi bir sınırlama oluşturulması tasarlanmaktadır. Şirket ana sözleşmesine eklenecek bir madde ile genel kurul toplantılarında elektronik ortamda oy kullanma hakkının tanınması ile de, genel kurullarda oluşan güç boşluğu sorununun en aza indirgenmesi amaçlanmaktadır (TKYD, 2006).

İyi kurumsal yönetim, son birkaç yıldır Türkiye’de de şirketlerin gündemine girmiş ve birçok büyük şirket bu konuya profesyonelce yaklaştırmaya başlamıştır. Bu şirketler yönetim anlayışını ve işleyişini kurumsal yönetim ilkelerine uygun hale getirmeye çalışmaktadır. Çünkü günümüzde gerek bireysel yatırımcılar gerekse büyük kurumsal yatırımcılar ve fonlar bu ilkeleri benimseyen şirketlere yatırım yapmayı tercih etmektedirler.

Esas sermaye sistemini öngören ve KOBİ’ler dahil olmak üzere ulusal sınırlarımız içerisinde kurulan şirketlerimizin tamamının tabi olduğu TTK’na ilişkin olarak sürmekte olan tadilat çalışmaları kanun taslağı olarak Temmuz 2006’da TBMM Adalet Komisyonunda kabul edilmiştir. İlgili tüm tarafların görüşleri alınarak yapılan değişiklik önerileri ışığında hazırlanmış olan söz konusu taslak incelendiğinde görülmektedir ki kurumsal yönetim olgusu halka açık olmayan anonim şirketler ve diğer şirket yapılarının da belli ölçülerde uymasının açıkça istendiği bir hukuki kavram olarak yeni TTK’da yer almaktadır. Bu anlamda muhtemelen 2008’de yürürlüğe girmesi beklenen TTK taslak metninde kurumsal yönetim ilkelerinden yansıyan bazı başlıklar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

✓ Öncelikle SPKur.’nun kurumsal yönetim ilkelerini halka açık anonim şirketlerde yaygınlaştırmak için uluslararası tavsiye kararları ışığında ve “iyi kurumsal yönetim” adı altında bir kısım ilkeleri tavsiye amaçlı olarak 2003 yılında yayınladığı ve Şubat 2005

yılında da güncellediği görülmektedir. Bahsi geçen metnin hazırlanabilmesi için SPK, İMKB ve Türkiye Kurumsal Yönetim Forumu uzmanları bir araya gelmiş ve birçok akademisyen kamu kurumu, özel sektör temsilcisi ve meslek örgütünün görüşleri ışığında bu çalışma tamamlanmıştır.

✓ Atılan diğer bir adım ise Kurumsal Yönetim İlkelerinin öncelikle halka açık şirketlerde olmak üzere ve sonrasında tüm şirketlerde yaygınlık kazanması amacıyla özendirici çalışmalar bağlamında SPKur.’nun, şirketlerin faaliyet raporlarına ek olarak “Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporu” hazırlama mecburiyetini 10 Aralık 2004 tarihli kurul kararı ile duyurması olmuştur. Böylece halka açık şirketin tamamlamış olduğu faaliyet dönemine ilişkin kurumsal yönetim performansının yatırımcıya faaliyet raporunun ayrılmaz parçası olarak sunulması amaçlanmış olup, raporda, SPK Kurumsal Yönetim İlkelerinde yer alan prensiplerden şirket tarafından uyulanlar ve uyulmayanların belirtilerek, uyulmayanlar hakkında uyulmama gerekçeleri ile bu ilkelere tam olarak uyulmama dolayısıyla meydana gelen çıkar çatışmalarına ilişkin bilgilerin açıklanması sağlanmak istenmiştir.

Bütün bu gelişmeleri tamamlayıcı olarak yapılan diğer bir düzenleme de Kurumsal Yönetim Derecelendirmesi yapacak derecelendirme şirketlerinin kurulabilmesi için gerekli mali ve hukuki şartları açıklayan bir tebliğin SPK tarafından yapılandırılması olmuştur. Seri VIII No:40, Sermaye Piyasasında Derecelendirme Faaliyeti ve Derecelendirme Kuruluşlarına İlişkin Esaslar Tebliği 04.12.2003 tarihinde gerekli çalışmalar sonrası duyurulmuştur. Bu tebliğ ile kurulmakta olan derecelendirme şirketlerinin yapacağı derecelendirmeye müteakip, kurumsal yönetim açısından olumlu manada farklılaştıkları tespit edilmiş olan ve menkul kıymetleri sermaye piyasaları yoluyla el değiştiren ortaklıklar, bu durumu kamuoyunun dikkatine sunup; gelişmiş sermaye piyasalarındaki örneklerinde olduğu gibi yatırımcının daha çok ilgi ve desteğine sermaye piyasaları yolu ile sahip olabileceklerdir (SAKARYA & ÖZMEN, Ekim 2008, s. 111-113).

4.7. Irak’ta Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması:

Irak yasama mercii, kurumsal yönetim kavramına açıkça atıfta bulunmamıştır. Ancak bunu bazı ulusal yasamalarda ele almaya çalışmış ve bu sistemin bazı kural ve ilkelerine de işaret etmiştir. 1997 tarihli ve 21 sayılı Irak Şirketler Kanunu’nun 2004 tarihli ve 64 sayılı Koalisyon Geçici İdaresi’nin kararıyla değiştirilen 1. Maddesi, Bu kanunun, şirketleri düzenlemeyi, alacaklıları dolandırıcılıktan korumayı, hissedarı çıkar çatışmalarından ve

şirket yetkililerinin, içindeki hisselerin çoğunluğunun sahiplerinin ve işlerini etkin bir şekilde kontrol edenlerin suistimallerinden korumayı ve sahiplerine yatırımlarını ve şirketlerini etkileyen kararlarla ilgili tam bilgi sağlanmasını teşvik etmeyi amaçladığını belirtmektedir.

Aynı kanunun Beşinci bölümünün 125. maddesi, şirketlerin denetiminin, şirketin sözleşme hükümlerini uygulamasını sağlamayı amaçladığını belirtmektedir. 2004 tarihli 74 sayılı Irak Menkul Kıymetler Piyasaları Kanunu'nun Altıncı Bölümünde öngörüldüğü üzere bu kanunun amacı, piyasa üyelerinin düzenlenmesini sağlamak ve şirketler tarafından tanınan standartları yatırımcıların hedefleriyle orantılı bir şekilde sürdürmek, yatırımcıların pazara olan güvenini artırmak ve yatırımcıların çıkarlarını etkin, rekabetçi ve şeffaf pazarlarda teşvik etmek ve ilgili tarafların hak ve yükümlülüklerini belirlemek, yasal çıkarlarını korumak, gerekli istatistik ve bilgileri toplamak, analiz etmek ve yayınlamak ve bu kanunun amaçlarını desteklemek için gerekli diğer hizmet ve faaliyetleri yürütmektir. Aynı kanunun üçüncü bölümünde, faaliyet raporunda yer alan finansal tabloların uluslararası denetim standartlarına uygun olarak Irak'ta yasal olarak yetkilendirilmiş bağımsız bir denetçi tarafından uluslararası muhasebe standartlarına uygun olarak ve Irak'ta yürürlükteki standartların izin verdiği ölçüde denetlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu naslardan, Iraklı yasama mercii'nin ulusal mevzuatta uluslararası yönetim ilkelerini örtük olarak tanıdığı anlaşılmaktadır.

Buna ilaveten, 2010 yılı için Sekiz numaralı Menkul Kıymetler Piyasasında işlem gören şirketlere ilişkin açıklama talimatlarında, şirketlerin Irak Menkul Kıymetler Kurumu'na yıllık raporlarını sağlama yükümlülüğü belirtilmiştir. Bu raporların, yürürlükteki muhasebe standartlarına uygun olarak hazırlanan ve bağımsız ve yasal olarak yetkilendirilmiş bir denetçi tarafından denetlenen ve modern iş ortamında asgari açıklama ve şeffaflık gerekliliklerini temsil etmeyen yıllık finansal tabloları içermesi gerekmektedir. 2004 tarihli ve 56 sayılı Irak Merkez Bankası üzerinde değişiklik yapılmış Kanunu'nun 39. maddesine göre; birinci olarak, Irak Merkez Bankası, uluslararası standartlara ve en iyi uygulamalara uygun olarak ödeme işlemlerinin temizlenmesi ve sonuçlandırılması için sağlam ve verimli sistemlerin istikrarını ve bakımını kurmalı, sürdürmeli veya geliştirmelidir. İkincisi, Irak Merkez Bankası, Irak Merkez Bankası dışındaki taraflarca yönetilen ödeme sistemlerinin düzenlenmesi, tescili, ruhsatlandırılması ve denetlenmesinden yalnızca Irak Merkez Bankası sorumludur. Aynı kanunun 40. maddesinde, Irak Merkez Bankasının, bu kanun ve

bankacılık kanunu hükümlerine uygun olarak banka ve şubelerin denetim uygulamalarının ruhsatlandırılmasını ve düzenlenmesini önlemek için gerekli tüm önlemleri alma konusunda mutlak yetkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Bu, bankalara ve şubelerine verilen lisansların dış kontrol ve denetimlerini yapma yetkisini de içermektedir. 2004 tarihli ve 24 sayılı Irak Bankacılık Kanunu'nun 17. maddesi, banka Yönetim kurulunun işletme yönetiminden ve banka politikalarının belirlenmesinden sorumlu olduğunu, özellikle yönetim kurulu üyelerinin risk standartlarını, yatırım politikalarını, asgari ihtiyati oranlarını, muhasebe standartlarını ve Banka'nın iç kontrol sistemlerini belirlediğini belirtmektedir. Bu naslardan, Iraklı yasa merciinin ulusal şirketlerde ve finansal piyasalarda yönetim ilkelerinin yanı sıra ulusal ekonominin gelişmesi hedeflerine ulaşmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Yukarıdakiler göz önüne alındığında; Iraklı yasa merciinin, hissedarlara eşit muamele ilkesini ve diğer paydaşların haklarını koruma ilkesini ve finansal bilgilerde açıklama ve şeffaflık ilkesini ve etkin kontrol ilkesini onayladığını ve bunun için bu yasal metinler içinde yönetim hedeflerine ulaşmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Her ne kadar Irak'ta yürürlükte olan bu mevzuat ve bunlarda kabul edilen ilkeler, Irak kurumsal yönetim sisteminin kurulması için uygun bir ortamın sağlanmasına yönelik iyi bir adım olsa da, Iraklı yasa merciinin yönetim ilkelerini açıkça benimseme veya finansal ve bankacılık şirketleri ve kurumlarının mevcut yasalarını bu ilkelere uygun olarak değiştirme ve şirketleri yönetim kural ve ilkelerini uygulama taahhüdünde bulunma veya Finansal krizlerin ülke ekonomisi ve gelişimi üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve ulusal piyasalardaki istikrarı artırmak amacıyla finansal bilgilerin şeffaflığı ve açıklanması mekanizmalarını ve muhasebe standartlarına uygun olarak hazırlanmasını tüm şirketlere ve finans ve bankacılık kurumlarına uygulamak üzere özel bir yönetim sistemi düzenleme zamanı gelmiştir (Jekhsee, 2021, s. 72-73).

Aşağıda, bu yasaların bazı maddelerinin bazı bölümleri incelenecektir:

1- Hisse sahiplerine ilişkin olarak, üzerinde değişiklik yapılmış 21 sayılı Şirketler Kanununun (64) üncü maddesi; anonim şirketlerdeki hisse sahiplerinin, hisse sahipliğini ancak şirketin kuruluş tarihinden itibaren en az bir yıl geçene kadar diğer hisse sahiplerine veya başkalarına devredebileceğini öngörmektedir. Hisselerinin mülkiyeti, ipotekli veya rezerve edilmişse de devredileceğini öngörmektedir. Aynı kanunun (86,88) maddesi, hisse sahiplerinin yılda en az bir kez olmak kaydıyla şirket genel kurul toplantılarına katılma ve mali raporları ve denetçinin raporunu tartışma hakkını da öngörmektedir. Toplantı

duyurusunun iki günlük gazetede yayınlayarak hisse sahiplerinin bu toplantılara katılmaya davet edilmesi ve Irak menkul kıymetler piyasasında toplantının yeri ve saati 15 günden az olmamak üzere belirlenmesini de öngörmektedir.

Şirketin mütevelli heyet toplantılarındaki temel kararlarda tüm hissedarların oy haklarının kullanılmasına ilişkin olarak, Şirketler Kanunu'nun (97) maddesi şunları belirtir: Şirketteki her hisse sahibinin, yönetim kurulu başkanının seçilmesi veya görevden alınması ile ilgili hususlar dışında, sahip olduğu hisse sayısına eşit sayıda oyu olur ve oylama kamuya açık şekilde gerçekleşir.

2- Açıklama ve şeffaflığa ilişkin olarak, aynı kanunun (134) üçüncü maddesinin birinci fıkrası, yönetim kurulu raporuna, şirketin faaliyetleri, özellikle şirket tarafından yapılan önemli sözleşmeler ve şirket hisselerinin % 10 veya daha fazlasına sahip olanlar için kar getiren işler hakkında ayrıntılı verilerin yer almasını öngörmektedir.

3- Şirketteki diğer paydaşların (alacaklılar ve yatırımcılar) haklarına ilişkin olarak, aynı kanunun şirketteki alacaklıların haklarına ilişkin (4) üçüncü maddesinin (3) üçüncü fıkrası, şirketin sermayesinin geri çekilmesi veya yakın bir iflas olduğunda varlıklarının devri sonucunda oy kullanma yetkisinin veya diğer yetkilerin şirket sermayesi sahipleri tarafından şirketin alacaklıların haklarını tehlikeye atacak eylemlerine yol açacak şekilde kullanılmasının yasak olduğunu vurgulamıştır.

4- Denetçiyi ilişkin olarak, Kanunun (137) nci maddesi, anonim şirketlerde denetçinin atanmasını ve ücretinin mütevelli heyet tarafından ücretinin belirlenmesini ve hesaplarının izlenmesinde ve denetlenmesinde şirketin temsilcisi olarak raporunda yer alan verilerin geçerliliğinin incelenmesini öngörmüştür. Kanun ayrıca denetçinin bilimsel niteliklerinin ve mesleki deneyiminin mevcudiyetinin önemini pekiştirmiş ve 3 numaralı Denetim El Kitabı da denetçinin mesleki çalışmalarını gerçekleştirirken doğru, dürüst ve samimi olması, adil ve bağımsız olması gerektiğini vurgulamıştır. Yönetim kurulu, (117) nci Maddenin (VIII) inci fıkrasında öngörüldüğü üzere, tavsiyelerde bulunmak üzere üyelerinden iki komite kurar. Bu komitelerin üyeleri, şirketin hisse değeri % 10'u aşan resmi çalışanı veya hissedarı olmamalıdır. Ayrıca hiçbir şekilde doğrudan akrabalık, evlilik yada kararlarının tarafsızlığını etkilemeye yol açabilecek ölçüde kişisel veya ekonomik çıkar yoluyla akraba olmamalıdır. Bunun yanında Denetim ve Kontrol Komitesi, finansal denetim işlemlerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamaktan sorumludur. Bu amaçla, genel kabul görmüş

uluslararası muhasebe standartlarına uygun olarak yıl içinde ilgili tüm finansal işlemlerin kaydının tutulmasını sağlamak için bağımsız mali denetçilerle kapalı toplantılar düzenler.

5- Yönetim kuruluna ilişkin olarak, Şirketler kanunu, yönetim kuruluna üyelik süresinin (106) ncı maddesinin (3)üncü fıkrasında değinir ve İlk toplantı tarihinden itibaren (3) yıllık bir süre ile sınırlar ve bu sürenin yenilenebileceğini belirtir. Aynı kanunun (110) uncu maddenin birinci fıkrası ise şöyledir: Bir kişi aynı anda altıdan fazla şirketin Yönetim kurullarına üye olamaz, ancak bir veya iki şirketin Yönetim kuruluna başkanlık edebilir. Ayrıca, (110) uncu maddenin (2) fıkrası şöyledir: Yönetim kurulu başkanı veya bir üyesi, Genel Kuruldan izin almadığı sürece benzer bir faaliyette bulunan başka bir şirketin başkanı veya yönetim kurulu üyesi olamaz. (119) uncu Maddenin (2) fıkrası da şöyledir: Yönetim kurulu başkanının veya yönetim kurulu üyelerinden birinin, bunu açıklamadan ve bu menfaatin mahiyetini ve kapsamını yararlananlar dışındaki diğer üyelere bildirmeden ve çoğunluğun onayını almadan doğrudan veya dolaylı menfaati olan bir şeye oy vermesine veya katılmasına izin verilmez.

6- Madde (145), Genel Müfettişin raporunda, yönetim kurulu üyesinin, yetkili bir yöneticinin, şirketin bir üyesinin veya bunların mevcut yada eski herhangi bir yetkilisinin sorumlu olduğu bir eylemde bulunduğu ortaya çıkması halinde, sicil memurunun uygun önlemleri almaları için yetkili makamları bilgilendirmesi gerektiğini belirtmektedir.

7- Madde (219), bir şirkette yetkili bir makamın şirket kayıtlarına veya belgelerine erişimini engelleyen herhangi bir memurun cezaya tabi tutulmasını ve bu cezanın 6 ayı geçmeyen bir süre hapis veya 12 milyon Irak dinarını geçmeyen para cezası olmasını ve ihlalin ciddiyetine göre her iki cezanın da uygulanabileceğini öngörmektedir (Khawla , 2012, s. 67-69).

Irak'ta kurumsal yönetim uygulaması, hissedarların ve yatırımcıların haklarını sağlamanın yanı sıra şirketin varlıklarını ve mülklerini korumanın yanında şirketin ekonomik, yatırım ve finansal performansını iyileştirmeye yardımcı olmaktadır. Ayrıca kurumsal yönetim uygulaması, uluslararası şirketlerin yatırım yapması için alan açarak yatırım kanalları bulmaya çalışan Irak'ta koz olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Irak'taki anonim şirketlerin faaliyetlerini düzenleyen yasa ve yönetmeliklerde bir devrim olmalıdır.

4.8.Yabancı Yatırımların Çekilmesinde Ve Ekonomik Kalkınmanın Sağlanmasında Kurumsal Yönetim İlkelerine Bağlılığın Rolü.

Yönetişim ilkeleri, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ülkelerin, şirketlerin işlerinin organizasyonu ile ilgili yasal çerçevelerini geliştirmelerine ve finansal piyasalarına, yatırımcılarına ve şirketlerine yasal, ekonomik ve sosyal hedeflerine ulaşmaları için rehberlik ve öneriler sunmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Ancak bu ilkelerin niteliği ve anonim şirketler hukukunun tamamlayıcı kuralları olarak ne ölçüde uyuldukları bir ülkeden diğerine değişmektedir. Nitekim bazıları bunları yasal açıdan şirketler için bağlayıcı olmayan, ancak olgusal açıdan bağlayıcı kurallar olarak görmektedir. Mısır el kitabında belirtildiği gibi, şirketler yönetim ilkelerini bir rehber olarak kullanmalıdır, ancak uygulamalı bir bakış açısından tüm ulusal şirketler bunlara bağlıdır. Bazı ülkelerde bu ilkeler, Finansal Piyasalar Kurumu veya Merkez Bankası'nın yasal metinlerinde veya kararlarında belirtildiğinden ulusal şirketler için zorunlu ve bağlayıcı kurallar olarak kabul edilir. İhlali durumunda şirketler, Birleşik Arap Emirlikleri (üzerinde değişiklik yapılmış 2015 yılı 2 numaralı) Şirketler Kanunu'nun altıncı, yedinci ve 39. maddelerinde belirtildiği üzere kanunda öngörülen cezalarla karşı karşıya kalırlar. Yukarıdakilerden, herhangi bir ülkedeki anonim şirketlerde yönetim kurallarının uygulanmasının başarısının ölçütünün, birinci derecede, bu ilkelere sahip şirketlerin yönetiminin işlerini yürütmedeki yükümlülüğünün derecesine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü şirketlerin bu ilkelere bağlılığı ve bunların doğru uygulanması, finansal tablolarda açıklama ve şeffaflığın sağlanmasına, hissedarların ve müşterilerinin haklarının korunmasına, şirketin müşterileri ile ilişkisinin adil bir şekilde yeniden düzenlenmesine, risklerin azaltılmasına, performansın artırılmasına, finansal piyasalardaki faaliyetlerinin genişletilmesine ve mal ve hizmetlerin pazarlanabilirliğinin artırılmasına, Mali ve idari yolsuzluğun azaltılmasına, sosyal sorumluluğun sağlanmasına, finansal piyasa istikrarına ve ekonomik büyümeye yol açar. Sonuç olarak, ülkelerin yönetim ilkelerini yasal, ekonomik ve sosyal koşulları altında düzenlemedeki değişime rağmen, ulusal şirketlerin sürekliliğinin korunmasını sağlamak, finansal piyasaları güçlendirmek, yabancı çekmek için bu ilkelerin çeşitli gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere uygulanmasının gerekli olduğu söylenebilir.

4.8.1 Yabancı yatırımların çekilmesinde kurumsal yönetim ilkelerine bağlılığın rolü.

Doksanlı yılların sonlarında ve iki bin yılın başlarında ABD, Avrupa Birliği ve Doğu Asya'nın yaşadığı finansal krizlerin ardından kurumsal yönetim kavramı büyük ilgi görmeye

başladı. Sadece kısa vadeli portföy yatırımcıları için değil, daha da önemlisi uzun vadeli doğrudan yabancı yatırımlar için yatırım karar alma sürecinin önemli bir parçası olarak zuhur etti. Zira kurumsal yönetim şeffaflık, açıklama, hesap verebilirlik, sorumluluk ve adalet değerlerine itimat eder. Yolsuzluğa ve kötü yönetime karşı koruma sistemleri oluşturmayı amaçlar. Kurumsal yönetişimin belki de en iyi tanımı, Ekonomik işbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün kurumsal yönetim ilkelerini ortaya koyan tanımıdır. Nitekim bu ilkeler, hisse sahiplerinin haklarının korunması, hisse sahiplerine adil davranılması, hisse sahiplerinin rolünün tanınması ve takdir edilmesi, açıklamanın ve şeffaflığın sağlanması ve yönetim kurullarının sorumluluklarının netleştirilmesine odaklanır.

Doğrudan yabancı yatırımlar için kurumsal yönetimin önemi, bir yandan şirketlerin sorumlu bir şekilde yönetilmesini ve yatırımcıların fonlarının yanlış yönetilmemesini veya çalınmamasını sağlamada saklıdır. Diğer taraftan, piyasa ekonomisinin temel değerlerini destekler. Aynı zamanda yatırımcılar için önemli olan sağlam koruma kurumlarının oluşturulmasına ve geliştirilmesine de yol açar. Bunun nedeni, açık düzenlemeler ve mevzuatlar, mülkiyet haklarının korunmasının, sözleşmelerin yürütülmesinin ve iflas prosedürlerinin uygulanmasının sağlandığı etkili bir yargı sistemi ile sağlıklı bir iş ortamı yaratmanın anahtarı olarak kabul edilmesidir.

McKinsey, 2002 yılında yabancı yatırım çekme unsurları üzerine yapılan bir ankette, doğrudan yabancı yatırımcı için kurumsal yönetişimin bu önemini vurguladı. Toplam aktif değeri 2 trilyon ABD dolarının üzerinde olan 200 yatırım şirketine dağıttı. Bu anket, örneğin, doğu Avrupa ve Afrika'da incelenen vakaların % 40'ında kurumsal yönetim sistemlerinin uygulanması gerektiğini gösterdi. Yatırımcılar için kar elde etme konusunda büyüme fırsatlarından veya piyasa performansından daha önemliydi. En önemlisi, yatırımcılar iyi kurumsal yönetim mekanizmalarının bulunduğu şirketlere ücretler ödemek istediklerini belirtti. Ücretler Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da % 12, Asya ve Latin Amerika'da % 20-25, Doğu Avrupa ve Afrika'da % 30'u aşmıştı.

Hi Group Global Management Consulting, son kurumsal yönetim raporunda geçtiğimiz günlerde, diğer birçok rekabet avantajının yanı sıra, yabancı yatırımlara sürdürülebilir kaynak çekmenin önünü açmak için kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanmasının önemine ve gerekliliğine dikkat çekti. Hi Group, büyük küresel yatırımcıların gelecek vaat eden kalkınma hedeflerine rağmen bölgeye gitmemelerinin nedenlerine ilişkin olarak, yönetim konusunda uzmanlaşmış Dubai merkezli "yönetişim" Enstitüsü'nün görüşlerine

katılmaktadır. Bazı uluslararası yatırımcıların Basra Körfezi bölgesine yatırım yapma konusundaki ihmallerinin büyük bir kısmı, bölgede kendilerine gerekli koruma ve şeffaflık seviyelerini sağlayan sağlam kurumsal yönetim modellerinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, Yüksek Grup Uluslararası Yönetim Danışmanlığı'na göre, bu ülkeler yabancı yatırımcılar arasında yatırım ortamlarında güven ve dürüstlük imajını geliştirmek istiyorlarsa, Basra Körfezi bölgesi ülkelerinin asgari gereklilikleri aşan sağlam kurumsal yönetim uygulamalarını benimsemeleri gerekir.

Bu, beyanlarından birinde "Hi Group" maaş departmanı başkanı Richard Lametti tarafından doğrulandı. Basra Körfezi bölgesinin 2007 ve 2008 yıllarında sahip olduğu nakit likiditesinin azlığı ile bölgeye yatırım yapan birçok şirketin bundan kaçtığını ve en önemli özelliği kurumsal yönetim ilkelerini uygulama istekleri olan ülkelere yatırımlar yaptığını söyledi. Bu, Arap Körfezi ülkelerinin, doğrudan yabancı yatırımcıların güvenini kazanmak ve güçlendirmek istiyorlarsa, içlerindeki şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerini uygulama ihtiyacı konusunda farkındalıklarını artırmak için ellerinden gelenin en iyisini yapmalarını gerektiren bir gerçektir.

Yüksek Grup Kurumsal Yönetim Şirketi'nin (Governance Corporate pulse the taking) başlıklı raporunun ortak yazarı Richard Lametti, yerel şirketlerin kurumsal yönetişimi işlerine dikkat çekmek için bir yatırım fırsatı olarak bakmaları gerektiğini de sözlerine ekledi. Şöyle ki, "Kurumsal yönetişimin önemi, bir şirketin kendini yönetme biçimindeki etkin rolünde yatmaktadır" dedi. Sağlam kurumsal yönetim, yeni rekabet avantajları kazanmanın yanı sıra yatırımcıların dikkatini çekmede, yönetim kurulunun katılımını güçlendirmede ve dürüstlüğe dayalı bir marka oluşturmada büyük etkiye sahiptir. Kurulun şeffaflık standartlarına uyumu, kurulun çok çalışmaya, toplantıları artırmaya ve icra direktörüne etkin direktifler vermeye motive edilmesinde önemli bir etkiye sahip olacaktır. Bu da işi ileriye taşıyacaktır.

Arap Körfezi'ndeki önde gelen ekonomi uzmanları arasında doğrudan yabancı yatırımcı için kurumsal yönetimin uygulanmasının önemi üzerine yapılan bir diyalogda, doğrudan yabancı yatırımcıyı parasını kurumsal yönetimi uygulayan ülkeye yatırım yapmaya teşvik etmede yönetimin büyük bir rol oynadığı konusunda oybirliğine vardılar.

Herhangi bir ülkede kurumsal yönetim ile ekonomi sistemi arasında yakın bir bağlantı olduğundan kurumsal yönetim tüm ekonomi için önemlidir. Zayıf kurumsal yönetimin neden olduğu sorunlar, yalnızca yatırımların başarısızlığından kaynaklanmakla kalmaz,

bunun ötesine geçerek, tüm işletmelerde düşük düzeyde kamu güveni ile temsil edilir. Mesele sadece birkaç şirketin itibarının çökmesi veya bazı yöneticilerine saygı duyulmaması değil, aynı zamanda tüm ekonomik sistemin güvenilirliğinin kaybına işaret etmesidir. Bu nedenle, kurumsal yönetim ilkelerinin oluşturulması, ilgili tüm taraflar için bir karşılıklı kazanç (kazan-kazan) olarak görülmelidir. Zira o, performansı artırarak ve sermaye elde etme maliyetini düşürerek şirket için bir karşılıklı kazanç (kazan-kazan) niteliğindedir. Uzun vadede hissedarlar için değeri en üst düzeye çıkararak bir karşılıklı kazanç (kazan-kazan) olarak sayılır. Son olarak, altında faaliyet gösteren şirketlerin istikrarlı, sürekli ve daha verimli faaliyet göstermesiyle ülke ekonomisi için bir kazançtır.

Kurumsal yönetim ve ilkeleri, doğru uygulandığı takdirde yatırımcıları yatırımları konusunda daha da emin kılacaktır. Böylece, bu ilkeler onlara haklarının adil ve eşit bir şekilde korunmasını sağladığından ve açıklama ve şeffaflığı sağlayan, şirketin finansal koşullarının sağlığını ve gerçekliğini yansıtan yüksek kaliteli finansal bilgilerin sağlanmasını temin ettiğinden, yatırım ortamına olan güvenleri artmış olacaktır.

İş çevreleri ve hükümetler, sağlam kurumsal yönetim mekanizmaları uygulanmadan bağımsız bir yatırım ortamı yaratmanın imkansız olduğuna inanmaktadır. Yatırımcılar artık yatırım yapmaya karar vermeden önce şirketlerde ve ev sahibi ülkelerde iyi yönetim mekanizmalarına daha fazla dikkat etmektedir. Yatırımcılar istikrarlı ve öngörülebilir bir yatırım ortamı, yani sağlam bir yatırım yasası, sorumlu yönetim ile mülklerinin korunmasını aradıklarından, fırsatların, rasyonel politikaların ve teşviklerin mevcudiyeti - önemli olsa da - yabancı sermayeyi çekmek için yeterli değildir (Dağmoum, 2015, s. 142-144).

Yönetişim, doğrudan yabancı yatırımın çekilmesine yol açar. Asimetrik bilgi, bir ticari faaliyette piyasada mevcut olan bilginin taraflar arasında eşit şekilde dağılmayarak, bir tarafın karar verebilmek için ihtiyaç duyduğu bilgiye diğer tarafa kıyasla sahip olmaması şeklinde tanımlanmaktadır (OTLUOĞLU, 2015, s. 25). Diğer bir ifade ile asimetrik bilgi, bilginin mevcut olduğu ve bir tarafça bilindiği, ancak ikinci tarafın böyle bir bilgiye sahip olmadığı bir durumdur. Bu durum verimsiz piyasalara yol açmaktadır. Nitekim çoğu yatırımcı karar alma sürecinde ihtiyaç duydukları bilgilere erişemeyecektir.

“Akerlof, asimetrik bilgiyi tanımlarken, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için otomobil piyasasından örnek vermiştir. Söz konusu örneğinde piyasada yeni ve kullanılmış araçların yer almasından yola çıkmıştır. Buna göre piyasada hem yeni hem de kullanılmış otomobiller “iyi” ya da “kötü” olabilir. Araç almak isteyen bir kişi seçtiği otomobilin iyi ya da kötü

olduğuna dair bilgi sahibi değilken, otomobil hakkındaki yeterli bilgiye ancak otomobili satın aldıktan sonra sahip olabilecektir. Buna göre alıcının iyi bir otomobil alma olasılığı (q) iken, kötü bir otomobil alma olasılığı ($1-q$) olacaktır. Akerlof'un varsayımına göre (q) iyi otomobillerin oranırken, ($1-q$) kötü otomobillerin oranı olmaktadır. Otomobil piyasasında talebi oluşturan iki faktör, fiyat ve kalitedir. Alıcılar ile satıcılar arasında var olan asimetrik bilgi, alıcıların ortalama bir otomobil için düşük fiyat teklifi sunmasına yol açacaktır. Söz konusu düşük fiyat teklifi, kötü otomobillerin satıcıları için makul sayılırken, iyi otomobillerin satıcıları için tatminkar olmayacak ve iyi otomobillerin dışlanarak piyasadan çekilmesine neden olacaktır. Dolayısıyla fiyat dşke, piyasadaki kalite de düşecektir (Akerlof, 1970). Varian (1978) ise böyle bir durumda yalnızca iyi otomobillerin değil, kötü otomobil satıcılarının da piyasadan kaçacağını ve piyasadaki satışların tamamen duracağını ne sürmüştür. Akerlof'un (1970) alışmasını temel alan Varian (1978), piyasada yalnızca kötü otomobiller kaldığında alıcıların bu durumun farkına vararak otomobil almaktan vazgeeceklerini ne sürmüştür" (OTLUOğLU, 2015, s. 26). Akerlof'un ikinci el otomobil piyasası üzerinden açıkladığı durum, özel bilginin mevcut olduğu tüm piyasalar için geçerlidir.

Asimetrik bilgi, temettü politikaları, finansman, sermaye oluşumu kararları, isteğe bağlı bilgilerin açıklanması, yönetimin yeni hisse senedi ihraçlarında mülkiyeti elinde tutması ve isteğe bağlı dış denetçi seçimi gibi birçok finansal kararı etkiler. Bilgi bilgilendirici bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle, muhasebe bilgilerinin asimetrisi piyasanın verimliliğine ve yatırımı teşvik etme kabiliyetine zarar verecektir. Bu, bazı tarafların bilgi sahibi olmayan diğer tarafların pahasına olağanşt kar elde etme olasılığını gerektirir ve bu olağanşt karların elde edilmesi elbette piyasaya zarar verecektir. Bu, bazı müşterilerin kayıp verme korkusuyla ondan çekilmesine neden olacaktır. Bu ise, piyasanın daralmasına, likiditenin düşmesine ve işlem maliyetlerinde artışa yol açacak ve bu da ülke ekonomisine olumsuz yönde etkileyecektir.

Yatırımcılar, şirketin başarısı durumunda en fazla risk alan taraflar ve aynı zamanda şirketin başarısızlığı durumunda en fazla zarar veren taraflar oldukları için şirketle ilişkili en fazla risk alan taraflar olarak kabul edilir. Bu nedenle, mevcut ve potansiyel yatırımcıların mevcut yatırım fırsatlarını değerlendirebilmeleri, yatırım alternatifleri arasında uzlaşabilmeleri ve kaynaklarının başarılı kullanımıyla ilgili kararlar alabilmeleri için sürekli bilgiye ihtiyaçları vardır. Ayrıca şirketin durumunu değerlendirmek ve yatırımlarını artırıp artırmayacağını,

azaltıp azaltmayacağını veya başka bir şirkete geçip geçmeyeceğini belirlemek için şirketin gelecekteki beklentilerinin sürekli takibine ve değerlendirilmesine ihtiyaçları vardır. Yatırımcı odaklı piyasaların temel amacı, yatırımcıları zamanında bilgi vererek ve izleme yoluyla koruyarak korumaktır. Açıklama, yatırımcıların şirketleri sektöre veya konuma göre birbirleriyle karşılaştırmasına izin vermek için yeterli olmalıdır. Finansal tablolardaki şeffaflığın ve tam açıklamanın, likiditenin artmasına, döviz maliyetinin düşmesine ve piyasanın genel kalitesinin yükseltilmesine yol açacak yatırımcı güvenini kazanmayı teşvik ettiği varsayılmaktadır (Paul Eggen, 2022, s. 179).

4.8.2.Finansal Tabloların Kalitesinin Sağlanmasında Yönetişimin Rolü:

Muhasebenin kurumsal yönetime artan ilgisi, şirketler tarafından sunulan rapor ve finansal tablo kullanıcılarının muhasebe sistemi tarafından üretilen muhasebe bilgilerine olan güvenini artırmaya çalışılması ve bu raporların ve finansal tabloların kalitesinin aranmasından kaynaklanmaktadır. Yönetişim, muhasebe bilgilerinin kalitesini şu şekilde etkiler:

- Muhasebe çalışmaları üzerindeki denetim aşaması, biri ön denetim diğeri muhasebe çalışmalarının uzaktan denetimi olmak üzere iki tür denetim içerir:
- Muhasebe standartlarının uygulanması taahhüdünden başlayarak, performans ve kar yönetiminin değerlendirilmesi ve takibinden başlayarak ve bu uygulamanın sonucunun raporlar ve finansal listeler şeklinde açıklanmasıyla sona eren muhasebe çalışmalarının fiili uygulama aşaması:
- Uygulama sonrası aşama, hem iç denetimin hem de dış denetimin rollerini ve açıklanan muhasebe bilgilerine güven ve güvenilirlik kazandırmak için neler başardıklarını içerir.

Kısacası yönetim, bu bilgileri içeren finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu tüm bilgilerin açıklanması ilkesine dayalı olarak muhasebe bilgilerini iyileştirmeye açılan bir kapı olarak görülmektedir. Yönetişimin ortaya çıkmasının temel nedenlerinden biri, bizi yeniden ajans anlaşmazlıkları hakkında konuşmaya sürükleyen bilgi asimetrisi sorununu sınırlayan şeffaflıktır. Bu nedenle, yönetişimin doğrudan etkisi, daha sonra tüm sektörleri ve ekonomik alanları etkileyen ikinci muhasebe bilgilerine olan güveni yeniden sağlamaktır (Bin Rajm & Salah, 2015, s. 89-90).

İyi kurumsal yönetişimin uygulanması, yatırım ortamını iyileştirecek ve doğrudan yabancı yatırımın teşvikini de artıracaktır. Bu ise aşağıdakiler aracılığıyla yapılır:

1- Açık ve şeffaf vergi sistemleri: Vergi sistemleri açıklık, basitlik ve doğrulukla ayırt edilecek şekilde yeniden düzenlenmelidir. Bu bağlamda, finansal raporlama prosedürlerinin çokluğu, yetkililerin çok fazla kişisel tercih yapmalarına olanak tanır. Bu nedenle, yürürlükten kaldırılmalı ve vergi kanunları ve yönetmelikleri de mali tabloların yeterince açıklanmasını gerektirmeli ve etkin ve belirli zamanlarda uygulanmalıdır.

2- Bağımsız ve iyi işleyen bir yargı sisteminin varlığı: Bağımsız ve iyi işleyen bir yargı sistemi, demokratik, piyasa temelli bir ekonominin en önemli kurumlarından biridir. Yasaların tutarlı, verimli ve adil bir şekilde uygulanmasını sağlayan uygun bir yargı sistemi olmadığı sürece, uygulamaya konan gerekli önlemlerin hiçbirisi herhangi bir etki yaratamaz. Bu bağlamda, aşağıda belirtilen mekanizmalar, temel idari kapasitelerin desteğinin ve uygulama yeteneğinin güçlendirilmesine yardımcı olabilir:

- Kalifiye çalışanlar arasından personel seçimi.
- Çalışanların seçilebilir mesleki standartlara dayalı olarak temin edilmesi ve teşvik edilmesi (standart testlere dayalı olarak).
- Çalışanlara en son teknolojiler temelinde mesleki eğitimin verilmesi.
- Nitelikli ve yetkin profesyonel personelin teşvik edilmesi için uygun maaşların ödenmesi.
- Periyodik tercihlere dayanarak değil, çalışanları performansa dayalı olarak istikrara kavuşturmak için fırsatların sağlanması.

3- Şeffaf muhasebe sistemleri: Bu sistemler, uluslararası muhasebe standartları (ISA) ve uluslararası denetim standartları (UMS) temelinde gözden geçirilmesi koşuluyla, işletmenin şeffaf finansal listelerinin alınmasına ve zamanında ve güvenilir bir şekilde sağlanmasına olanak tanır. Bu, işletmeleri sağlam kurumsal yönetim kurallarını uygulamaya ve uygun iç kontrol ve raporlama sistemlerini tasarlamaya mecbur bırakma ihtiyacı ile işletmeler arasındaki karşılaştırma süreçlerini kolaylaştırmaya olanak tanır. Hisse senedi ve tahvil piyasalarının gerektirdiği şey de tam olarak budur (Habiba , Abdul-Cevad , Mahitab , Mustafa , & Menna , 2023).

4.8.3.Mali ve İdari Yolsuzluk Sorununun Çözümünde Yönetişimin Rolü:

Ulusal ekonomiyi korumak ve yatırımcıları ve hissedarları korumak için iş ve işlemleri kontrol etmek adına doğru piyasa ekonomilerini ve içerdiği katı kuralları ihlal edecek, şirketin yönetiminde olması gereken yasa ve kuralları aşan birçok eylem ve uygulama

olduğu göz önüne alındığında kurumsal yönetim kavramı, yalnızca şirketin yönetimi için belirlenmiş bir dizi kural ve prosedüre saygı duymak anlamına gelmez. Bu kavram aynı zamanda şirket sahipleri, yöneticisi ve müşterileri arasındaki ilişkiyi kontrol etmenin bir kültürü ve yöntemidir. Dolandırıcılık, aldatma ve rüşvet, idari ve mali yolsuzluğun temel dayanaklarıdır.

Şirketlerde meydana gelen bu sahtekarlığı tespit etmek gerekir. Bu nedenle, şirketlerde meydana gelen idari ve mali yolsuzluklarla yüzleşmek için bir strateji geliştirilmelidir (Rikabi, kasir, & Ashiri, 2019, s. 50). Bu strateji aşağıdaki unsurlardan oluşur:

- Hükümet organlarının reformu, bürokratik çalışmaya karşı mücadele ve çalışanların yöntemlerini sürekli değerlendirmek.
- Çalışanların yeteneklerinin verimliliğini artırmak ve eğitim programları aracılığıyla deneyim ve niteliklerinin seviyesini yükseltmek, böylece devlet, idari ve yürütme organlarının kabiliyetlerini güçlendirmek.
- Yargı sistemini iyileştirmek ve yasaların uygulanması için tüm olanakları temin etmek.
- Kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanması, yürürlükteki birçok yasa ve yönetmelikte reform yapılmasını gerektirdiğinden, kurumsal yönetişimin uygulanmasına yönelik mekanizmaların geliştirilmesi.
- Çalışmada dürüstlük ve adalet. Bunu başarmak için, şirketin hedeflerine ulaşmak adına paydaşlar arasındaki ilişkiyi güçlendirmek ve şirketin uzun vadeli stratejisinin bir parçası haline getirmek gerekir. Ayrıca muhasebenin hissedarlara ve paydaşlara karşı sorumluluğu ve kabulü de şirkete rekabet avantajı sağlar.
- Kamu ve özel şirketlerde kurumsal yönetim uygulaması, her ikisi de diğeriyle eşanlı olduğı için ekonominin gelişmesine katkıda bulunur.
- Uluslararası muhasebe standartlarını takip etmek. Uygun muhasebe standartlarını takip etmek, finansal yönetimin verimliliğini destekler ve sağlam raporlar, yatırım kararlarının alınmasında yardımcı olan hayati bilgiler sağlar. Bu amaçla birleşik uluslararası muhasebe standartları geliştirilmiştir. Bu tür tek standartların kullanılması ve kabul edilmesi, finansal becerilerin artmasına neden olabilir ve uluslararası işlemlerde bir tür esneklik ve şeffaflık sağlayabilir, böylece finansal raporların yüksek kalitesini ve bütünlüğünü artırabilir. Finansal muhasebenin kullanılması, uygun yönetişimin sağlanmasında temel araçlardan biri

olarak kabul edilen hesap verebilirlik kavramıyla neticelenmiştir (Bin Rajm & Salah, 2015, s. 92).

5. TÜRKİYE VE IRAK'TA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMIN ÇEKİLMESİNDE YÖNETİŞİMİN ETKİSİNİN ÖLÇÜLMESİ VE ANALİZ EDİLMESİ

5.1. Uygulanan Yönün Teorik Nitelendirmesi.

Bu bölümde, ülkeler yönetim kavramını gerçeğe dönüştürmek ve mekanizmalarının uygulanmasını kontrol etmek ve göstergelerini ölçmek adına büyük çaba sarf ettikleri için yönetişimin doğrudan yabancı yatırımları çekmede oynadığı önemli rol tartışılacaktır. Zira bu düzenlemeyle ülkelerin her türlü siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarla karakterize edilmesi gerekmektedir.

Nitekim buradan, güvenlik, eşitlik, adalet ve siyasi istikrarın sağlandığı ülkelere doğru ilerlerken yabancı yatırımcıların gözleri kendilerine güvenle dönmektedir. Bunun ışığında, doğrudan yabancı yatırımları çekmede büyük önem taşıyan yönetim göstergelerine değinildi.

Kamu sektöründe çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından yayınlanan birçok uluslararası yönetim göstergesi vardır. Ancak bunların en ünlüsü, Dünya Bankası'nın uzun vadeli bir araştırma programına dayanarak 1996 yılından beri yayınlanmaya başlayan Dünya Bankası tarafından yayınlanan WGI küresel yönetim göstergeleridir. Küresel yönetim göstergeleri, mevcut göstergelerin geri kalanına kıyasla yönetim kalitesini ölçmede en kapsamlı, güvenilir ve doğru göstergelerden biri olarak kabul edilir. WGI küresel yönetim göstergeleri, çok sayıda birleşik göstergeden türetilen geniş yönetim boyutlarına sahip altı birleşik göstergeden oluşur. Farklı ülkelerin yönetim performansı alanındaki performansını ölçmek ve karşılaştırmak için anket enstitüleri, araştırma merkezleri, STK'lar, uluslararası kuruluşlar ve özel sektör şirketlerinden 31 farklı veri kaynağından elde edilmektedir. Küresel yönetim göstergeleri şunlardan oluşur:

- 1- İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik endeksi.
- 2- Siyasal istikrar ve şiddetsizlik endeksi.
- 3- Hükümet etkinliği endeksi.
- 4- Düzenleyicilik kalitesi endeksi.
- 5- Hukukun üstünlüğü endeksi.
- 6- Yolsuzluğun önlenmesi endeksi.

5.1.1 Yönetişim Göstergeleri:

Yönetişim göstergeleri, ulusal ekonomilere duyulan güvenin artırılmasında, bir yandan tasarrufların harekete geçirilmesinde sermaye piyasalarının rolünün etkinleştirilmesinde ve derinleştirilmesinde, diğer yandan ilgili taraflar arasında şeffaflığa yol açacak şekilde politika ve düzenleyici prosedürlere yönelik taahhütlerin vurgulanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Böylece gelecekteki çöküş ve skandalların önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, yabancı yatırımcılar yatırımlarını yönlendirmeden önce, karar verme, açıklık ve şeffaflıkta belirli bir düzeyde doğruluk ve küçük yatırımcıların haklarının korunmasını garanti eden yönetim yapılarına sahip ülkeleri ararlar. Bu göstergeler tahmin ölçeğinde (-2,5'ten 2,5'e) puan alır. En kötüsünden en iyisine, göstergeler aşağıdaki gibidir: (Ben Deif & candal , 2021, s. 19-21)

5.1.1.1.İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik Endeksi.

Bu endeks, Siyasi özgürlükler, özgür ve adil seçimler, basın özgürlüğü, sivil özgürlükler, siyasi haklar, ordunun siyasetteki rolü, hükümet değişikliği, yasa ve politikaların şeffaflığı ile ilgili durumları ölçmektedir. Endeks ayrıca vatandaşların hükümetlerinin seçimine katılım oranını, ifade özgürlüğünü, kamusal eylemi ve medyaya katılımının kapsamını da ölçmektedir.

5.1.1.2.Siyasal İstikrar ve Şiddetsizlik Endeksi.

Bu gösterge İstikrarsızlık, gerilimler, silahlı çatışma, sosyal huzursuzluk, terör tehdidi, iç çatışma, siyasi sınıfın dağılması, anayasa değişiklikleri veyahut askeri darbeler durumunun ortaya çıkmasını ölçmektedir. Endeks, iç ve dış tehditler karşısında siyasi sistemin istikrar faktörlerini ölçmektedir.

5.1.1.3.Hükümet Etkinliği Endeksi.

Bu gösterge Bürokratik organın kalitesi, işlem maliyetleri, halk sağlığı hizmetlerinin kalitesi, sağlanan kamu hizmetlerinin kalitesi, kamu hizmetlerinin kalitesi ve siyasi baskılardan bağımsızlıklarının derecesini ölçmektedir. Ayrıca, bu alanlarda politika geliştirme ve uygulamanın etkinliğini ve hükümetin bu politikalara bağlılığının güvenilirliğini ölçmektedir.

5.1.1.4.Düzenleyicilik Kalitesi Endeksi.

Bu gösterge fiyat kontrolü, bankaların gerçekçi olmayan kontrolü, dış ticaret alanlarında aşırı düzenleme ve işletmelerin kurulması gibi piyasa özgürlüğüne yönelik politika müdahalelerinin ortaya çıkmasını ölçmektedir. Ayrıca, hükümetin özel sektörün gelişmesine izin veren ve teşvik eden başarılı politikalar geliştirme ve uygulama becerisini de ölçmektedir.

5.1.1.5.Hukukun Üstünlüğü Endeksi.

Gösterge iki bileşeni içerir: Yasaların tarafsızlığı ve vatandaşların bunlara ne ölçüde bağlı kaldıkları ve bunlara uydukları yada bunlara bağlı olduklarını içermektedir. Başka bir deyişle; herkesin, yöneticilerin, yetkililerin ve vatandaşların hukuka tabi olması ve hukukun her şeyin üstünde olması ve hükümleri ve yasal hükümleri adil bir şekilde ve ayırım gözetmeksizin uygulanmasıdır. Bu yasalar toplumdaki bireyler tarafından uygulanmalı ve insan hakları standartlarına uygun olmalı ve bunların ve doğal insan özgürlüklerinin garantisi olmalıdır.

5.1.1.6.Yolsuzluğun Önlenmesi Endeksi.

Endeks, yolsuzluk kontrolünü kamu görevinin kötüye kullanılması yada özel çıkarlar için yetkinin kötüye kullanılması olarak tanımlamaktadır. Örneğin, hükümet yetkilileri tarafından alımlar, komisyonlar, kamu fonlarının zimmete geçirilmesi sırasında rüşvetin alınması. Endeks, devlet yetkililerinin yolsuzluğun varlığından ne ölçüde haberdar olduklarını, etki ve kamu fonlarının her düzeyde kişisel çıkar için ne ölçüde kullanılabileceğini ve bunları siyasi ve ekonomik seçkinler tarafından ele geçirme becerisini ölçmektedir.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü, 2008 yolsuzlukla ilgili raporunda, özellikle hastane yada içme suyu sağlamak için para söz konusu olduğunda, yolsuzluğun en yoksul ülkelerde ölüm kalım meselesi olabileceğine dikkat çekmekte ve aşağıdaki şekil yönetim endekslerini göstermektedir:

5.1.2 Yönetişim Göstergeleri İle Doğrudan Yabancı Yatırım Arasındaki İlişkinin Nitelendirilmesi.

Yönetişim göstergeleri, demokrasi ilkelerine ve barışçıl yetki devri hakkına saygı gösterilmesi, yargı bağımsızlığının garantilerinin korunması, idari yolsuzluğun ve yasal

mevzuatın sona erdirilmesi için çalışma, kamu parasının yağmalanmasına karşı çıkma ve yönetim göstergeleri aracılığıyla şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmalarının güçlendirilmesine dayanıyordu. Bu Bölümde yabancı yatırım çekmede oynadığı rolü ele alacağız (Rikabi, ükba, & Aşiri, 2019, s. 51-58).

5.1.2.1.Oy Kullanma, Hesap Verebilirlik ve Yolsuzlukla Mücadele Endeksi ve Bunların Doğrudan Yabancı Yatırım Üzerindeki Etkileri.

Bu bölümde, oylama endeksi, hesap verebilirlik ve yolsuzlukla mücadele arasındaki ilişkiyi ve bunların doğrudan yabancı yatırımları nasıl etkilediği ve bu yatırımları çekmedeki etkinin niteliğini belirterek sunacağız:

Birincisi: Oylama, Hesap Verebilirlik ve Doğrudan Yabancı Yatırım Endeksi.

Demokrasi, yatırımcıların hükümet politikalarını tahmin edebilmelerini ve ev sahibi ülkeyi riske atabilmelerini sağlayan politikaların uygulanmasına ilişkin yasa ve kararlardaki istikrar derecesinin yanı sıra, devletin kamu politikalarının güvenilirliğini ve bu politikaların süreklilik derecesini yansıtır. Yabancı yatırım, yatırımcı ile ev sahibi ülke arasında yeni bir proje oluşturma veya mevcut projelere katılma şeklinde uzun vadeli bir ilişkiyi temsil eder. Ayrıca sadece sermaye arzını değil, aynı zamanda tekel varlıklarının, becerilerin ve teknik uzmanlığın sağlanmasını da içerir. Bu nedenle, ev sahibi ülkedeki siyasi riskleri ve hükümetin bu yatırımlara yönelik beyan ettiği politikadaki güvenilirliğinin derecesini dikkate almak ve sürekli değişime veya yabancı yatırımcının dezavantajına devredilmesine tabi olmamak gerekir. Bu yatırımların faaliyetlerini ve karlarını etkileyen bu doğrudan siyasi riskler, kamulaştırma ve vergi oranlarının yeniden tanımlanmasıyla ortaya çıkar. Bu, doğrudan çok uluslu şirketlere yönelik olmayan, ancak performanslarını etkileyen sermaye akışlarındaki kısıtlamalar, müşterilerin devalüasyonu ve devletin ekonomi politikalarıyla ilgili diğer kararlarla ilişkili dolaylı siyasi risklere ek olarak ortaya çıkar.

(Olsun 1993) göre, köklü demokrasiler, bağımsız yargı ve seçilmiş yargı birimlerinin tamamı mülkiyetin sağlanmasına ve yatırımların daha uzun süre güvenli olmasını sağlamaya yardımcı olur.

İkincisi: Yolsuzlukla Mücadele Endeksi ve Yabancı Yatırımlar.

Yolsuzluğun doğrudan yabancı yatırımların akışına engel olduğuna inananlar olduğundan yolsuzluk ve doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmalar farklılık göstermiştir. Plehanov ve diğerleri, bir grup ülkenin analitik bir çalışmayla şunu kanıtladılar:

Hedef ülkede yolsuzlukla mücadele seviyesi iyileşirse, temiz devletten gelen yatırım akışları, yolsuzluk oranlarının yüksek olduğu ülkelere göre daha fazla artar.

Yolsuzluk aynı zamanda yatırım yapma teşvikini de azaltır. Nitekim yozlaşmış ortamdaki işadamlarının yatırım faaliyetlerini yürütürken ek yükleri vardır. Faaliyetlerine başlamalarına izin verilmesi için rüşvet ödemek zorunda kalırlar. Ardından proje ile ilgili çeşitli işlemleri yaparken, izin ve belge almada rüşvet ödemek zorunda kalırlar.

Ayrıca yolsuzluk, ekonomik sektörlerin performans seviyelerinin zayıflamasına yol açmaktadır. Bu nedenle, bir yandan ekonomik büyümeyi ve ülkelerin yatırım ortamının göstergelerinin düşmesini etkilemektedir.

5.1.2.2.Düzenleyici Yönetmelikler Endeksi, Hukukun Üstünlüğü Endeksi ve Doğrudan Yabancı Yatırım.

Bu bölümde, düzenleyici yönetmelikler endeksi ve Hukukun üstünlüğü endeksi'nin doğrudan yabancı yatırımlarla ilişkisini, bu yatırımların çekilmesindeki etkilerin niteliği belirtilecektir.

Birincisi: Düzenleyici Yönetmelikler Endeksi ve Doğrudan Yabancı Yatırım.

Yasal ve düzenleyici çerçeve, doğrudan yabancı yatırımın faaliyet gösterdiği etkinliğin tüm yönlerinin yönetim organını temsil eder. Sıkı, düzenli ve karmaşık olmadığı sürece yabancı yatırımcı için bir motivasyon kaynağıdır. Mevzuat, yasa koyucunun ülkedeki yönelimine bağlı olarak ülkeler arasında değişiklik gösterir. Yatırımlar alanında iyi uygulama yapılmaması ve yürürlükteki yasalara uyulmaması, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde olumsuz sonuçlara ve etkilere yol açmaktadır.

İkincisi: Hukukun Üstünlüğü Endeksi ve Doğrudan Yabancı Yatırım.

Ev sahibi ülkenin doğrudan yabancı yatırımları çekmedeki başarısı, etkin ve adil bir yargı sisteminin varlığını, tüm ekonomik faaliyetler üzerinde yasal ve düzenleyici kuralların üstünlüğünü ve yerli ve yabancı yatırımcılar arasında ayrımcılık yapılmamasını gerektirir. Hukukun üstünlüğü olarak bilinen şey de budur. Nitekim bu kurallardan sapma ve yasa ve mevzuatın önyargısı, mali ve siyasi idari yolsuzluğun yayılmasına yol açar.

Hukukun üstünlüğü, yabancı sermayenin çekilmesinde etken olarak kabul edilen yolsuzlukla mücadelede önemli bir mekanizma olarak kabul edilmektedir. Bununla mücadelenin temel koşulu, kayırmacılığı veyahut keyfiliği hiçe sayarak yasayı uygulayan geçerli bir yasal çerçevenin ve kurumsal bir yapının varlığıdır.

Birçok araştırmacı, hukukun üstünlüğünün doğrudan yabancı yatırımın cazibesini teşvik etmesinin beklendiği güçlü teorik nedenlerin olduğu sonucuna varmıştır. Ev sahibi hükümetler tarafından, sözleşmelerin uygulanmasına ve mülkün korunmasına güvenilir bir şekilde taahhütte bulunabilecekleri önerilmektedir.

5.1.2.3.Hükümet Etkinliği Endeksi ve Siyasi İstikrar Endeksi ve Bunların Doğrudan Yabancı Yatırım Üzerindeki Etkisi.

Hükümet etkinliği ve siyasi istikrar endeksleri, doğrudan yabancı yatırımları çekme sürecinde çok hassas göstergeler arasında sayılmaktadır. Burada göstergelerin doğrudan yabancı yatırımları çekme üzerindeki en önemli etkilerine değineceğiz.

Birincisi: Hükümet Etkinliği Endeksi ve Doğrudan Yabancı Yatırım.

Etkili ve değişken sistemlere sahip bazı ülkeler ve hükümetler, doğrudan yabancı yatırım ve yüksek düzeyde ekonomik büyüme elde etme yerleri olarak daha cazip kabul edilmektedir. Doğrudan yabancı yatırım çekme konusunda olumlu sonuçlara ulaşamamış hükümetlerin ve ülkelerin siyasi performanslarının ölçülmesi alanında yapılan bir dizi araştırmayı göz önünde bulundurduğunda hükümet etkinliği, bir görev olmasından kaynaklanmaktadır. Sistemin kalitesine, ekonomik güce, askeri becerilere yada nüfusun oranına bağlıdır. Yatırımcıya, yatırımcının ilgisini çeken hükümet politikalarının etkinliğini ve istikrarını değerlendirmek için çeşitli araçlar sağlamaya bağlı bir kısıtlama olarak kabul edilir.

İkincisi: Siyasi İstikrar Endeksi ve Doğrudan Yabancı Yatırım.

Ülkelerin siyasi istikrarsızlığı, zorunlu olarak, en önemlisi siyasi yolsuzluk olan her türlü yolsuzluğa yol açmaktadır. Bu da yatırım özgürlüğü ve alanında ekonomik kurumlar arasındaki rekabet ve dürüst rekabet kavramını etkilemektedir. Örneğin: birçok Orta Doğu ülkesi, büyüme ve gelişme düzeylerinde düşüşe yol açan ve ekonomik ve sosyal yaşamda dengesizliğe neden olan çatışmalar, anlaşmazlıklar ve savaşlar yaşamaktadır.

5.2. Teorik Uygulama

5.2.1. Irak ve Türkiye’de Siyasi İstikrar Endeksi.

Birçok uluslararası çalışma ve deney, siyasi istikrarın ülkelerin ekonomik, insani ve sürdürülebilir kalkınması üzerinde önemli bir etkisi olduğunu kanıtlamıştır. Bu nedenle, siyasi istikrar, yönetişimin önemli bir göstergesidir. Bir devlet politik olarak ne kadar istikrarlı olursa, yasama ve yürütme organları o kadar etkili ve verimli olacaktır. Siyasi istikrar endeksi, hükümeti istikrarsızlaştırma, gayri meşru bir darbe veyahut fesada gitme

olasılığını ölçer (Ben Deif & candal , 2021, s. 46). Buna siyasi ve terörist nitelikteki şiddet de dahildir. Tablo (3)'ta , 2007'den 2021'e kadar olan yıllarda hem Türkiye hem de Irak için siyasi istikrar Endeksi verilmiştir.

Tablo 3: 2007'den 2021'e Kadar Siyasi İstikrar Endeksi

Türkiye	Irak	Yıllar
-0.82	-2.77	2007
-0.82	-2.47	2008
-1.03	-2.17	2009
-0.92	-2.24	2010
-0.96	-1.85	2011
-1.22	-1.93	2012
-1.25	-2.01	2013
-1.09	-2.48	2014
-1.49	-2.26	2015
-2.01	-2.31	2016
-1.79	-2.31	2017
-1.32	-2.53	2018
-1.37	-2.60	2019
-1.14	-2.46	2020
-1.10	-2.40	2021

*Tablo araştırmacı tarafından Dünya Bankası 2023 verilerine dayanılarak hazırlanmıştır

Yukarıdaki tablo, Irak'ın 2003'teki Amerikan işgalinden sonra maruz kaldığı birtakım olaylar nedeniyle Irak'taki gerileme ve siyasi istikrarsızlığın durumunu ve bundan sonra siyasi partilerin iktidar mücadelesinin yanı sıra halka uyguladığı otoriter ve baskıcı uygulamalar nedeniyle güvenlik durumundaki huzursuzluk ve bozulmayı göstermektedir. İŞİD'in 2014 yılında Irak'a girmesi ve ülkenin üçte birinin kontrolü altına girmesiyle durum daha da kötüleşmiştir. Siyasi çalışmadaki zorbalığa ek olarak, tüm bunlar karmaşık ve istikrarsız bir siyasi ortamın yaratılmasına yol açmıştır.

Türkiye'ye gelince, yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Türkiye'deki siyasi durum istikrarlı olmasına rağmen Türkiye'deki siyasi istikrar endeksi oldukça düşüktür. Bunun nedeni, Türkiye'nin, halkı kalıcı kriz kavramlarıyla kandıran siyasi kavramlar yaratarak siyasi çalışmayı istikrarsızlık yanılsamasına maruz bırakan uygulamalara ek olarak, bölgesel güçler tarafından siyasi hedef olmaya karşı savunmasız hale getiren belirli tutumları benimsemesidir. Yada yabancı yatırımcının siyasi istikrarsızlığı görmesini sağlayan vergi artışları, faiz oranlarının düşürülmesi, ülkedeki fiyat seviyesinin yükseltilmesi ve döviz kurlarındaki istikrarsızlık gibi önceki politikalara alternatif olarak ekonomi politikalarının benimsenmesidir.

5.2.2. Irak ve Türkiye'de Hukukun üstünlüğü Endeksi.

Hukukun üstünlüğü Endeksi, "bireylerin hükümet tarafından yasaların bireylere ve kuruluşlara eşit uygulanmasına ve özellikle sözleşmelerin kusursuzluğuna, mülkiyet haklarının korunmasına, polis ve mahkemelerin çalışmalarına ve ayrıca suç ve şiddet olasılığına olan güvenine ne ölçüde güvendiklerini ölçer. Hukuk, insan haklarının temel unsurlarından biridir ve aynı zamanda yönetişimin önemli bir unsurudur. Hukukun üstünlüğü ilkesi, birey üzerindeki etkisinin ötesinde toplumu ve iş sektörünü de kapsayacak bir öneme sahiptir. Bu nedenle, herhangi bir ülkenin Yüksek Hukuk Devleti Endeksi, bir yandan devlet yürütme organları ile diğer yandan özel sektör ve bireyler arasında güven yaratmaya yardımcı olur. Bu güven, yatırımın desteklenmesine ve cazip bir yatırım ortamı yaratılmasına yardımcı olmaktadır (Rikabi, ükba, & Aşiri, 2019, s. 65-66).

Tablo 4: Hukukun üstünlüğü Endeksi 2007'den 2021'e kadar gösterir

Türkiye	Irak	Yıllar
-0.04	-1.84	2007

0.02	-1.77	2008
0.05	-1.70	2009
0.05	-1.71	2010
0.02	-1.56	2011
-0.04	-1.57	2012
0.00	-1.56	2013
-0.08	-1.45	2014
-0.21	-1.55	2015
-0.33	-1.76	2016
-0.30	-1.75	2017
-0.37	-1.79	2018
-0.33	-1.76	2019
-0.41	-1.78	2020
-0.42	-1.73	2021

*Tablo araştırmacı tarafından Dünya Bankası 2023 verilerine dayanılarak hazırlanmıştır

Tabloda Irak'taki Hukukun Üstünlüğü Endeksi'nin hukukun üstünlüğüne olan yanlış uygulama ve saygıyı ifade ettiğı mülâhaza edilmektedir. Zira Yargı, Irak anayasası metinlerinde bağımsız bir otorite olarak kabul edilir, ancak onun verdiği yargı kararlarının çoğı yürütme yetkisine tabidir. Yargı çalışmalarına yapılan bu müdahaleler, onu herkes için adaleti ve siyasi yönetimi bozan siyasi hükümlerle sınırlandırmaktadır. Irak'ı yabancı yatırımlar için itici bir ortam haline getiren yargı kurumu içindeki yolsuzluğun artmasını teşvik eden şeffaflık eksikliği durumu kötüleştirmektedir. Böylece, yabancı yatırımcılar yönlerini yasalara ve yasal hükümlere saygı duyulan bir ülkeye doğru değıştirirler.

Türkiye'de “Hukukun Üstünlüğü” göstergesi şiddet, polise olan güven, mülkiyet hakları, yargı bağımsızlığı, yönetici ve vatandaşlar arasında hukuki ilişkilerde saygı, yasa ve düzen ve insan ticareti alt başlıklarını içerir.

Tablo verilerine göre, Hukukun Üstünlüğü Endeksinin puanları, bu değerlerin düşmeye başladığı 2007 yılından 2014 yılına kadar iyi bir durumdan daha iyileşmiş bir duruma doğru gidiyordu. Bu muhtemelen kısmen Avrupa Birliği'ndeki uyum sürecinde hukuk alanında gerçekleştirilen uyum reformlarına yapılan katkıdan kaynaklanmaktadır.

5.2.3. Irak ve Türkiye'de Hükümet Faaliyet Endeksi.

Hiç şüphe yok ki, toplumlara hizmet etmek, hükümetin en önemli işi olmasa da en önemlilerinden biridir. Yönetişim yönteminin uygulanmasının vaatlerinden biri, hükümet performansının verimlilik ve etkililik düzeyini geliştirmek ve yükseltmektir. Bu nedenle, Hükümet Faaliyet Endeksi en önemli yönetim göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hükümet Faaliyet Endeksi, kamu hizmetlerinin kalitesini, sivil hizmetlerin kalitesini, hükümetin çalışmalarının siyasi baskılardan bağımsızlık derecesini, düzenlemelerin ve bunların uygulanmasının kalitesini ve bu düzenlemelere uygunluğun güvenilirliğini ölçer. Tablo (5) aracılığıyla hem Irak hem de Türkiye için Hükümet Faaliyet Endeksi'nin birimlerinin ve gerçeklerinin analizi verilmiştir (Ben Deif & candal , 2021, s. 48).

Tablo 5:Hükümet Faaliyet Endeksi

Türkiye	Irak	Yıllar
0.33	-1.57	2007
0.29	-1.24	2008
0.29	-1.19	2009
0.31	-1.10	2010
0.37	-1.07	2011
0.43	-1.06	2012

0.40	-1.05	2013
0.39	-1.06	2014
0.23	-1.17	2015
0.03	-1.20	2016
0.05	-1.20	2017
-0.03	-1.25	2018
0.02	-1.29	2019
-0.13	-1.28	2020
-0.09	-1.29	2021

*Tablo araştırmacı tarafından Dünya Bankası 2023 verilerine dayanılarak hazırlanmıştır

Tablo 5'ten, Irak'ın, siyasi seçkinler arasındaki siyasi çatışmaların devlet organlarını bozduğu ve devlet organlarını parti ve kişisel organlar haline getirdiği çalışma döneminde hükümet performansının etkinliğinde önemli bir bozulma yaşadığını mülahaza etmekteyiz. Bu nedenle, yabancı bir yatırımcı siyasi ve partizan çatışmalarının hakim olduğu bir atmosfere yatırım yapmak istemez. Bu nedenle yönünü başka bir ülkeye çevirir. Türkiye'ye gelince, Türkiye bu açıdan uzun bir yol kat etmiş gibi görünmektedir. Mevcut iktidar partisi 2002 yılında iktidara geldiğinden beri, temel altyapının inşası, eğitim sisteminin seviyesi ve kamu mallarının arzındaki kalite ve sağlık, eğitim, kurumsal verimlilik ve gelişmiş bir toplu taşıma ağının oluşturulması açısından devletin seviyesini yükseltmiştir. Bütün bunlar Türkiye'yi bu yönüyle yabancı yatırımcıların gözde destinasyonlarından biri haline getirmiştir.

5.2.4. Irak ve Türkiye'de Yolsuzluk Kontrol Endeksi.

Bu gösterge, kamu kurumları ile politikacılar arasındaki yolsuzluk ve rüşvetin kapsamını ve yaygınlığını veyahut özel çıkarları elde etmek için kamu görevinin yada yetkisinin kötüye kullanılmasını ler. Bu göstergenin ana kaynağı Uluslararası şeffaflıktır. Bu göstergenin

aralığı 0 derece (maksimum yolsuzluk yaygınlığı) ile 10 derece (devlet idaresinin yolsuzluk eksikliği) arasında değişmektedir (Rikabi, ükba, & Aşiri, 2019, s. 69). Bu kuruluşun son istatistiklerine göre Irak, 180 ülke arasında 157. sırada yer alarak bu kuruluşun endeksine göre 2,3 puan alırken, Türkiye 180 ülke arasında 101. ve endekste 3,6 puan almıştır (Transparency International, 2022) .

Tablo 6’te hem Irak’ta hem de Türkiye’de Yolsuzluk Algı Endeksi’nin birimlerinin ve gerçeklerinin analizini.

Tablo 6:Yolsuzluk Kontrol Endeksi 2007'den 2021'e kadar gösterir

Türkiye	Irak	Yıllar
0.11	-1.46	2007
0.12	-1.46	2008
0.09	-1.33	2009
0.03	-1.36	2010
0.04	-1.26	2011
0.16	-1.25	2012
0.09	-1.32	2013
0.13	-1.36	2014
-0.14	-1.42	2015
-0.17	-1.45	2016
-0.18	-1.42	2017
-0.33	-1.44	2018
-0.30	-1.37	2019
-0.34	-1.32	2020

-0.39	-1.25	2021
-------	-------	------

*Tablo araştırmacı tarafından Dünya Bankası 2023 verilerine dayanılarak hazırlanmıştır

Yukarıdaki tablodan ve yönetişim göstergelerinin geri kalanından Irak'ın yolsuzluk üzerindeki düşük kontrol düzeyini mülâhaza ediyoruz. Bunun nedeni, devlet sektöründeki yolsuzlukla ilgili çeşitli nedenlerin yanı sıra bürokratların ve politikacıların konumlarını veya nüfuzlarını özel menfaat için kullanmalarıydı. Ayrıca bazı politikacıların, hükümetin işe alım ve istihdam politikalarını takip etmek ve devlet kurumlarının gözetimine ilişkin kısıtlamalar da dahil olmak üzere siyasi düşünceler nedeniyle yasadışı kazançlar elde etme girişimleri idi.

Tablodan Yolsuzlukla Mücadele Endeksi'nde 2015 yılına kadar bile önemli ilerlemeler kaydedildiği söylenebilir. Yolsuzluk algı endeksinin değerleri negatif değerlere dönüşmüştür. Bu, yolsuzlukla mücadelede Türkiye devletinde bir zayıflık olduğunu, siyasi sistemlerine yayılmasının yanı sıra Türkiye devleti vatandaşlarının devlet işlerini idare etmekten ve yönetmekten sorumlu olanların bir kısmını sorgulama ve sorumlu tutma yeteneğinin olmadığını göstermektedir.

5.3. Araştırma Modelinin Nicelleştirilmesi

Bu bölümde, Türkiye ve Irak'ta yönetim göstergeleri ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi bulmak için uygulayacağımız standart modellerin incelenmesini tartışacağız. Bu amaçla panel verileri (Panel Verileri) için kullanılan standart modelleri uyguladık. Bunun nedeni, bu modellerin uzun ve epizodik verilerde aynı anda oynadığı, yani zaman serilerini ve verilerin kesitini birbirine bağladıkları önemli rolden kaynaklanmaktadır.

Bu araştırmada kullanılan çeşitli standart modelleri ele almak için önce panel modeline ve yaygın olarak kullanılan çeşitli modellere giriş niteliğinde bir bakış atmaya, ardından saha çalışmasında güvenilecek çeşitli modellere ve bu tür standart modellerle nasıl başa çıkılacağına değinmeye karar verdik.

5.3.1. Analizde İzlenen Standart Çerçeve

Bu bölümde, analizde takip edilen standart çalışmayı, zaman modellerinin tanımı, faydaları ve seçilen modeller aracılığıyla aşağıdaki gibi sunacağız:

Birincisi: Zaman Panelinin Verileri ve Örneklerinin Mahiyeti:

1.Tanım: Kesitsel zaman serisi verileri veya panel verileri terimiyle, bir grup birey tarafından birkaç süre boyunca tekrarlanan bir dizi gözlemi kastediyoruz. Böylece hem kesitsel verilerin hem de zaman serilerinin özelliklerini aynı anda birleştirir. Kesitsel veriler, bir dizi kelime dağarcığının veya kesitsel birimin (şirketler veya ülkeler) bir zaman aralığındaki davranışını tanımlarken, zaman serisi verileri tek bir bireyin belirli bir süre içindeki davranışını tanımlar. Zamanın dinamikleri ve çoklu kelime dağarcığıyla ilgilenen gerekli bilgileri içerdiğinden, panel verilerini kullanmanın önemi burada yatmaktadır. Zaman periyodu tüm bireyler için aynıysa, panel modeline "dengeli" diyoruz, ancak zaman periyodu bir bireyden diğerine değişirse, panel modeli "dengesiz" dir diyoruz (Rikabi, kasir, & Ashiri, 2019, s. 71) .

2.Panel Analizinin Faydaları: Panelin verilerinin ikili, zamansal ve bireysel bir boyuta sahip olması, saha çalışmasını ekonomik ölçümde daha etkin ve aktif hale getirmiştir. Bu nedenle büyük bir önem taşımaktadır. Bunları aşağıdaki noktalarda şöyle özetleriz (Buttiah, 2008, s. 51):

- Ülkelerin siyasi, sosyal veya dini özelliklerinin büyüme üzerindeki etkisi gibi bireylerin gözlemlenemeyen özelliklerinin davranışları üzerindeki etkisini dikkate alarak.
- Teknik ilerleme ve ölçek ekonomileri gibi belirli ekonomik olayları tanımlama becerisi. Böylelikle, üretim fonksiyonlarının analizinde ölçek ekonomilerinin bölünmezliği ve teknik ilerleme sorunu ele alınmaktadır.
- Panel verileri, daha fazla serbestlik derecesinin yanı sıra daha iyi verimlilik ile diğerlerinden ayrılır. Bu ise tahminlerin doğruluğunu olumlu yönde etkiler.
- Panelin verileri, tahmin tekniklerinin ve teorik sonuçların geliştirilmesi için uygun çerçevedir.
- Bu tür veriler, araştırmacının bireyler arasındaki davranış farklılıklarını ve farklılıklarını incelemesini sağlar. Böylece panel verilerinin çift boyutu, mevcut bilgilerin çift boyutu olarak çevrilebilir ve panel verilerinin temel modeli şu şekilde yazılabilir:

$$y_{it} = a_{0i} + \beta_i X_{it} + \varepsilon_{it}$$

Şöyle ki,

Y_{it}: model I'in sabit sınırını temsil eder.

a_{0i}: bağımlı değişken ve t periyodu boyunca özel I birimi.

X_{it}: K-Işını, T periyodunda modelin veya birim I'in K-açıklanmış değişkeninin gözlemlenen değerini temsil eden bağımsız bir değişkendir.

BI: açıklanmış işlem ışını k açıklanmış bir değişkendir.

E_{it}: model'in T periyodundaki hata sınırını temsil eder.

İkincisi: Araştırma Analizi Testleri: Bu araştırmamızı analiz etmek için aşağıdaki adımları izliyoruz:

1- **Uygun modeli belirleme testleri:** Panel verilerini kullanırken uygun modeli bulmak için tanımlama testleri olarak adlandırılan uzunlamasına modellerin üç ana modeli vardır. Bu temelde, aşağıdaki soru ortaya çıkar: Böyle bir soruyu cevaplamak adına bir çalışmanın verileri için en uygun model hangisidir, aşağıdaki testleri uyguluyoruz (Bin Amra , 2021, s. 4):

- 1-1. F testi: F'nin istatistiksel değerini tablo değeriyle karşılaştırdığımız F testini yaparak üç model yöntemi arasında ayırım yapmak mümkündür. Hesaplanan F değeri tablo değerine eşit veya büyükse, statik etkiler modeli uygun modeldir ve bunun tersi de söz konusudur.
- 1-2. Hausman testi: Bu test, statik etkiler modeli ile gelişigüzel etki modeli arasında değiş tokuş yapmak için kullanılır. Gelişigüzel izleme modelinin genelleştirilmiş en küçük kareler tahmincisi ile sabit izleme modelinin dahili tahmincisi arasındaki karşılaştırmaya dayanır.

Üçüncüsü: Panel Verilerini Analiz Etmek için Temel Modeller: Modern yaklaşım, (1993) W.Green tarafından sunulan panel verilerinin gerilemesi için temel formülü önermektedir. Bu nedenle uzunlamasına veri modelleri üç ana biçimde gelir: Havuzlanmış Regresyon Modeli (PRM), Sabit Etki Modeli (FEM) ve Rassal Etki Modeli (REM). Zaman aralıklarının T cinsinden ölçülen kesit görünümünden N'sine sahip olalım, böylece uzunlamasına veri modeli aşağıdaki formülle tanımlanır :

$$y_{it} = B_{0(i)} + \sum_{j=1}^k B_j X_j(it) + \varepsilon_{it} \quad ,i=1,2,\dots,N \quad t=1,2,\dots,T \dots\dots(1)$$

1- Havuzlanmış Regresyon Modeli: Bu model en basit uzunlamasına veri modellerinden biri olarak kabul edilir. Tüm katsayılar nerede (B_i.B_{0i}) tüm zaman aralıkları için sabittir

(zamanın herhangi bir etkisini ihmal eder) Modeli Denklem (1) 'e yeniden yazarak kümülatif bir regresyon modeli elde ederiz ve şöyle yazarız (Rikabi, ükba, & Aşiri, 2019, s. 74):

$$y_{it} = B_0 + \sum_{j=1}^k B_j X_j(it) + \varepsilon_{it} \quad ,i=1,2,\dots,N \quad t=1,2,\dots,T \dots\dots(2)$$

$0 = E(\varepsilon_{it})$ ve $\sigma^2_{\varepsilon} = \text{var}(\varepsilon_{it})$ olduğundan, Denklem (2) 'deki model parametrelerini tahmin etmek için olağan en küçük kareler yöntemi kullanılır.

2- Sabit Etki Modeli: Amacı, her kesitsel veri kümesi için eğim katsayıları B_1 sabit kalırken, kesim parametresi B_0 'ın bir kümeden diğerine değişmesini sağlayarak her kesitsel veri kümesinin bir nesne üzerindeki davranışını bulmaktır. Bu nedenle, Sabit etkiler modeli aşağıdaki gibidir (Ratia, 2014, s. 155):

$$y_{it} = B_{0(i)} + \sum_{j=1}^k B_j X_j(it) + \varepsilon_{it} \quad ,i=1,2,\dots,N \quad t=1,2,\dots,T \dots\dots(3)$$

Burada: $0 = E(\varepsilon_{it})$ ve $\sigma^2_{\varepsilon} = \text{var}(\varepsilon_{it})$ var, sabit etki terimi, her kesitsel veri kümesi için B_0 parametresinin zaman içinde değişmediği (değişmez zaman), ancak değişikliğin yalnızca kesitsel veri kümelerinde olduğu anlamına gelir. Kesitsel agregalar arasında varyasyona izin vermek için Denklem (3) 'teki model parametrelerini tahmin etmek amacıyla, tam doğrusal parsellerin parametresi için çokluk B_0 durumundan kaçınmak adına genellikle kukla değişkenler kullanılır. Daha sonra modeli tahmin etmek için sıradan en küçük kareler yöntemi kullanılır. En Küçük Kareler Kukla değişken sabit efekt modeline hayali değişkenlerin en küçük kareler modeli de denir. Model şu şekilde olur: eit denklemde (D) ve model kukla değişkenlerini ekledikten sonra.

$$y_{it} = a_1 + \sum_{d=2}^N a_d D_d + \sum_{j=1}^k B_j X_j(it) + \varepsilon_{it} \quad ,i=1,2,\dots,N \quad t=1,2,\dots,T \dots\dots(4)$$

$$a_1 + \sum_{d=2}^N a_d D_d$$

Burada $0 = E(\varepsilon_{it})$ ve $\sigma^2_{\varepsilon} = \text{var}(\varepsilon_{it})$ olan miktar, B_0 kesme parametresinin kesit toplamlarındaki değişimi temsil eder, bu nedenle model aşağıdaki gibidir:

$$y_{it} = \sum_{d=1}^N a_d D_d + \sum_{j=1}^k B_j X_j(i,t) + \varepsilon_{it} \quad ,i=1,2,\dots,N \quad t=1,2,\dots,T \dots(05)$$

3- Rassal Etkiler Modeli:

Rassal etki modelinde, hata sınırı ε_{it} , ortalaması sıfır olan normal bir dağılıma ve ε_{it} 'ye eşit bir varyanta sahiptir. Rassal etki modelinin parametrelerinin doğru ve tarafsız olması için, genellikle hata varyantının sabit olduğu varsayılır. σ^2_{ε} (homojen) tüm kesitsel görünüm için ve belirli bir zaman aralığında her bir kesitsel görünüm kümesi arasında zaman içinde kendi kendine korelasyon yoktur. Belirli bir zaman aralığındaki her kesitsel görünüm grubu arasında zaman içinde öznel bir ilişki yoktur. Rassal etki modeli, yukarıdaki hipotezlerden birinin hatalı olması durumunda uygun bir modeldir. Rassal etki modelinde, kesme katsayısı (B_0i) μ_i oranına sahip rassal bir değişken olarak ele alınacaktır (El-Gammal, 2012, s. 272):

$$B_0(i) = \mu + V_i \quad ,i=1,2,\dots,N \quad \dots(06)$$

Denklem (6) 'yı Denklem (3) ile değiştirerek, Rassal etki modelini aşağıdaki biçimde elde ederiz:

$$y_{it} = \mu + V_i + \sum_{j=1}^k B_j X_j(i,t) + \varepsilon_{it} \quad ,i=1,2,\dots,N \quad t=1,2,\dots,T \dots(7)$$

V_i kesitsel veri kümesindeki hata sınırını temsil ettiğinden, I Rassal etkiler modeline bazen hata bileşenleri modeli (Hata Bileşenleri Modeli) denir. Denklem (7) 'deki modelin V_i ve ε_{it} olmak üzere iki hata bileşimi içermesi nedeniyle, Rassal etki modeli aşağıdakileri içeren matematiksel özelliklere sahiptir. Böylece aşağıdaki bileşik hata sınırına sahibiz:

$$w_{it} = v_i + \varepsilon_{it} \dots(8)$$

şöyle ki,

$$E(w_{it}) = 0 \dots(9)$$

$$\text{var}(\mathbf{w}_{it}) = \sigma_v^2 + \sigma_\varepsilon^2 \quad \dots\dots(10)$$

Sıradan en küçük kareler yöntemi, verimsiz tahminler verdiği için Rassal etkiler modelinin parametrelerini tahmin etmekte başarısız olur. Ayrıca w_{is} ve w_{it} arasındaki kovaryans sıfıra eşit olmadığı için parametrelerin test edilmesini etkileyen yanlış standart hatalara sahiptir. Bu ise;

$$\text{cov}(\mathbf{w}_{it}, \mathbf{w}_{is}) = \sigma_v^2 \neq 0 \quad , \quad t \neq s \quad \dots\dots(11)$$

Rassal etki modelinin parametrelerini doğru tahmin etmek amacıyla genellikle genelleştirilmiş En Küçük kareler (GLS) yöntemi kullanılır.

5.3.2.Yönetişim göstergelerinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisinin analizi

Yönetişim göstergelerinin Türkiye ve Irak'taki doğrudan yabancı yatırım akışlarına olumlu etkisinin olduğu araştırma hipotezini kanıtlamak için aşağıdaki adımları izleyeceğiz:

Veri Toplama Yöntemleri.

Çalışma örneği Türkiye ve Irak olmak üzere iki ülkeden oluşmaktadır. Değerlendirmede kullanılan süre 15 yıldan (2007 - 2021) oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan değişkenler şunlardır:

- 1- **Bağımlı değişken:** Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ile temsil edilmektedir. Araştırmamızda, Dünya Bankası veri tabanından elde edilen GSYİH içindeki net DYY girişlerinin payına itimat ettik.
- 2- **Bağımsız değişkenler:** şunlardan oluşmaktadır: Siyasi istikrar endeksi (PS), İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik endeksi (VA), yolsuzlukla mücadele endeksi (CC), Hukukun üstünlüğü endeksi (RL), Hükümet etkinlik endeksi (GE), örgütsel çerçevelerin kalitesi endeksi (RQ).

Bu göstergelere ilişkin veriler Dünya Bankası veri tabanından (WGI) elde edilmiştir. Değişkenlerin tanımları aşağıda verilmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımlar, bir şirketin sermayesinin % 10 veyahut daha fazlasına yabancı bir şirkette sahip olması yada ülke dışındaki bir ekonomide şirket kurması durumunda ortaya çıkan yatırımlardır. Analizde kullanılan net doğrudan yabancı yatırım (DYY) girişleri: Bir ülkeye DYY girişlerinin o ülkeden DYY çıkışlarından çıkarılmasıyla elde edilen net doğrudan yabancı yatırımın GSYİH içindeki payını temsil etmektedir.

Araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturan kurumsal yönetim göstergeleri ilk olarak Kaufman ve diğerleri tarafından yayınlanmıştır (1999). Bu araştırmanın ardından, göstergeler Dünya Bankası tarafından 1996'dan 2002'ye kadar iki yılda bir ve 2002'den beri her yıl küresel yönetim göstergeleri olarak yayınlanmıştır. Araştırmamızda Irak'ta 2007 yılında Yabancı Yatırım Kanunu hazırlandığı için 2007 yılından araştırma örneklerini inceledik. Söz konusu kurumsal kalite düzeyini ifade eden bu altı temel gösterge şunlardır: Yolsuzluk, hükümet etkinliği, siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu, örgütsel nitelik, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik üzerindeki kontrol ile ifade edilir. Bu değişkenler rapor edilirken, birim başına ortalama ve standart sapmaları sıfırdır. Ancak (2,5 ile -2,5) arasında değerleri alır. -2.5 Zayıf yönetimi temsil ederken, 2.5 güçlü yönetim kalitesini temsil eder.

Yolsuzlukla mücadele (CC): Ülkenin kamu kurumlarında iş yaparak elde edilen özel karlar, alınan rüşvetler ve bürokratların yasadışı faaliyetleri üzerindeki kontrol seviyesini temsil eder.

Hükümet etkinliği (GE): Kamu hizmetlerinin kalitesini, siyasi baskılardan bağımsızlık derecesini, hükümet tarafından açıklanan politikaların uygulanmasının kalitesini ve bu politikalara bağlılığın güvenilirliğini gösterir.

Siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu (PS): Terörizm de dahil olmak üzere ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık ve şiddetin (darbeler, sivil çatışmalar) bir sonucu olarak hükümetin görevden alınma tehlikesinin bir göstergesidir.

Örgütsel kalite (RQ): Hükümetin özel sektörün gelişmesine izin veren ve teşvik eden politika ve düzenlemeler oluşturma ve uygulama yeteneği ile ilgilidir.

Hukukun üstünlüğü (RL): Uygulanan ceza sisteminin bağımsızlığını temsil eden ülkenin yargı sisteminin etkinliğini, hukukun üstünlüğünü, suç ve şiddet sıklığını, polis ve mahkemelerin kalitesini gösterir.

İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik (VA): Ülke vatandaşlarının hükümet seçimlerine katılma, düşünce özgürlüğü ve basın özgürlüğünün hükümet faaliyetlerini kontrol etme yeteneğinin bir ölçüsüdür.

Araştırmada aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

Birinci hipotez:

H0: DYY ile yolsuzlukla mücadele değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: DYY ile yolsuzlukla mücadele değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

İkinci hipotez:

H0: DYY ile hükümet etkinliği değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: DYY ile hükümet etkinliği değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Üçüncü hipotez:

H0: DYY ile siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: DYY ile siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Dördüncü hipotez:

H0: DYY ile örgütsel kalite değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: DYY ile örgütsel kalite değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Beşinci hipotez:

H0: DYY ile hukukun üstünlüğü değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: DYY ile hukukun üstünlüğü değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Altıncı hipotez:

H0: DYY ile ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: DYY ile ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

5.4.AMPİRİK BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma Değişkenlerinin Niteliği

Araştırma doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişken (y) olmak üzere yedi değişken ve bağımsız çalışmanın değişkenlerini temsil eden altı göstergeyi kapsamaktadır. Birinci bağımsız değişken (gösterge), yolsuzlukla mücadeleyi (X1) temsil eder. İkinci bağımsız değişken (gösterge) hükümet etkinliğini (X2) temsil eder. Üçüncü bağımsız değişken (gösterge) siyasi istikrar ve şiddetin yokluğunu (X3) temsil eder. Dördüncü bağımsız değişken (gösterge) örgütsel kaliteyi (X4) temsil eder. Beşinci bağımsız değişken (gösterge) hukukun üstünlüğünü (X5) temsil eder. Altıncı bağımsız değişken (gösterge) ifade özgürlüğünü ve hesap verebilirliği (X6) temsil eder. Bunlar aşağıdaki tablo7'de gösterildiği gibidir:

Tablo 7: Çalışma Değişkenlerinin Açıklaması

T	Değişken Adı	Nitelik
1	Doğrudan yabancı yatırım (y)	Bağımlı değişken
2	Yolsuzlukla mücadele (x1)	Bağımsız değişkenler
3	Hükümet etkinliği (X2)	
4	Siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu (X3)	
5	Örgütsel kalite (X4)	
6	Hukukun üstünlüğü (X5)	
7	İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik (X6)	

Tablo 8:Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

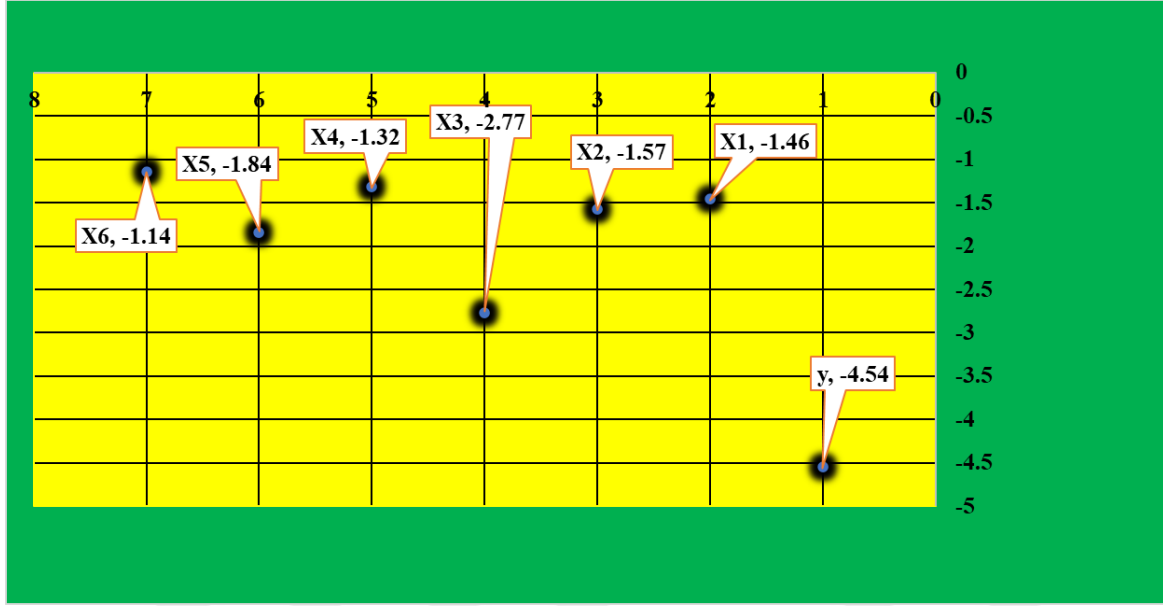
Tablo (7) Bağımlı değişken ve bağımsız değişkenlerin istatistiksel niteliği					
Değerler	N	Minimum	Maksimum	Anlamı	Sapma
(y)	30	0.335667	2.099535	-4.54	3.2
(X1)	30	-0.727	0.664204	-1.46	0.16
(X2)	30	-0.50433	0.727782	-1.57	0.43
(X3)	30	-1.712	0.787753	-2.77	0.92
(X4)	30	-0.442	0.696679	-1.32	0.46
(X5)	30	-0.917	0.796865	-1.84	0.08
(X6)	30	-0.73267	0.397431	-1.14	-0.04

Yukarıdaki tablodan (8) açıkça anlaşıldığı üzere, doğrudan yabancı yatırım değişkeninin (y) en düşük Minimum değerinin 0,335667'ye, en yüksek Maksimum değerinin ise 2,099535'e ulaştığı gözlemlenmektedir. Ortalama değer -4.54'dir. Bu

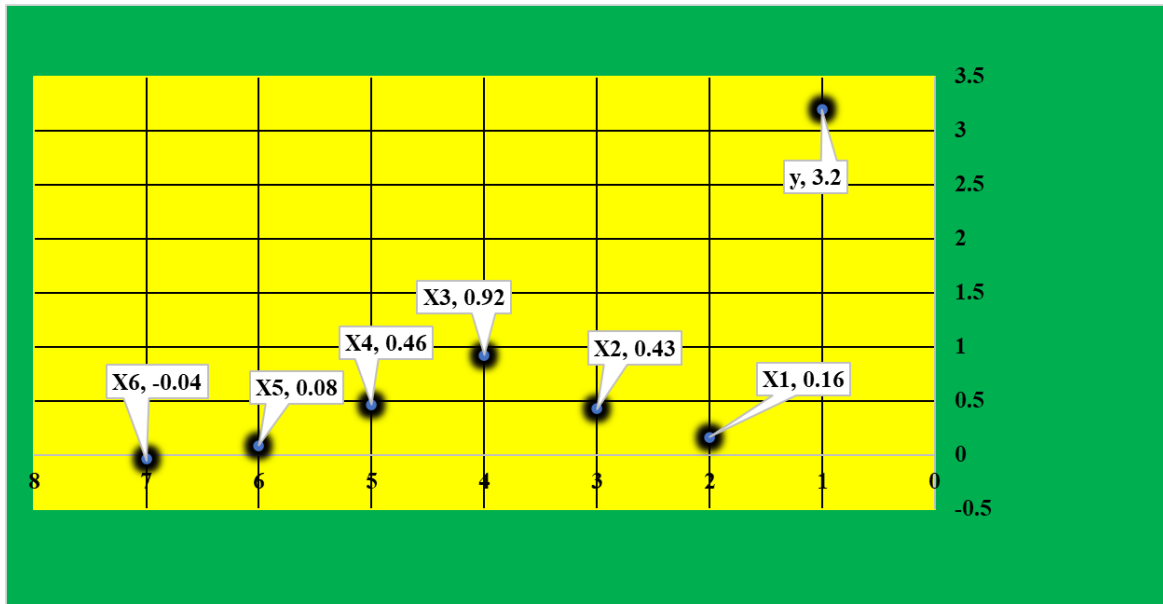
değişken için standart sapma 3.2'dir. Yolsuzlukla mücadele (X1) ile temsil edilen ilk açıklayıcı değişken ise, bu değişkenin en düşük değeri -0,727, en yüksek değeri 0,664204'e ulaşmıştır. Ortalama değer 1.46'dir. Bu değişken için standart sapma 0.16'dır. Hükümet etkinliği ile temsil edilen ikinci açıklayıcı değişken (X2), bu değişkenin en düşük değeri -0.50433, en yüksek değeri ise 0.727782'e ulaşmıştır. Ortalama değer -1.57'dir. Bu değişken için standart sapma 0.43'tür. Siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu (X3) ile temsil edilen üçüncü açıklayıcı değişken -1,712 en düşük değere ulaşırken, en yüksek değer 0,787753'e ulaşmıştır. Ortalama değer -2.77'dir. Bu değişken için standart sapma 0.92'dir.örgütsel kalite (X4) ile temsil edilen dördüncü açıklayıcı değişkenin en düşük değerinin -0,442'ye, en yüksek değerinin ise 0,696679'a ulaştığı görülmektedir. Ortalama değer 1.32'dir. Bu değişken için standart sapma 0.46'dir. Hukukun üstünlüğü (X5) ile temsil edilen beşinci açıklayıcı değişken ise, en düşük değer -0.917 ve en yüksek değer 0.796865'e ulaşmıştır. Ortalama değer -1.84'tür. Bu değişken için standart sapma 0.08'dir. Son olarak, ifade özgürlüğü ve

hesap verebilirlik (X6) ile temsil edilen altıncı açıklayıcı değişken, en düşük -0.76567 değerine ve en yüksek 0.397431 değerine ulaşmıştır. Ortalama değer -1.14'tür. Bu değişken için standart sapma 0.04'tür.

Değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri aşağıdaki şekil (4) ve (5) aracılığıyla gösterilebilir:

Şekil 4: Değişkenlerin Ortalama Değerleri

Şekil 5: Değişkenlerin Sapma Değerleri

1. Veri Keşfi:

Bu bölümde, analizine başlamadan önce içindeki bir kusurun varlığını veya yokluğunu tespit etmek için veriler hakkında aşağıdaki gibi bir keşif süreci gerçekleştirilecektir:

1.2. Anormal değerlerin tespiti:

Çok değişkenli bir örnek, yani açıklanmış birkaç değişken içeren bir model aracılığıyla anormal değerler tespit edilir. Verilerde çok değişkenli bir örnek olarak iki anormal değer ortaya çıkar.

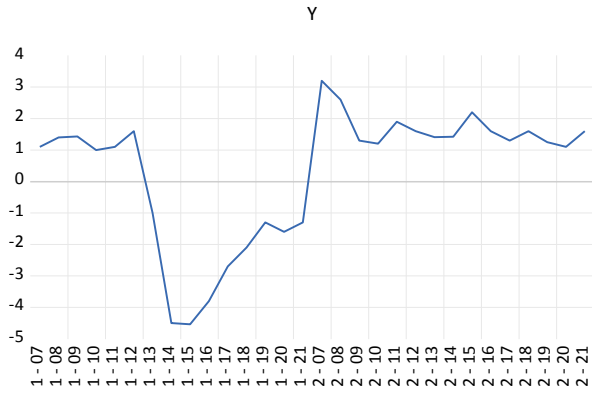
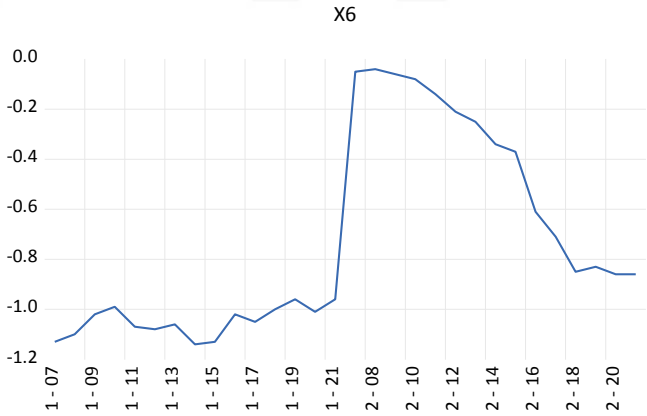
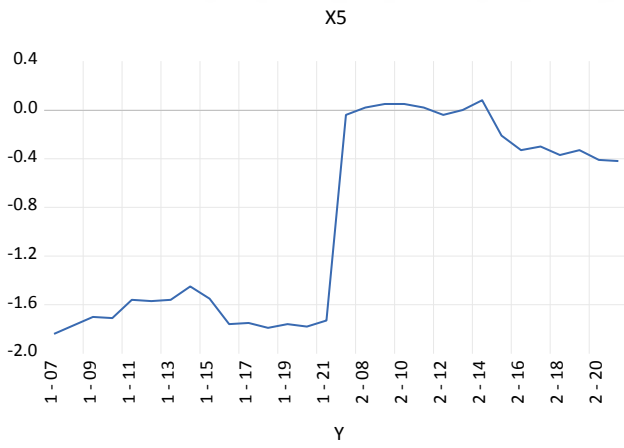
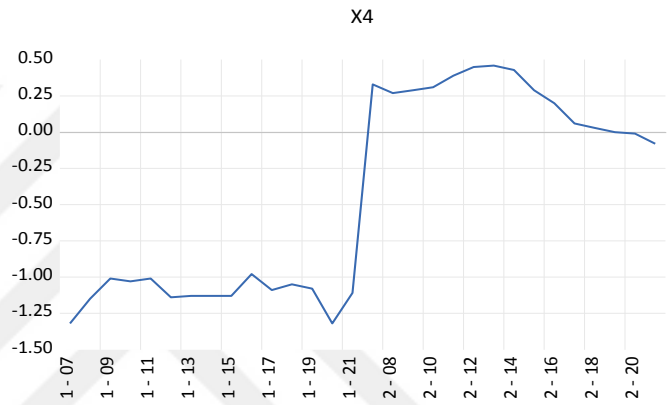
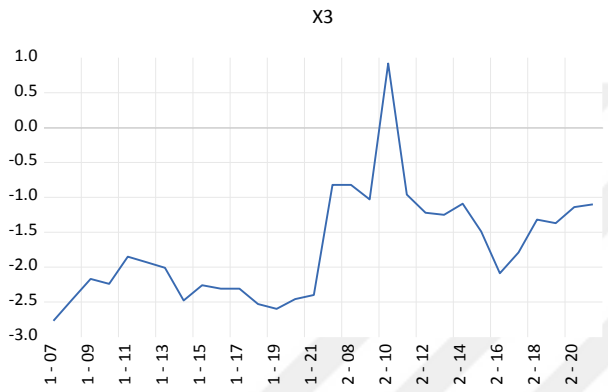
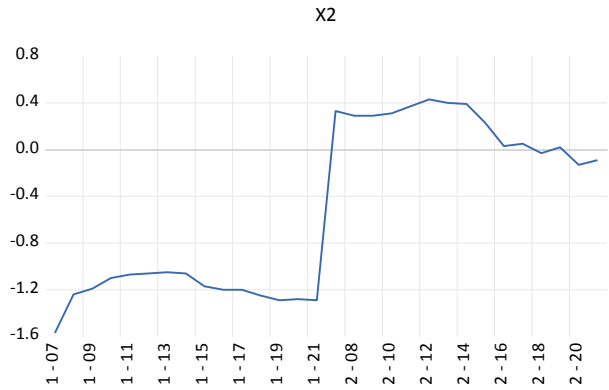
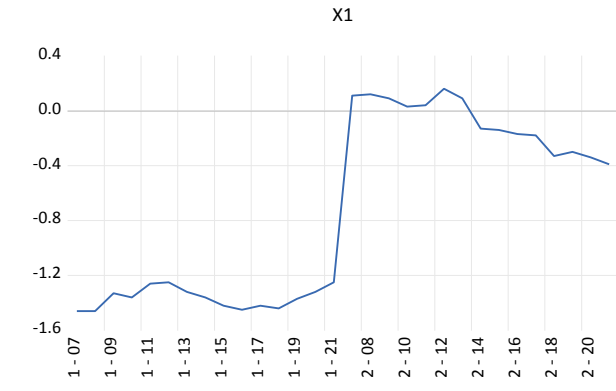
Bu nedenle, verilerde çok değişkenli bir model olarak iki anormal değer olduğunda, anormal değerlerin etkisini ele almak ve böylece doğru tahminler elde etmek için sağlam tahminlerin kullanılması gerekir. Bu nedenle, anormal değerlerin etkisini ele almak ve böylece doğru değerler elde etmek için sağlam tahminlerin kullanılması gerekmektedir. Değerler aşağıdaki tabloda (9) gösterilmiştir:

Tablo 9: Anormal Değerlerin Test Tespiti

Ülke	Yıl	Aykırı Değer
Irak	2020	21.812
Türkiye	2019	32.116

1.3. Çalışılan değişkenlerin birim kök testi:

Birim kök testi, zamana bağlı değişkenlerin durgunluğunu (uyku halini) tespit etmek için kullanılır. Yanıltıcı sonuçlara yol açtığı için regresyon analizi yapılırken sabit olmayan verilere güvenmek mümkün olmadığından tahmini regresyon parametreleri (Spurious Regression) (Sahte Regresyon) denir. Panel verileri için birim kök testleri, hem kesitsel hem de zamansal bilgi içeriği içerdiklerinden, tek tek zaman serileri için birim kök testlerinden daha üstündür. Bireysel zaman serilerinin testlerinden daha doğru sonuçlar elde edilir. Değişkeni zamanla çizmek, aşağıdaki şekillerde gösterildiği gibi değişkenin durgunluğunu veya hareketliliğini tespit etmenin birincil yöntemlerinden biridir:

Şekil 6: Birim kök testi

Yukarıdaki çizimlerin gözleminden, değişkenlerin noktalarının çoğunda yüksek ve alçak olması nedeniyle hareketli olduğunu görüyoruz. Bunu doğrulamak için birim kök testi, istatistiksel göstergenin [Phillips-Perron (PP)] değeri ve buna karşılık gelen değeri (p-Değeri) bularak gerçekleştirilir. Bu, aşağıdaki hipotezi test eder:

H0: Seri durağan değil

H1: Seri durağan

Sonuçlar aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 10:Değişkenlerin birim kök testi

Birim kök test tablosu								
Seviye								
Durum	Ölçüm	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6
Sabit	İstatistik	22.24	1.86	7.23	8.12	8.67	2.30	2.45
	P-değeri	0.0002	0.760	0.123	0.087	0.069	0.680	0.653
Karar		**	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Sabit ve Trend	İstatistik	13.29	3.23	21.96	7.33	7.72	5.01	3.23
	P-değeri	0.009	0.51	0.0002	0.119	0.102	0.285	0.519
Karar		**	**	Hayır	**	Hayır	Hayır	Hayır
Sabit ve Trend olmadan	İstatistik	8.42	2.78	5.52	3.93	4.84	1.84	6.34
	P-değeri	0.07	0.59	0.23	0.415	0.303	0.765	0.174
Karar		Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Birinci Fark								
Sabit	İstatistik	10.42	19.96	23.52	32.14	12.90	17.98	18.65
	P-değeri	0.03	0.0005	0.0001	0.000	0.011	0.0012	0.0009
Karar		**	**	**	**		**	**
Sabit ve Trend	İstatistik	9.64	15.71	15.78	25.51	8.95	13.82	13.64
	P-değeri	0.046	0.003	0.003	0.000	0.062	0.007	0.008
Karar		**	**	**	**		Hayır	Hayır
Sabit ve Trend olmadan	İstatistik	20.04	21.06	33.53	38.58	22.48	23.208	21.55
	P-değeri	0.0005	0.0003	0.000	0.000	0.0002	0.0001	0.0002
Karar		Hayır	**	**	**	**	**	**
Not: ** % 1 önem düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir								

Yukarıdaki tablodan (10), tüm değişkenler için, ilk farkı alırken sabit hale geldiğini, çünkü (p-değeri) değerinin 0,05'ten küçük olduğunu, ardından değişkenin sabitsiz olduğu boş hipotezini reddedeceğimizi bulduk.

2.Model Seçimi.

Aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi toplam ve statik modeli ve statik ve rastgele modeli karşılaştırmak için bir test F gerçekleştirerek üç model yöntemi arasında mukayese etmek mümkündür (11):

Tablo 11: Model Seçimi

Tablo (11) üç model arasındaki mukayese					
Seçilen son model	Hausman testinden seçilen model	F testinden seçilen model	F Tab.	F. Cal	Bağımlı değişkenin model tahmini
Rassal Model	Rassal Model	Sabit Model	5.317	7.0	Açıklanmış değişkenler için regresyon modelleri yönteminin sonuçları

Yukarıdaki tablo (11) aracılığıyla, havuzlanmış model ile sabit model arasında bir değiş tokuş yapıldığı belirtilmektedir. Test, İstatistiksel Laboratuvar F kullanılarak yapıldı. Hesaplanan değeri karşılaştırarak F cal.= 7.0 sekme değeri F sekmesi ile.= 5.317 hesaplanan değer tablo değerinden büyük olduğu belirtilmektedir.

Bu nedenle, yukarıdaki tabloda (11) gösterildiği gibi, boş hipotezi reddetmek ve sabit modelin havuzlanmış modelden daha iyi olduğunu belirten alternatif hipotezi kabul etmek gerekir. Hipoteze bakınız:

H0: Havuzlanmış Model Uygun

H1: Sabit Model Uygundur

sabit modeli rassal modelinden daha iyi bir model olarak seçtikten sonra, aşağıdaki hipoteze göre sabit model ile Rassal model arasında bir ayrım yapılacaktır:

H0: Rassal Model Uygundur

H1: Sabit Model Uygundur

İki model arasında mukayese etmek için Hausmann testi yapılarak, yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi Rassal modelin en iyi model olduğunu belirten boş hipotez kabul edilmiştir.

Bu nedenle, Rassal modelin üç önemli değişkeni ile çalışmanın öngörücü modeli aşağıdaki gibi olacaktır:

$$y=0.495+2.088 X_2-1.597 X_5+0.634 X_6$$

2-Bağımlı değişkende öngörücü değişkenlerin etki ilişkisi

2.1. Rassal hataların normal dağılımını test etme

Rassal hataların normal dağılımı ilk önce test edilecektir. Bu hipotezin tespiti ve tedavisi, regresyon modelinin parametrelerinin tahmininde doğru sonuçlara ulaşmanın temellerinden biridir.

Rassal hataların normal olarak dağıtılıp dağıtılmadığı kontrol edilir. Normal dağılım gerçekleştirilmiştir ve sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir (12):

Hiçlik hipotezi: Rassal hatalar normalde dağıtılır.

Alternatif hipotez: Rassal hatalar normalde dağıtılmaz.

Tablo 12: Rassal bir hata değişkeninin normal dağılımını test etme

Rassal bir hata değişkeninin normal dağılımını test etme			
Kalıntılar	Normallik Testleri		
	İstatistik	Df	P-Değeri
Standart Artıklar	0.087	30	0.200

Yukarıdaki tablonun sonuçlarından, rassal hataların normal dağılımı takip ettiği, çünkü (P-değeri) (0.287) değerinin 0.05'ten büyük görüldüğü belirtilmektedir. Yani, rassal hataların normal bir dağılımı takip ettiğini belirten boş hipotezi kabul edeceğiz.

Aşağıdaki çizelge (7) , bir çizgiye yayılan noktaların% 90'ını gösteren noktaların dağılımını göstermektedir. Bu da rassal hataların normal dağılımı takip ettiğini gösterir.

Şekil 7: Rassal Hataların Nokta Yayılma Değerleri

2.2.Panel Modeli tahmin sonuçları

Çalışma değişkenleri üzerindeki tüm testleri yaptıktan sonra, tahmini değişkenlerin ve bağımlı değişkenin etki ilişkisi, havuzlanmış regresyon modeli (PRM), sabit etkili regresyon modeli (FEM) ve rassal etkili regresyon modeli (REM) olmak üzere üç panel modeli kullanılarak tahmin edilir. Her yöntemin tahmin sonuçları, aşağıdaki tabloda gösterilebilen.

Bağımlı değişkende bağımsız değişkenlerin izleme modelleri yönteminin sonuçları

Bu paragrafta, üç modelin etki ilişkileri, aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi bağımlı değişkendeki bağımsız değişkenler arasında bulunacaktır:

Tablo 13: Panel Modeli tahmin sonuçları

Bağımlı Değişken: (y) doğrudan yabancı yatırım						
Yöntem: Panel En Küçük Kareler						
Örnek: 2007 2021						
Dahil edilen süreler: 15						
Kesitler dahil: 2						
Toplam panel (dengeli) gözlem: 30						
Model	Havuzlanmış		Sabit		Rassal	
Değişken	Katsayısı	Prob.	Katsayısı	Prob.	Katsayısı	Prob.
C	0.142	0.210	0.511	0.000	0.495	0.193
Yolsuzlukla mücadele (x1)	-0.064	0.951	-0.558	0.399	-0.536	0.422
Hükümet etkinliği (X2)	2.773	0.001	2.056	0.064	2.088	0.038
Siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu (X3)	-0.174	0.390	-0.169	0.347	-0.169	0.337
Örgütsel kalite (X4)	0.633	0.589	-0.654	0.478	-0.597	0.503
Hukukun üstünlüğü (X5)	-2.725	0.000	-1.544	0.000	-1.597	0.000
İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik (X6)	-0.095	0.833	0.668	0.000	0.634	0.000
R-kare	0.80		0.90		0.81	
Kök MSE	0.30		0.21		0.22	
F-istatistik	15.154		28.422		16.452	
Problem (F-istatistik)	0.000001		0.000		0.000	

Araştırmaya Uygun Modelin Analizi:

Yukarıdaki tablo (13) üzerinden, Rastgele modeline göre yapılan analizin, modele öngörücü model, 0.05'ten küçük olduğu için 0.000'e eşit olan Prob(F-istatistiksel) değeri ile anlamlı görünmüştür. Ayrıca, R-kare belirleme katsayısının değerinin 0,81'e eşit olduğu, bu da DYY tarafından temsil edilen bağımlı değişkendeki değişikliklerin 0,81'inin altı bağımsız değişkendeki değişikliklerden kaynaklandığını göstermektedir. Ayrıca, hatanın ortalama karelerinin karekökünün değeri 0,22'ye eşittir. Bağımsız değişkenler ise, yolsuzlukla mücadele (X1) bağımsız değişkeni ortaya çıkmıştır. Kendisine ait tahmini parametrenin değeri -0.536 idi. Tahmini parametrenin değeri negatif bir değer olduğu için DYY değişkeniyle ters ilişkilidir. Ayrıca olasılıksal değer Prob'dur. Bu değişken için 0,05'ten büyük olan 0,422'dir. Bu da bu değişkenin araştırma süresi boyunca DYY değişkeninde

(istatistiksel olarak önemsiz) anlamlı olmadığını gösterir. Bunun açıklaması, yabancı yatırımcıların yolsuzluğun olduğu bir ülkeyi, yasadışı kazanç elde etmek ve ev sahibi ülkedeki prosedürleri kolaylaştırmak için rüşvet ödemek ve yasadışı yollardan tedirginlikleri hafifletmek gibi gerektirdiği şeylerden dolayı tercih edebilir. Bürokratik komplikasyonlardan kaçınmanın bir yolu da olabilir. Bu sonuç (Gangi ve Abdulrazak), 2012 tarafından yapılan araştırma ile tutarlıdır.

Bu ilişki, yolsuzluğun yabancı yatırım üzerinde olumlu bir etkisinin yanı sıra olumsuz bir etkisi olabileceği gerçeğiyle açıklanabilir. Genel olarak yolsuzluk, yatırımcılar arasında ortaya çıkan belirsizlik nedeniyle yabancı yatırım çekme sürecinin önündeki temel bir engel olarak kabul edilmektedir. Yolsuzluk, yatırımcının nihai hedefine ulaşması için ihtiyaç duyduğu yatırım süreciyle ilgili bazı hizmetlerin maliyetini de artırmaktadır. Bu açıdan yolsuzluğun yayılması yatırımı olumsuz etkilemektedir. Ancak öte yandan yolsuzluk ve kötü yönetim, bazı durumlarda ve bazı ev sahibi ülkelerde doğrudan yabancı yatırıma girme teşviki olduğu ve yabancı yatırımcıların bazı çalışanların düzenlemeleri aşmak için uyguladığı dürüst olmayan yöntemlerden yararlanmalarını sağladığı için yatırıma engel teşkil etmeyebilir. Bu temelde yolsuzluk, idari, düzenleyici ve yasal kısıtlamaları aşmalarını sağladığından yatırımcılar için faydalı olabilir. Bağımsız değişken hükümet etkinliği (X2) ile ilgili olarak, kendisine ait tahmini parametrenin değeri 2.088 olarak gerçekleşmiştir. Tahmini parametrenin değeri pozitif bir değer olduğu için doğrudan DYY değişkeniyle ilgilidir. Ayrıca olasılıksal değer Prob'dur. Bu değişken için 0,05'ten küçük olan 0,038'e ulaşmıştır. Bu, bu değişkenin DYY değişkeninde anlamlı olduğunu gösterir. Hükümet etkinlik Endeksi ne kadar yüksek olursa, bu doğrudan yabancı yatırımda artışa neden olur ve bunun tersi de geçerlidir. Bu sonuca dayanarak, hipotez H0 reddedilmiştir: DYY ile hükümet etkinliği değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur. Irak'ın Türkiye'ye kıyasla düşük endeks seviyesine ulaşması, Irak'ta etkili bir hükümet sisteminin olmadığının en büyük kanıtıdır. Bu, devletin politikalarını ne ölçüde formüle edip uygulayabildiğine ve kamu hizmetlerini ne ölçüde verimli bir şekilde yerine getirebildiğine bağlıdır. Devlet kurumlarının siyasi baskıya maruz kalmadan vatandaşlara kamu hizmeti sağlamada sahip oldukları bağımsızlık derecesine bağlıdır. Elde edilen sonuç literatürde ulaşana benzerdir. Hükümet etkinliğinin, literatürde yer alan doğrudan yabancı yatırım akışları üzerinde etkisi vardır. Demirtaş ve Akçay (2006), Daude ve Stein (2007), Masron ve Abdullah (2010), Buchanan vd. (2012), Esey ve Yaroson (2014), Özşahin (2016), Kurul ve Yalta (2017), Biro vd. Bağımsız değişken siyasi istikrar ve şiddetsizlik (X3), tahmini

parametre değeri-0.169'dir. Bağımsız değişken siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu (X3) tahmini parametre değeri -0.169'dur. Tahmini parametrenin değeri negatif bir değer olduğu için DYY değişkeniyle ters ilişkilidir. Ayrıca olasılıksal değer Prob'dur. Bu değişken için 0,05'ten büyük olan 0,337'dir. Bu, bu değişkenin DYY değişkeninde anlamlı olmadığını gösterir. Bu, örnek ülkelerin araştırma döneminde yaşadıkları siyasi ve güvenlik durumundan kaynaklanıyor olabilir. Elde ettiklerimize benzer sonuçlar gösteren çalışmalar Jadhav ve Katti çalışmasıdır (2012). Düzenleyicilik kalite değişkenine (X4) gelince, ona ait tahmini parametrenin değeri -0.597'dir. DYY değişkeni ile ters ilişkilidir. Bunun nedeni, tahmini parametrenin değerinin negatif bir değer olmasıdır. Bu, bu bölgedeki karmaşıklığın ve aşırı idari prosedürlerin, özellikle işletmelerin kurulması, işletme ruhsatları, vergiler ile ilgili olanların, tüm bu önlemlerin örnek ülkelere doğrudan yabancı yatırım akışını olumsuz etkilemesi ve engellemesi ile açıklanabilir. Ayrıca olasılıksal değer Prob'dur. Bu değişken için 0,503 olarak gerçekleşmiştir. Bu da 0.05'ten büyüktür. Bu, bu değişkenin DYY değişkeninde anlamlı olmadığını gösterir. Hukukun üstünlüğü değişkenine (X5) gelince, ona ait tahmini parametrenin değeri -1.597'dir. Tahmini

parametrenin değeri negatif bir değer olduğu için DYY değişkeniyle ters ilişkilidir. Araştırmanın sonuçları, Hukukun üstünlüğü Endeksinin çalışma dönemindeki etkisinin, yargı sisteminin zayıflığı, bağımsız olmaması ve siyasi baskıya maruz kalması ve yolsuzluğun yayılması nedeniyle olumsuz ve ahlaki bir etki olduğunu göstermiştir. Bu sonuç (Sidjillali, H. ve Mokhtari, F. 2020) çalışmayla tutarlıdır. Son olarak, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik değişkeni (X6), 0.634 tahmini parametre değerine sahiptir. Tahmini parametrenin değeri pozitif bir değer olduğu için doğrudan DYY değişkeniyle ilgilidir. Ayrıca olasılıksal değer Prob'dur. Bu değişken için 0,05'ten küçük olan 0,000'e ulaşmıştır. Bu, bu değişkenin DYY değişkeninde anlamlı olduğunu gösterir. Buna dayanarak, vatandaşların hükümet seçimlerine katılımının ve ülkenin düşünce özgürlüğü ile demokratik yönetişiminin yabancı yatırımcıya güvence verdiği ve bu nedenle ülkeye teorik olarak beklenene karşılık gelen doğrudan yabancı yatırım akışlarına yol açtığı ortaya çıkmaktadır.

2.3. Granger nedensellik testi

Granger nedensellik testi, çalışma değişkenleri arasındaki nedenselliğin yönünü belirlemek için kullanılır. Tek yönlü veya iki yönlü karşılıklı olsun yada iki değişken birbirinden bağımsız olsun, sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi ortaya çıkmıştır:

Tablo 14: Nedensellik Testi

nedensellik testi		
Nedenselliğin yönü	İstatistik F	Olasılık p
$y \leftarrow X1$	1.945	0.167
$X1 \leftarrow y$	1.723	0.202
$y \leftarrow X2$	2.761	0.086
$X2 \leftarrow y$	1.228	0.313
$y \leftarrow X3$	1.176	0.327
$X3 \leftarrow y$	1.626	0.220
$y \leftarrow X4$	3.045	0.069
$X4 \leftarrow y$	0.165	0.848
$y \leftarrow X5$	3.529	0.047
$X5 \leftarrow y$	4.702	0.020
$y \leftarrow X6$	1.805	0.189
$X6 \leftarrow y$	0.574	0.571

Yukarıdaki tablo (14) aracılığıyla, yolsuzlukla mücadele değişkeninin ($X1$), doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişkende (y), tablo değeri ile karşılaştırıldıktan sonra hesaplanan değer olan $F = 1.945$ değeri üzerinden önemli bir etki ilişkisi olmadığı belirtilmektedir. Bu, 0.05'ten büyük olan $P = 0.167$ olasılık değeri ile sonuçlanmıştır. Bu da bahsedilen iki değişken arasında anlamlı bir etki ilişkisi olmadığını göstermektedir. Ayrıca, yolsuzlukla mücadele değişkenine ($X1$) doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişken (y) için, tablo değeri ile karşılaştırıldıktan sonra hesaplanan değer olan $F = 1.723$ değeri üzerinden ters anlamlı etki ilişkisi olmadığı belirtilebilir. Bu, 0.05'ten büyük olan $P = 0.202$ olasılık değeri ile sonuçlanmıştır. Bu da bahsedilen iki değişken arasında anlamlı bir etki ilişkisi olmadığını göstermektedir. Doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişkende (y) hükümet etkililik değişkeni ($X2$) için, tablo değeri ile karşılaştırıldıktan sonra hesaplanan değer olan $F = 2.761$ değeri üzerinden önemli bir etki ilişkisi olmadığı belirtilebilir. Bu, 0.05'ten büyük bir $P = 0.086$ olasılık değeri ile sonuçlanmıştır. Bu, bahsedilen iki değişken arasında anlamlı bir etki ilişkisi olmadığını göstermektedir. Hükümet etkinlik değişkenine ($X2$) doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişken (y) için, tablo değeri ile karşılaştırıldıktan sonra hesaplanan değer olan $F = 1.228$ değeri üzerinden ters anlamlı etki ilişkisi olmadığı da belirtilebilir. Bu, 0.05'ten büyük bir $P = 0.313$ olasılık değeri ile sonuçlanmıştır. Bu, bahsedilen iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon olmadığını gösterir. Hesaplanan değer olan $F = 1.176$ değeri üzerinden doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişkende (y) siyasi istikrar değişkeni ile şiddetsizlik ($X3$) arasında anlamlı bir ilişki olmadığı da belirtilebilir. Tablo değeri ile karşılandıktan sonra F , 0.05'ten büyük olan $P = 0.327$ olasılık değeri ile sonuçlanmıştır. Bu

da bahsedilen iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir. Siyasi istikrar değişkenine doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişkenin (y) ve şiddetsizliğin (X3) hesaplanan değer olan $F = 1.626$ değeri ile ters korelasyonunun olmadığı da belirtilebilir. Tablo değeri ile karşılaştırdıktan sonra F , 0.05'ten büyük olan $P = 0.220$ olasılık değeri ile sonuçlanmıştır. Bu da bahsedilen iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Hesaplanan değer olan $F=3.045$ değeri üzerinden doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişkende (y) Düzenleyicilik kalite değişkeni (X4) için önemli bir etki ilişkisi olmadığı belirtilebilir. Tablo değeri ile karşılaştırdıktan sonra F , 0,05'ten büyük olan $P = 0,069$ olasılık değeri ile sonuçlanmıştır. Bu da bahsedilen iki değişken arasında anlamlı bir etki ilişkisi olmadığını göstermektedir. Düzenleyicilik kalite değişkenine (X4) doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişken (y) için hesaplanan değer olan $F = 0,165$ değeri üzerinden ters anlamlı etki ilişkisi olmadığı da belirtilebilir. Tablo değeri ile karşılaştırdıktan sonra F , 0,05'ten büyük olan $P = 0,848$ olasılık değeri ile sonuçlanmıştır. Bu da bahsedilen iki değişken arasında anlamlı bir etki ilişkisi olmadığını göstermektedir.

Hesaplanan değer olan $F=3.529$ değeri üzerinden doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişkende (y) hukukun üstünlüğü değişkeni (X5) için önemli bir etki ilişkisi olduğu görülmektedir. Tablo değeri ile karşılaştırdıktan sonra F , 0,05'ten küçük olan $P = 0,047$ olasılık değeri ile sonuçlanmıştır. Bu da bahsedilen iki değişken arasında önemli bir etki ilişkisi olduğunu göstermektedir. Hukukun üstünlüğü değişkeninde (X5) doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişken (y) için hesaplanan değer olan $F= 4.702$ değeri üzerinden ters anlamlı etki ilişkisi olduğu da belirtilebilir. Tablo değeri ile karşılaştırdıktan sonra F , 0,05'ten küçük olan $P = 0,020$ olasılık değeri ile sonuçlanmıştır. Bu da bahsedilen iki değişken arasında önemli bir etki ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Son olarak, doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişkende (y) ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik değişkeni (X6) ile hesaplanan değer olan $F = 1.805$ değeri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirtilebilir. Tablo değeri ile karşılaştırdıktan sonra F , 0.05'ten büyük olan $P = 0.189$ olasılık değeri ile sonuçlanmıştır. Bu da bahsedilen iki değişken arasında anlamlı bir etki ilişkisi olmadığını göstermektedir. Ayrıca, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik değişkenine (X6) doğrudan yabancı yatırımla temsil edilen bağımlı değişken (y) için hesaplanan değer olan $F = 0,574$ değeri üzerinden ters anlamlı etki ilişkisi olmadığı belirtilebilir. Tablo değeri ile karşılaştırdıktan sonra F , 0,05'ten büyük olan

$P = 0,571$ olasılık değeri ile sonuçlanmıştır. Bu da bahsedilen iki değişken arasında anlamlı bir etki ilişkisi olmadığını göstermektedir.

Öngörücü değişkenler arasında, hukukun üstünlüğü ile temsil edilen değişken (X5) dışında, bağımlı değişkenler üzerinde ayrı ayrı nedensel bir ilişki bulunmadığına dikkat edilmelidir. Tahmin edilen modeller bulunduğunda ilişkilerin önemi daha net ortaya çıkacaktır.

6. SONUÇ

Çalışmada Dünya Bankası tarafından sınıflandırılan Türkiye ve Irak'ta kurumsal yönetim kalitesinin ve seçili makroekonomik faktörlerin DYY girişleri üzerindeki etkilerinin 2007-2021 yılları için araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni olarak Tüm Türkiye ve Irak'tan net DYY girişlerinin GSYİH içindeki payı kullanılmaktadır. Kurumsal yönetim kalitesini temsilen ise Kaufmann vd. (1999) tarafından geliştirilen Dünya Bankası'nın yayımladığı yönetim göstergeleri kullanılmaktadır. Bu göstergeleri yolsuzluğun kontrolü, hukukun üstünlüğü, düzenleyici kalitesi, hükümetin etkililiği, politik istikrar ve şiddet yokluğu ile ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik olmak üzere altı temel kurumsal değişken oluşturmaktadır. Bu değişkenler arasındaki ilişki, altı yönetim göstergesi arasındaki ilişki ve bunların hem Türkiye hem de Irak'ın net doğrudan yabancı yatırımları üzerindeki etkileri ölçülerek test edilmiştir. Bu bağlamda çalışma, ülkelerin ekonomik büyüme ve DYY akışlarını etkileyen faktörlerin ülkenin yapısal ve ekonomik faaliyetlerle sınırlı kalmadığına, kurumsal yönetim faktörlerinin de DYY akışlarını etkileyebileceğine dair ampirik bulgular ortaya koymaktadır.

Orta gelirli ülkelerin ekonomik büyümeye engel olan cari açıklarını kapatmasında en önemli fayda sağlayan DYY'lerin önemi düşünüldüğünde, bu çalışma geniş çapta bir veri kesiti içermesi ve kurumsal yönetim değişkenlerinin etkisini altı temel gösterge için tek tek ele alması ile literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın sonuçları, yetersiz kamu hizmetlerinin, bürokrasiden doğan işlem maliyetlerinin, aşırı düzenleme ve vergilendirmenin, iş kurma, istihdam ve eğitimdeki verimsiz mekanizmaların DYY'leri azaltacağını göstermektedir. Bunun yanında bir ülkedeki siyasi şiddete yönelik iç savaş, iç karışıklık, terörizm, etnik ve dini gerilimler yatırım ortamında yüksek riskler oluşturacağından yabancı yatırımcıların bu ülkelere DYY yapmaktan sakınacağını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, DYY'lerin ekonomiler arası istikrarlı ve uzun vadeli ilişkileri temsil ettiği göz önünden bulundurulduğunda; çalışmanın bu yatırımlardan sosyal ve ekonomik fayda elde etme isteği olan orta gelirli ülkelerin politika yapıcılarına makroekonomik ve kurumsal koşullarını iyileştirmede fayda sağlayacağı tahmin edilmektedir.

Yönetişim göstergelerinin hem Türkiye hem de Irak'taki net doğrudan yabancı yatırım akışları üzerinde olumlu bir etkisi var.

- Sonuçlar, bazı yönetim göstergelerinin, hükümetin etkinliği, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik ile temsil edilen Türkiye ve Irak'taki net doğrudan yabancı yatırım akışları üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymuştur.

- Spesifik çalışma dönemine ilişkin sonuçlar, hukukun üstünlüğü endeksinin net doğrudan yabancı yatırım girişleri üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

- Spesifik çalışma döneminin sonuçları, yolsuzlukla mücadele endeksi, siyasi istikrar ve şiddetsizlik endeksi ve düzenleyici kalite endeksinin hem Türkiye'de hem de Irak'ta net doğrudan yabancı yatırım akışı üzerinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ortaya koymuştur.

KAYNAKLAR

- Abu Al-Raiha, A. A. (2016). Bankaların Performansını Değerlendirmede Yönetişim Ve Şeffaflığın Etkisi, Irak Özel Bankaları Örneğinde Uygulamalı Bir Araştırma. Kerbela: Kerbela Üniversitesi.
- Akman, A. S. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'nin İhracat Performansı Üzerindeki Etkisi. Bursa: Uludağ Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uluslararası İşletmecilik Ve Ticaret Anabilim Dalı-Uluslararası Ticaret Bilim Dalı.
- Aktan, C. C. (2005). Canaktan Web. Canaktan.Org: [Http://Www.Canaktan.Org/Yonetim/Kurumsal-Yonetim/Anasayfa-Corporate.Htm](http://www.canaktan.org/Yonetim/Kurumsal-Yonetim/Anasayfa-Corporate.Htm) Adresinden Alındı
- Akyüz, B. (2009). Kurumsal Yönetim Ve Türkiye'de Kurumsal Yönetim Düzenlemeleri. Journal Of Accounting And Taxation Studies 2(2), S. 53-81.
- Al-Atwi, K., & Ghazili, S. (2016). Cezayir'de Kamu Hizmetinin Etkinleştirilmesinde Yönetimin Rolü. İktisadi Bilimler, Ticari Bilimler Ve Yönetim Bilimleri Enstitüsü - Finansal Muhasebe Uzmanlığı- Cezayir.
- Al-Cashami, F. H. (2022). Dönem (2003-2019) İçin Irak'ta Doğrudan Yabancı Yatırım İle Bazı Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki. Ekonomik Ve Finansal Araştırmalar Dergisi Cilt 9, Sayı 2, S. 108-125.
- Al-Doorı, A. (2022). Kurumsal Yönetim Ve Finansal Performans İlişkisi:Irak Borsası'nda Bir Uygulama. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.
- Al-Kazemi,, M., & M. A.-R. (2018). "Irak Döneminde (1990-2014) Doğrudan Yabancı Yatırımın Yerli Yatırım Ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi.". Journal Of University Of Babylon For Pure And Applied Sciences 26.2, S. 252-276.
- Al-Rubai, F. K. (2008, 3 23). Irak'ta Yatırım Ortamını İyileştirmenin Yolları. Alhevar El Mutemedin 2229: [Https://Www.Ahewar.Org/Debat/Show.Art.Asp?Aid=129041](https://www.ahewar.org/Debat/Show.Art.Asp?Aid=129041) Adresinden Alındı
- Al-Vardi, Ş., & Ghalay, N. (2022, 7 31). Ekonomik Hayatta İnsan Performansını İyileştirmede Kurumsal Yönetişim Sütunlarının Rolü - Ain Al-Touta-Batna Çimento Şirketi Vaka Çalışması. Afaq Araştırma Ve Çalışmalar Dergisi, S. 261-279.
- Ameen, M. M. (2022, Ocak). Mevzuat Ve Pratik Uygulamalarda Şirket Kuruluşu İşlemleri İle Kurumsal Yönetim Altyapısı: Türkiye-Irak Karşılaştırması. Yalova, Türkiye: Yalova Üniversitesi-Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Avan, B. (2017). Kurumsal Yönetim Ve İç Kontrol İlişkisi. Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı Strateji Geliştirme Bakanlığı.

- Avsif, L. (2017, 1). Uluslararası Uygulamalar Ve Kurumsal Yönetişim Uygulamaları Işığında Cezayir Anonim Şirketlerinin İç Denetim Kalitesinin İyileştirilmesine Yönelik. El-Masila, Cezayir: Mohamed Boudiaf Üniversitesi.
- B. A., & İ. A. (2016). Doğrudan Yabancı Yatırımı Çekmede Kurumsal Yönetimin Rolü Ahmed Deraya Üniversitesi - Adrar.
- B. B., & C. A. (2021). 2010-2018 Döneminde Cezayir'de Yabancı Yatırımı Çekmede Yönetişimin Rolü. Muhammed El Beşir İbrahimi Üniversitesi.
- B. H. (2022). Doğrudan Yabancı Yatırımın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi, 1990-2018 Döneminde Cezayir Ve Singapur Örneği. Hac Lakhdar Üniversitesi.
- Badash, A. K. (2008). 1996-2005 Döneminde Doğrudan Yabancı Yatırım Ve Cezayir Ekonomisine Etkileri. Ekonomi Ve Yönetim Bilimleri Fakültesi-Cezayir Üniversitesi.
- Barnett, T., Valentine, S., & Bass , K. (2019). Ethical Leadership: Its Influences On Organizational Culture And Employee Behavior. Journal Of Leadership, Accountability And Ethics, 16(1), S. 1-12.
- Bayar, M. (2013). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme Ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-İktisat Anabilim Dalı.
- Bedeian, A. G., & Wren, D. A. (2001). Most Influential Management Books Of The 20th Century. Journal Of Management History, 7(3), S. 139-150.
- Berle, A. A., & Means, G. C. (1992). The Modern Corporation And Private Property. Internet Archive: <https://Archive.Org/Details/In.Ernet.Dli.2015.216028/Page/N3/Mode/2up> Adresinden Alındı
- Bilgin, M. H., Danış, H., & Demir, E. (2009). Ürkiye'nin Yabancı Yatırım Ortamının Analizi Ve Bazı Öneriler. Maliye Ve Finans Yazıları , 1 (82) , - . Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Mfy/Issue/16298/170862> Adresinden Alındı
- Bin Amra , A. (2021). EvIEWS10 Programını Kullanarak Model Veri Paneli Teknolojisini Uygulama Adımları.
- Bin Rajm , M., & Salah, S. (2015). Doğrudan Yabancı Yatırımı Çekmede Kurumsal Yönetimin Rolü. Yenilenebilir Enerjilerde Ekonomik Çalışmalar Ve Araştırma Dergisi, S. 72-95.
- Blabel, I., Radwani, A., & Havazem, B. (2020). Muhasebe Bilgilerinin İyileştirilmesinde Kurumsal Yönetişimin Rolü (Anket Çalışması). Şehit Hama Lakhdar Üniversitesi.
- Blomström, M., & Kokko, A. (1997). How Foreign Investment Affects Host Countries (No. 1745). World Bank Publications.

- Bodalia, B. (2022). Kurumsal Yönetişim Mekanizmaları Ve Bunların İdari Ve Mali Yolsuzluğu Azaltmadaki Rolü. Ain Temouchent Belhaj Bouchaib Üniversitesi.
- Bogra, B., & Ben Amoura, S. (2019). International Experiences İn Corporate Governance. Namaa Journal Of Economics And Trade, S. 132-144.
- Borensztein, E., De Gregorio, J., & Lee, J.-W. (1998). How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth? Journal Of International Economics, 45(1), S. 115–135.
- Bostan, F. (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Makroekonomik Etkileri. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-İktisat Anabilim Dalı.
- Bouzarzour , H. (2021). Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarının Sınırlandırılmasında Kurumsal Yönetişim Temellerinin Rolü. El-Masila: Mohamed Boudiaf Üniversitesi.
- Buckley, P., & Casson, M. (2009). He Internalisation Theory Of The Multinationalenterprise: A Review Of The Progress Of Aresearch Agenda After 30 Years. Journal Of International Business Studies, 40(9), S. 1563-1580.
- Buttiah, V. (2008). 1995-2005 Kesitsel Zaman Serisi Verilerini Kullanarak Mağrip Ülkelerindeki Yatırım Ülkelerine İlişkin Karşılaştırmalı Bir Çalışma. Cezayir Üniversitesi 3. İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Büyükdere, M. (2007). İmkb’de Faaliyet Gösteren Reel Sektör Firmalarının Mülkiyet Yapısının , Bu Firmaların Finansal Performansları Üzerine Etkisi. Turkey: Marmara Üniversitesi.
- C. İ. (2018). Doğrudan Yabancı Yatırımı Çekmede Yönetişimin Rolü. Abdel Hamid Ben Badis Üniversitesi - Mostaganem -.
- Cadbury, A. (1992). Report Of The Committee On The Financial Aspects Of Corporate Governance. Gee Publishing.
- Cadbury, A. (1992). Report Of The Committee On The Financial Aspects Of Corporate Governance. Gee And Co Ltd.
- Çelik, E. (2007, Eylül). Kurumsal Yönetim Modeli Olarak Paydaş Yaklaşımı: Kamu Ve Özel Hastane Karşılaştırması. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çıtak, L. (2006). Kurumsal Yönetim Sistemlerinde Yakınsama. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, S. 145-172.
- Dağmoum, H. (2015). Doğrudan Yabancı Yatırımı Çekme Ortamının İyileştirilmesinde Uluslararası Muhasebe Standartlarının (Ias/Ifrs) Uygulanmasının Rolü. Cezayir 3 Üniversitesi-İktisadi Bilimler, Ticari Bilimler Ve Yönetim Bilimleri Fakültesi.

- Dikmen, H. (2010). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Sorunu. Doktora Tezi. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans Ve Bankacılık Doktora Programı, İstanbul.
- Drucker, P. F. (1964). Managing For Results. Heinemann Professional Publishing, Great Britain.
- Dunning, J. H. (1993). Multinational Enterprises And The Global Economy (Vol. 28). Addison-Wesley Publishing Company.
- Düzenli, C. (2006). Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri: Serbest Bölgeler Açısından Bir Analiz. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Ebu Sneineh, D. M. (2019). Kurumsal Yönetimin Filistin Borsası'nda İşlem Görmeyen Şirketlerin Finansal Performansı Üzerindeki Etkisi. Nablus: Alnajah Ulusal Üniversitesi.
- El Hayari, Ö. Y. (2017). The Impact Of Applying Corporate Governance Principles On Enhancing The Reliability Of Financial Reports Issued By Industrial Shareholding Companies Listed At Amman Stock Exchange. Jordan: Middle East University-Department Of Accounting And Finance.
- Eldemir , S. (2019). Kamu Yönetiminde Kurumsal Yönetim İlkeleri Ve Bir Kurumsal Derecelendirme Model Önerisi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü- Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi- Doktora Programı.
- El-Gammal, Z. Y. (2012). Sabit Ve Rastgele Boylamsal Veri Modellerinde Model Seçimi. Irak İstatistik Bilimleri Dergisi, (21), S. 266-285.
- Elmawazini, K. A. (2016). Corporate Culture And Corporate Performance: An Empirical Investigation. International Journal Of Organizational Analysis, 24(3), S. 415-429.
- Erdilek, A. (2003). A Comparative Analysis Of Inward And Outward Fdi İn Turkey. Transnational Corporations 12.3, S. 79-106.
- Erten, M. (2019, Temmuz). Sermaye Piyasalarında Kurumsal Yönetim, Kamunun Aydınlatılması Ve Türkiye: Kamuyu Aydınlatma Platformu Örneği. Kırıkkale Üniversitesi.
- European Commission. (2014). Corporate Social Responsibility (Csr): https://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility_en Adresinden Alındı
- F. F., & M. R. (2015). Obstacles Of Foreign Direct Investment İn Iraq. Al-Anbar University Journal Of Law And Political Sciences, 5(1), S. 356-379.
- Fattuş, A. (2015). İdari Yolsuzluğun Ele Alınmasında Kurumsal Yönetişim Mekanizmalarının Rolü (Kablolar Endüstrisi Vaka Çalışması). Biskra, Cezayir: Muhammad Kheidar Üniversitesi.

- Financial Reporting Council. (2021). The Uk Corporate Governance Code: <https://www.frc.org.uk/getattachment/88bd8c45-50ea-4841-95b0-d2f4f48069a2/uk-corporate-governance-code-april-2021-final.pdf> Adresinden Alındı
- Freeman, R., & Reed, D. (1983). "Stockholders And Stakeholders: A New Perspective On Corporate Governance.". California Management Review 25.3, S. 88-106.
- Fuat, L. E. B. E., & Ersungur, Ş. (2011). Fuat, L. E. B. E., And Ş. Ersungur. "Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Ampirik Analizi.. Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi 25, S. 321-339.
- Gökmen, D. (2023). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörlere İlişkin Ekonometrik Bir Analiz. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü- İktisat Ana Bilim Dalı.
- Görg, H., & Greenaway, D. (2004). Much Ado About Nothing? Do Domestic Firms Really Benefit From Foreign Direct Investment? . The World Bank Research Observer, 19(2), S. 171–197.
- Grosse, R. (2002). A Conceptual Framework For The Internationalization Of Firms: A Review Of The Literature. Journal Of International Business Studies, 33(4). , S. 555-574.
- H. A. (2021). Kurumsal Yönetim Mekanizmalarının Ekonomik Kurumlarda Uygulanması Gerçeği: “Bazı Arap Ülkeleri Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma”. Dr. Moulay Al-Taher Üniversitesi-İktisadi Bilimler, Ticari Bilimler Ve Yönetim Bilimleri Fakültesi-İktisadi Bilimler Bölümü.
- H. O., & S. H. (2019). Ekonomik Kurumda Yönetişim İlkelerine Ulaşmak İçin Bir Mekanizma Olarak İç Denetim, Bir Vaka Çalışması(Ulusal Yağ Şirketi - Al-Akhdaria). Bouira: Akli Mohand Oulhaj Üniversitesi - Bouira.
- H. U., A.-C. A., M. C., M. E., & M. A. (2023). Arap Ülkelerinde Yönetişimin Doğrudan Yabancı Yatırım Üzerindeki Etkisi 2000-2021. Arap Demokratik Stratejik, Ekonomik Ve Siyasi Araştırmalar Merkezi: <https://democraticac.de/?P=91093> Adresinden Alındı
- Habbus, M. C. (2007). Filistin Halka Açık Hissedar Şirketlerinin Kurumsal Yönetişim Kurallarına Uyma Derecesi. Gazze: İslam Üniversitesi- Gazze.
- Hafıza , S. (2013). İdari Ve Mali Yolsuzluğun Azaltılmasında Kurumsal Yönetişimin Rolü, Bir Saha Çalışması. Bouira: Akli Mohand Oulhaj Üniversitesi - Bouira.
- Halis, M., Yildirim, M., Özkan, B., & Özkan, G. (2007). Yabancı Girişimciliği Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 2007.1, S. 304-318.
- Hara, M., & Razafimahefa, I. (2005). The Determinants Of Foreign Direct Investments. Kobe University Economic Review 51, S. 21-34.

- Haşit, G., & Uçar, A. (2014). Sermaye Piyasası Kurulu (Spk) Kurumsal Yönetim İlkelerinden Yönetim Kurulu İlkesinin İncelenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. Sakarya İktisat Dergisi 3.2, S. 85-113.
- Hişam Dağmoum. (2015). Cezayir'de Kurumsal Yönetişim İlkelerinin Desteklenmesi Ve Oluşturulmasında Uluslararası Muhasebe Standartlarının (Ias / Ifrs) Uygulanmasının Önemi - Bir Anket Saha Çalışması -. Yeni Ekonomi Volume 10, Numéro 1, S. 56-82.
- İ. H. (2016). 2003 Sonrası Irak'ta Doğrudan Yabancı Yatırım Politikası: Sorunlar Ve Çözümler. Journal Of Administration And Economics, S. 36-46.
- Ifc. (2018). Corporate Governance . International Finance Corporation.
- Irc. (2013). The International Integrated Reporting Framework. Integrated Reporting Framework: <https://Integratedreporting.Org/Resource/İnternational-İr-Framework/> Adresinden Alındı
- Irak Chronicle Dergisi. (2007). Irak Yatırım Kanunu, No. 13, 2006. Irak Chronicle Dergisi, (4013), S. 1-20.
- Jekhsee, D. (2021). Irak Anonim Şirketleri İçin Yönetişim İlkelerinin Ne Ölçüde Zorunlu Olduğu. Uluslararası İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi (27), S. 63-76.
- Johnson, R., & Greening, D. (2019). The Effects Of Corporate Governance On Corporate Social Responsibility. Journal Of Business Ethics, 155(2), S. 307-324.
- K. A. (2012). The Role Of Corporate Governance İn Establishing The Scientific Basis. Al Gharee For Economics And Administration Sciences 8.25, S. 55-72.
- Kahraman, C. (2008). Kurumsal Yönetim Anlayışının Özel Sermayeli Bankaların Yapısı Ve İşleyisi Üzerine Etkileri (Doktora Tezi). İstanbul : İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı.
- Kalaycıoğlu, O. (2011). Kurumsal Yönetim Bağlamında Yönetim Kurulu Yapılarının. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kanbur, A. (2010). İşletmelerde Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Örgütsel Değerler Üzerindeki Etkileri: İmkb Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan İşletmeler Üzerine Bir Araştırma. İnönü Üniversitesi.
- Kavdir, S. (2015). Kurumsal Yönetim Ve Türkiye Mevzuatındaki Yeri. Muhasebe Ve Denetim Anabilim Dalı- Muhasebe Ve Denetim Yüksek Lisans Tezi.
- Keskin, A. (2005). Türkiye’de Direkt Yatırım Tercihlerini Etkileyen Faktörler.Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-İşletme Ana Bilim Dalı Uluslararası İşletmecilik, İstanbul.

- Khan, S. A., & Levitsky, S. (2019). The Rise And Fall Of The Corporate Legal Structure: Revisiting The Problem Of Corporate Purpose. *Journal Of Corporation Law*, 45(2), S. 267-313.
- Köroğlu, Y. E. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırım Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ve Polonya Örneği. *Marmara Üniversitesi*.
- Kurt, E. S. (2008). Kurumsal Yönetimin Halka Açık İşletmelerde Mevzuat Ve Uygulama Yönünden İncelenmesi.
- Kurumsal Yönetim İlkeleri. (2020). Türkiye İş Bankası A.Ş.: <https://www.isbank.com.tr/tr/hakkinda/yonetim-kurulu/kurumsal-yonetim/Documents/Kurumsal%20y%C3%B6netim%20%C4%B0lkeleri.Pdf> Adresinden Alındı
- Kurumsal Yönetimin Belirleyicileri Ve Uygulanmasında Yer Alan Taraflar. (2022). *Star Shams*: https://www.starshams.com/2022/07/blog-post_72.html Adresinden Alındı
- M. A., & H. S. (2010). Yabancı Yatırım Ve Ekonomik Çevre Üzerindeki Etkisi (Irak Yatırım Yasasının Değerlendirici Bir Görünümü). *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, S. 136-156.
- M. K. (2016). Kurumsal Yönetim Rehberi, İyi Yönetime Ulaşmaya Yönelik Temel Bir Yanıttır - Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Araştırma Ve Çalışmalara Yönelik Development And Foresight Dergisi* (1)1, S. 85-105.
- M. K. (2022). Kurumsal Yönetimin Finansal Raporlara Katkısının Boyutu: Bağdat Bankası'nda Çalışanlar Örneğinde Analitik Bir Çalışma. *Karabük Üniversitesi*.
- M. S. (2017). 2003 Sonrası Irak'ta Doğrudan Yabancı Yatırım Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (Gerçeklik Ve Özlemler). *Journal Of Economics And Administrative Sciences* 23.101, S. 412-431.
- M. Y. (2017). *Uluslararası İşletme Yönetimi*.
- Makhphy, A., & Fadawi, A. (2013). Gelişmekte Olan Ve Gelişmiş Ülkelerin Kurumsal Yönetim İlkelerini Sürdürülebilir Kalkınmaya Adamak Alanındaki Deneyim Ve Uygulamaları. *Uluslararası Bilimsel Forum: Sürdürülebilir Kalkınmaya Ulaşmak İçin Kurumsal Yönetişim Mekanizmaları Ve Gereksinimleri*, Ouargla, Cezayir, 25-26 Kasım, (S. 203-217).
- Mamedova, Z. (2021). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Uluslararası Ticaret İlişkisi. *Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Mamin, A.-H., Bin Ismail, A., & Hasnawi, M.-A. (2015). Yönetişim Ve Ekonomik Kalkınmadaki Rolü. *Ahmed Deraya Üniversitesi - Adrar*.
- Masadavi, Y. (2008). Bazı Arap Ülkelerindeki Vakalar Referans Alınarak Doğrudan Yabancı Yatırım Risklerinin Yönetilmesi. *Ekonomik Ve İdari Araştırma*, S. 161-194 (2)1.

- Nafziger, E. W. (2006). Economic Development (Fourth Edition). Cambridge University Press.
- Noui, F. (2017). Cezayir Bankalarının Performansını İyileştirmede Kurumsal Yönetişim Uygulamasının Etkisi. Biskra, Cezayir: Mohamed Haydar Üniversitesi.
- O. Ş. (2020). Yönetim Kurulu Özelliklerinin Banka Performansına Etkisi. İstanbul Üniversitesi.
- Oecd. (2004). Principles Of Corporate Governance.
- Oecd. (2008). Oecd Benchmark Definition Of Foreign Direct Investment Fourth Edition,. Oecd Publishing, 2008.
- Oecd. (2015). G20/Oecd Principles Of Corporate Governance. Oecd Publishing.
- Oecd. (2023). Oecd. Www.Oecd-İlibrary.Org Adresinden Alındı
- Okulmuş, Ö. Ç. (2022). Türkiye'nin İhracat Performansında Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Onbulak , E. (2018). Kurumsal Yönetim Ve Türkiye Yansımaları. Dergi Park, S. 101-126.
- Otluoğlu, E. (2015). Asimetrik Bilgi Ve Sermaye Yapısı Kararları:Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama. İstanbul: İstanbul Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü- İşletme Anabilim Dalı- Finans Bilim Dalı.
- Örgün, G. S., & Aygün, M. (2018). Sahiplik Yapısı Ve Kar Kalitesi: Borsa İstanbul Üzerine Bir İnceleme. Muhasebe Ve Vergi Uygulamaları Dergisi (Muvu)/Journal Of Accounting & Taxation Studies (Jats), S. 332-348.
- Partalcı, R. (2016). Yatırımların Karşılıklı Teşviki Ve Korunması Antlaşmalarında Düzenlenen 'Adil Ve Eşit Davranma Yükümlülüğü. Public And Private International Law Bulletin 36.2, S. 131-161.
- Paul Eggen, F. (2022). Uluslararası Muhasebe Standartlarının Uygulanması Işığında Doğrudan Yabancı Yatırımı Çekmede Kurumsal Yönetim İlkelerine Bağlılığın Rolü- Phd Thesis.. Farhat Abbas Üniversitesi.
- Paul Rabah, G. (2012). Doğrudan Yabancı Yatırımı Çekmek İçin Motive Edici Faktörler Ve Bunları Değerlendirme Yöntemleri, Cezayir Vaka Çalışması. El-Bahith Dergisi 10.1, S. 99-110.
- Qweidry, M. (2007, 11 5). Bazı Arap Ekonomileri Referans Alınarak Yatırım Ortamının Oluşumuna Etki Eden Avantaj Ve Teşvikler: Tunus Ve Cezayir. İslami Finans Forumu: <https://İslamfin.Yoo7.Com/T1873-Topic> Adresinden Alındı
- Ratia, M. (2014). Arap Ülkelerinde Ekonomik Büyüme Fonksiyonunu Tahmin Etmek İçin Panel Veri Modellerinin Kullanılması. Cezayir Ekonomi Ve Finans Dergisi (2) 1, S. 152-171.

- Rikabi, M. E., Ü. K., & Aşiri, N. (2019). Bazı Arap Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Yatırımı Çekmede Yönetişimin Rolü 2002'den 2017'ye Kadar Olan Dönem İçin Standart Çalışma. Cezayir: Şehit Hama Lakhdar Balvadi Üniversitesi.
- Rikabi, M.-D., Kasir, Ü., & Ashiri, N. (2019). Bazı Arap Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Yatırımı Çekmede Yönetişimin Rolü (2002'den 2017'ye Kadar Olan Dönem İçin Standart Bir Çalışma). Belvadi Şehit Hama Lakhdar Üniversitesi.
- Rizej, A. R., & Baheet, G. S. (2022). Irak'ta Doğrudan Yabancı Yatırımın Karşılaştığı Zorluklar. Wasit Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 18, Dördüncü Kısım, S. 417-443.
- Robbins, S. P., Decenzo, D. A., & Coulter, M. (2017). Fundamentals Of Management. Pearson.
- S. A. (2022). Makroekonomik Değişkenlerin Sudan'daki Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi Üzerine Ampirik Uygulama. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- S. A., & M. M. (2013). Irak'taki Yabancı Yatırımlar Ve Ekonomik Kalkınmadaki Rolü. Bağdat İktisat Fakültesi Üniversite Dergisi, S. 413-438.
- S. J. (2015). Doğrudan Yabancı Yatırımın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. Umm El-Bouaghi, Cezayir: Alarabi Ben Mihidi Üniversitesi.
- S. N. (2021). Yaratıcı Muhasebenin Mali Tabloların Güvenilirliği Üzerindeki Olumsuzluklarını Azaltmada Kurumsal Yönetimin Rolü, Güney Great Mills Corporation'ın Bir Vaka Çalışması (Güney Büyük Değirmen Şirketi). Mohamed Kheidar Üniversitesi.
- Sakarya, Ş., & Özmen, H. (Ekim 2008). Türkiye'de Kurumsal Yönetim Sürecinin Gelişimi Ve Balıkesir'deki İşletmeler Tarafından Algılanması Üzerine Bir Araştırma. Muhasebe Ve Denetime Bakış, 26, S. 103-126.
- Shleifer, A., & Vishny, R. W. (2017). Can History Help Us Navigate The Post-Crisis World Of Money And Banking? Journal Of Monetary Economics, 85,, S. 19-37.
- Soydal, H. (2006). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 16, S. 577-604.
- Spk. (2014). Kurumsal Yönetim Tebliği (Iı-17.1)'Nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Iı-17.1.A). Sermaye Piyasası Kurulu (Spk), Erişim Tarihi: 25.05.2023: WwW.Spk.Gov.Tr. Adresinden Alındı
- Sun, X. (2002). "Foreign Direct Investment And Economic Development What Do The States Need To Do.". Foreign Investment Advisory Service, S. 1-21.
- Süleymani , R. (2013). Sigorta Şirketlerinin Finansal Performansını İyileştirmede Yönetişim Mekanizmalarının Rolü. Muhammad Kheidar Üniversitesi.

- Şüveyil, İ., & Bostuh, S. (2016-2017). Ekonomik İşletmenin Finansal Performansını İyileştirme Mekanizması Olarak Kurumsal Yönetişim. Jijel, Cezayir Cumhuriyeti: Muhammed Al-Sıddık Bin Yahya Üniversitesi.
- T. A. (2012). Kurumsal Yönetişim Uygulamasının Muhasebe Bilgilerinin Kalitesi Üzerindeki Etkisi. Kurumsal Yönetişim Uygulamasının Muhasebe Bilgilerinin Kalitesi Üzerindeki Etkisi. Laghouat , Cezayir: Laghouat- Ammar Thaliji Üniversitesi.
- Talahmeh, H. İ. (2012, Temmuz). Ürdün Hukuk Ve Siyaset Bilimi Dergisi. Filistin'de Kurumsal Yönetim: Teori Ve Uygulama, S. 11-52.
- Taşşümer, E. (2022). Kurumsal Yönetim Uygulamaları İle Finansal Performans İlişkisi: Bist - Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi.
- Taylor And Scientific Management. (2023). Bartleby: <https://www.bartleby.com/essay/Taylor-And-Scientific-Management-Pkk5vz83drts> Adresinden Alındı
- Tcmb. (2023). Tcmb. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/banka+hakkinda/egitim-akademik/terimler+sozlugu/> Adresinden Alındı
- The Business Council Of Canada. (2020). Corporate Governance. The Business Council Of Canada.
- Tkyd. (2006). Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği: <https://www.tkyd.org/> Adresinden Alındı
- Transparency International. (2022). Corruption Perceptions Index. [www.transparency.org:](https://www.transparency.org/) <https://www.transparency.org/en/> Adresinden Alındı
- Tropeya, N. (2014). Ekonomik Yolsuzlukla Mücadele Mekanizması Olarak Kurumsal Yönetim İlkelerinin Oluşturulmasına Yönelik Uluslararası Deneyimler (Zorunlu Aşama İle Girişimin Mütevazı Aşaması Arasında). Ekonomik Bütünleşme, S. 86-114.
- Turan, Ü., & Bayyurt, N. (2013). Kurumsal Yönetim, Mülkiyet Yapısı Performans. Finans Politik Ve Ekonomik Yorumlar, S. 27-40.
- Turkish Corporate Governance Association. (2015). Kurumsal Yönetim İlkeleri. Turkish Corporate Governance Association.
- Ulusal, C. (2010). Kurumsal Yönetişim Ve İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. İstanbul : İstanbul Üniversitesi.
- Unctad. (2017). World Investment Report 2017: Investment And The Digital Economy. United Nations: https://unctad.org/System/Files/Official-Document/Wir2017_En.Pdf Adresinden Alındı

- Unctad. (2017). World Investment Report 2017: Investment And The Digital Economy. United Nations: https://unctad.org/System/Files/Official-Document/Wir2017_En.Pdf Adresinden Alındı
- United Nation. (2001). Economic Survey Of Europe, No.2. United Nation.
- Ükba, K. (2019). Cezayir Ekonomik Kurumlarının Performansını İyileştirmede Kurumsal Yönetimin Rolü. Biskra, Cezayir: Muhammad Kheidar Üniversitesi - Biskra -.
- Valtaş, D. (2014). Kurumsal Yönetim Kurallarının Uygulanmasının İfşaat Ve Finansal Tablolar Üzerindeki Etkisi. Umm El Bouaghi Üniversitesi.
- Y. A., & Oskay, G. A. (2022, Nisan). Kalıcı Başarı İçin Sürdürülebilirlik Yönetim Kurulu Ve Tepe Yöneticilerin Sorumluluğunda Olmalı. Argüden Yönetişim Akademisi Vakfı: <https://hbrturkiye.com/Dergi/Kalici-Basari-Icin-Surdurulebilirlik-Yonetim-Kurulu-Ve-Tepe-Yoneticilerin-Sorumlulugunda-Olmali> Adresinden Alındı
- Y. H., & M. M. (2018). Kurumsal Yönetişim Ve Muhasebe Bilgilerinin Kalitesine Ulaşmadaki Rolü. Bouira: Bouira Üniversitesi.
- Yasmina Bin Zawi , & İman Kahali. (2019). Cezayir'de Ekonomik Kalkınmanın Sağlanmasında Dış Ticaretin Rolü 2010-2018. Mohamed Boudiaf Üniversitesi - M'sila.
- Yenigün, T. (2008). Kurumsal Yönetim Ve İşletme İçi Denetim. Dokuz Eylül Üniversitesi-Doctoral Dissertation, Deü Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldırım, M. (2007). Türkiye'de Kurumsal Yönetim Ve Şirketlerin Finansal Performansları Üzerine Etkileri . Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Yılmaz , L. (2006). 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun Getirdiği Yenilikler. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:5 Sayı:10 Güz, S. 173-190.
- Yılmaz, N. (2012). Kurumsal Yönetim Ve Şirket Performansı İlişkisi: Bist Kurumsal Yönetim Endeksi Uygulaması. Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 26(2)., S. 179-196.
- Yurt, S. (2018). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ve Kurumsal Yönetimin Arasındaki Etkileşimin Veri Zarflama Analizi: Bist Kurumsal Yönetim Endeksi Firmaları Üzerinde Bir Uygulama. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, F. (2018). "Kurumsal Yönetim Ve Entegre Raporlama İlişkisi: Bist Kurumsal Yönetim Endeksi'nde Yer Alan İşletmeler Üzerine Bir Araştırma.". Journal Of Accounting And Taxation Studies, S. 188-207.

ÖZGEÇMİŞ

Mohammed Abdulwahhab Hammo ilk, orta ve lise eğitimini Musul'da tamamladı. 2014 yılında, Musul Üniversitesi İşletme ve İktisat Fakültesi Muhasebe Bölümü'nden mezun oldu. 2018 yılında Irak Milli Eğitim Bakanlığına iktisat öğretmeni olarak atandı.

2019 yılında İstanbul'da Gelişim Üniversitesi'nde Türkçe öğrenmeye başladı ve 2020 yılında TÖMER sertifikasını aldı. 2020 baharında, Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı - Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.

